

Lapszámunkat **Bozsaky Dávid**

fotóival illusztráltuk.

A művészt **Zemplényi Attila** mutatja be –
13. oldal

BURJÁN GÁL ENIKŐ

Egy modern tájkép
balladája

öreg ember öreg lába
ballag bal a balladába
hegygerincen járva-kelve
jobb lábbal a Musicalbe

festmény övezi az útját
ízlelgeti még a múltját
lábnyomai szín-ruhában
álmogyárból hozott mában

olajfestményszagú jövő
zongorabillentyűn jövő
gondolatok kopogtatnak
van-e még hely itt magadnak?

vélemények csúsznak égre
mikor lesz már csend itt végre?
musicalnyi embertömeg
sűrű színpadán az öreg

múltat kóstol jövőbe lát
festményembe szívom szavát
kobaltkében és lilában
balladába lóg a lábam

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam

67. szám

2007. május

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

Szentmártoni János:
Érkezés 4 tételben

Jász Attila: *XANTU-Siana* (részlet)

Kőrösi Zoltán: *A történet második árnyéka*

Lovas Ildikó: *Spanyol menyasszony* (részlet)

Magyary Ágnes: *A látogatás*

Szöcs Géza: *Beszéd a palackból – Egy különös köztársaságról*

Bodor Pál (Diurnus):
A nevetségesek, az árulók és a zsenik

KÁVÉHÁZUNK A CENTRÁL
Minden második kedden (május 8-án és 22-én) 18.00–20.00 között szerkesztőségi órákat tartunk a Centrál Kávéházban (1053 Bp. Károlyi M. u. 9.). Szerkesztőségünket Szöcs Géza főmunkatársunk képviseli.

OBERTEN JÁNOS
Önkéntes Robinsonád – Befelé

Beszélgetés Gordon Agátával Pécssett, az egy kötetben szereplő iker-regények, ez Ezüstboxer és a Nevelési kisregény író-olvasó találkozója előtt

Mit jelképez az ezüstboxer, ez a kíméletlen fegyver?

– Azt gondolom, hogy a szövegben van a megfejtés. Az ezüstboxer súlyos ütések jelképe, amelyeket valahogy a nevelés folyamán kapunk, csecsemőkorunktól felnőtt korunkig vagy akár halálunkig. De amikor elmondtam ismerőseimnek a címet, akadtak más megfejtések is, volt, aki például kutyára gondolt, vagy egyszerűen alsónadrágra.

– Mindkét regényben páros főszereplők vannak. A Nevelési kisregényben *Ő és Társa*. Igaz, hogy ma, az „élettársi kapcsolatok” idejében nincsen „uram”, „feleségem”... (bár a Társa helyett lehetett volna a Másik is).

– Nem akartam ezt a kifejezést használni, mert titokban akartam tartani, milyen kapcsolatban vannak, esetleg szeretők, vagy egyszerűen lakótársak. Ez mind belefejt egy kapcsolatba, és időszakonként változhat. Még a „tettetárs” is benne van.

– *Érthető a Nevelési kisregény két főszereplőjének kivonulása a természetbe a másság okán. De miért éppen a falu közelébe, ahol még inkább erősek a hagyományos értékek?*

– Azt gondolom, hogy a társadalomból való kivonulásról van szó – ha megpróbálnánk a történetet valamilyen időbe, korba helyezni, akkor valamiféle diktatórikus rendszerbe helyezném, ahonnan jó kivonulni azoknak, akik kicsit mások. Ők nem falura mennek, hanem a falun túl, távolabbra, és ott telepednek meg. Ezért a Nevelési kisregényt „posztmodern robinsonád”-nak tartom.

– *A borítón azt olvashatjuk, hogy Ön „gazdag tapasztalatokat szerzett kisebbségi és társadalmon kívüli létezésből”.*

– Amikor én mindezt megéltam, mint ahogyan a Nevelési kisregényben megírtam, nagyjából ott tartottam, hogy abba a társadalomba én nem tudok beilleszkedni, és együttműködni; így a kivonulás gesztusát választottam. Később úgy határoztam, hogy visszatérek a társadalomba, felköltöztem Budapestre és megírtam ezt a történetet. Előtérbe került az irodalmi tevékenység, amelyet az 1987-ben megjelent első regényem, a *Sötét, mintha országolna* és az 1997-ben megjelent *Kecskerüz* után folytattam.

– *Ugyancsak a borítón olvashatjuk, hogy a Gong Odaáttra nevet is viseli. Ez mit jelent?*

– A Gordon Agáta név anagrammája, szakértő ismerősöm 150 anagrammát készített a nevből; az utolsó tizenben fordul ez elő, és úgy érzem, érdemes volt végigcsinálni az egészet – az Ezüstboxer kifejezeten halálról, haldoklásról szól, a szereplők társadalom kívülsége is ilyen „odaáttra” üzenet.

– *Mindkét regénye a „belépő” fejezettel indul és a „kilépő” című fejezettel zárul. Ezek olyanok, mint egyfajta zsilipkamra, amely felkészíti a nagyobb nyomásra, illetve visszatérünk belőle, miután letesszük a könyvet?*

M. Gy. úr búcsúztatása

„Tudd meg, fiam, hogy a költők s a bölcsék nem halnak meg akkor, amikor szívük megszűnik dobogni. Amíg eszméik hatnak, amíg könnyet és mosolyt tudnak kelteni, addig tovább zúgnak itt a tölgyek és nem hal el a rózsák illata.”

Méhes György: *Világhíres Miklós*

Fájó szívvel ismét el kell búcsúznunk egy főmunkatársunktól. Faludy György után Méhes György – Lexi bácsi – is örök pihenőre tért. Folytatódott a csillaghullás, az elmúlt fél esztendőben irodalmunk Nagy Veteránjai sorban elhagytak minket. Faludy György, Sütő András, Határ Győző, Lázár Ervin, Nagy Gáspár, Bella István és április 10-én Méhes György, mindannyian meghatározó alakjai az ősszmagyar irodalomnak. Nehéz elhinni, hiszen idős koruk, betegségeik, gyengélkedéseik ellenére tele voltak élettel, és mi reménykedtünk, hogy 100. születésnapjukon is fölköszönthetjük őket. Idegenül mutat a magyar irodalom Matuzsálemek nélkül...

Azzal vigasztaljuk magunkat, hogy Lexi bácsinak szép, teljes élete volt. Mint mindenkinek, aki végigélte a 20. századot, neki is kijutottak a megpróbáltatások. Két világháború, négy évtizednyi

totalitarizmus. De Méhes Györgynek mindvégig csodálatos támasza volt: a mindenkori családja. Egy olyan különös család, amelyben egy évszázad alatt sem történt széthúzás, ahol mindenki mindent megtett a többiekért, a legmélyebb szeretet uralkodott, és ami ugyanolyan fontos: örökös pajkos vidámság. Szeretetet és vidámságot örökölt apjától és anyjától, szeretetet és vidámságot kapott élete egyetlen szerelmétől, Erzsébettől, akivel hat évtizeden keresztül éltek makulátlan, gyönyörű házasságban. Gyermekük és unokáik pedig egy mesebirodalomban nőttek föl, melynek ők maguk is hőseivé váltak.

AZ IRODALMI JELEN SZERKESZTŐSÉGE

(Folytatása a 9. oldalon)

(Folytatás a 31. oldalon)

(Emlékezés egy héttel ezelőtti, vagy kétszáz évvel korábbi gyulai esetre...)

Egy hete volt vagy kétszáz éve? A Herceg hintójában ültem. Pénzt kaptam tőle, munkámért, hogy nyomdájába színt loptam, hogy formát csentem a tartalomnak, s e pénzből vettem egy tollat is, gyönyörű tollat, csodaszép zöld berakásokkal. Az eladólány – miféle karikák a szemek alatt, mennyi átalvatlan éj, mennyi magány – azt mondta, hogy a zöld a remény színe, hogy igen, ez nagyon szép toll. Úgy fogta, olyan finoman kis kezeivel, gondoltam, neki kéne fogni, neki kéne ezt a tollat tartani mindig, s én most megveszem, de ha majd írok vele, Szegeden, Zsennyében, Erdélyben, a Bakonyban, vagy a Pilisben, akkor is neki kéne majd fognia, én meg csak diktálnám, mint Milton az *Elveszettet*. Néha azt képzelem, valójában vak vagyok. Néha azt képzelem, hogy valójában siket vagyok. Csak valami ismeretlen érzékszervemmel látok, csak valami érthetetlen detektorral hallok. Ahogy emberek közé megyek, ez az érzés mindig jobban felerősödik. Ott ültem a Herceg hintójában, bátornak tartottam, hogy efféle vad dunántúlit, ki jobb szereti a vidéknek csöndjét, mint az emberek zaját, ki utolsónak hiszi magát, pedig csak most jönnek gyermekkorától álmodott apró pihi-madarai, egyszerű gyermek születnek sorra, mind ebbe az elvesztés és elpusztított földi életbe, mert kell, hogy jöjjenek, mert másnak kell most jönnie. Egy hete volt vagy kétszáz éve? A zsebemben kellett volna lennie a tollnak, amit művemért kaptam, s szerettem volna megmutatni, nézd Hercegem, nézd barátom, ahogy a hintód átvágtat gyermekkorod faluja felett, itt a toll nálam, itt a kés, amivel az idő szövetén léket hasítunk. S akkor a Herceg szóra méltat, mesélni kezd, s néha úgy néz a szemembe, mintha az apám volna, tudom, hogy valaha az apám is lehetett, vagy én az övé, vagy egy másik korban, mikor én nagyszombati jezsuita voltam, tán ő harcos erdélyi gróf lehetett, s én gyóntattam. Hittem benne, mint ahogy most is ezt teszem. A Herceg meséli, ahogy a faluján áthaladunk, nézd jobbra a templomot, most újítatom, nézd balra azt a zöld épületet, az volt iskolám, nézd ezt a kis kutat, én fúrattam. Nagyapám ezen az úton hajtotta ki háromszor a tehenét, mindig a vásárra, s eladni csak a harmadik alkalommal tudta. Úgy sajnáltam azt a tehenet, elfogy szegény, gondoltam mindig. Az öreg, igen, még el tudta kezdeni napjait. Kiment, megszívta a pálinkás butykost, béeresztett vastag tüveg poharába úgy egy decit, majd kiállt a kert végibe, ott bényúlt az ezüst dohánytárcáskájába, onnan kivette maga természetete és maga vágta dohányját, azt besódorta angol papírjába, behőrpintette a pálinkát, és rágyújtott. A Herceg szeme ekkor úgy csillogott, mint a gyermekeké. Ebben a csillogásban hittem, ebben az őszinteségben. S vándor létemre, úgy hogy sosem is tartoztam sehová, elszegődtem hozzá, nem kevés aggodalommal szívemben. Egy hete volt vagy kétszáz éve? Mondtam neki, hogy Hercegem, látod, ezt az utat már kétszer magad megtetted, s tehened kevéske híján elfogyott, most azonban el fogjuk adni. S arra gondoltam, hogy mennyire aggódtam még tegnap is, hogy féltem ezektől a székelyektől egész nap. Csöndes voltam és visszafogott. Különösen attól az Orbántól tartottam, s barátaitól, a nagydarab Karától, s a csöndes kis Gálltól. Kik ezek az emberek, s vajon tudják-e, hogy ismerem őket, s ők ismernek-e engem? Tudják-e, hogy erdő lakik bennem? S ha megismerik vad természetem, nem fognak-e éppen úgy elijedni, mint már annyian? Ezek gyötörték. Meg az, hogy idehaza alig is lelek kerteket, melyeket szívesen gondolnék. Állandóan csak a pusztulás nyomait fedezem fel, s itt-ott igyekszem befoltozni, rendbe rakni. Ültetni próbálok, de betonba nem lehet. Félelmeim azonban nem voltak jogosak. Bár vadakkal, bár leleményes székelyekkel találkoztam, de mindnek helyén volt a szíve, de mind

Weiner Sennyey Tibor A költő adóssága

a szemembe nézett, de mind egyenes volt. Hiszek bennük. Különösen ebben az Orbánban, meg a barátaiban, a nagydarab Karában, s főképp a csöndes kis Gállban. Mi győzött meg végleg? Az a két pillanat. Az egyik, amikor a Herceggel sétálni mentem Aradon, s miközben angolul, románul és magyarul tárgyalt az utcán, útközben és velem, egy idős néni ráköszönt: „Szerbusz Zolikám!” – „Csókolom.” – mondta a Herceg egyszerűen, és mosolygott. A másik, amikor a számomra csak hegy-csúcsként elgondolható író, ki szintén szerkesztője a lapnak, kint üldögélt velünk a padon, s kiszámolta azzal az Orbánnal (akinek Búbockája bizonyítja a legjobban, hogy az ördögökkel paktál), hogy mennyit kopik a kerék a sok felolvasás alkalmával. S közben az irodalom nem mint irodalom idéződött meg, hanem mint élet. Esőadóról beszélgettünk egyik nap, hogy ez mekkora marhaság, s másik nap a Herceg román nyelvű lapja, már címlapon hozta a hírt: bevezetik itt is. Egy hete volt vagy kétszáz éve? Ültünk a hintóban, s a határon, mi sosem volt határ, csak egy örült évszázad ködös nyolc évtizedében, kiadtunk az ablakon egy román személyit, egy kanadai passportot – benne a monacói személyit – s egy magyar útlevelet – telis-tele szerb pecsétekkel. Így utazik három magyar író Magyarországra. Egy hete vagy kétszáz éve? A százéves cukrászdában szerencsére mérnek abból a jófajta Szeremley-féle Szemelt Rizlingből, melyet Lydia kincsem ismertetett meg velem, még amikor volt kisház és volt kiskert, amikor halkan írogattam

napló-verseimet. Rögzíteni az elmúló időt. Felmutatni a lélek ragyogását. Szeretni, mint a virágok a napsütést, vagy a feketeigó az éneklést. Pár korty, és máris ezek jutottak eszembe. No meg a csönd. A belső csönd megőrzése a legnagyobb zajban is. Azt az erdőt nem érinthetik, az az erdő nem felgyújtható. Abban az erdőben azok sétálnak, akik olvassák, nem csak nézik az írást. Elek Tibor fogad minket, az a kritikus, akit a legkorrektebbnek ismertem meg szakmájában. Pontos, ízesen beszél, s e kettővel nekem éppen ugyanannyi örömet szerzett. A gyulai estről az ottaniakat mindent leírtak. Egy hete vagy kétszáz éve? Ott üldögélt és olvasott néhány magyar író, mindegyik olyat, ami éppen jött. Nekem más jött. Nekem az, hogy mivel végén vagyok a felolvasásnak, mivel ezek az emberek – a Herceg kivételével – nem ismernek, mégis csak fel kéne őket ráznom. Meg kéne érinteni őket. Meg kéne nevetetni, tornáztatni, kimozdítani. A mélaságból, a zsidbadságból, a tunyaságból. Úgyhogy kimentem egy percre, vettem egy nagy levegőt, és közöltem velük: én nem én vagyok, engem megszálltak a földönkívüliek, s gyereünk, leplezzük le közösen ezt a félnótást, ezt a kis varangyot, aki kisházban könyvét, naplóját tehat, eladta verseskönyvnek. Pedig! Íme itt ez a verse: Mit gondoltok ti a költőről? Le vele! S hozzájuk vágtam pár nálam lévő könyvemet. Nem is sejtettem, hogy ott ül valaki, akinek ez nagyon nem tetszik. Sőt, aki azt írta egy antológiában szereplő verseim kapcsán: „Weiner Sennyey Tibor a kakukktójás. Egyetlen mondatot sem értek abból, amit ír. Semmit. Nem gyöngének érzem, sőt, zizeg, zakatol, működik ez a furcsa költészet, fenntartja az érdeklődést, mert zagyaságában is minden sor azt ígéri, hogy nyugi, a következőknek már lesz értelme. De nem. All előtte az ember zibbadtan, forgatja, nézegeti, ingatja fejét.” – s most is tán ingatja fejét. De ezt már csak egy héttel később, mikor a Bakonyból visszatértem, ahol napokat sétáltam a külső erdőben, ahol egy hétre vagy két évszázadra mentem befelé önmagamban. Olyan elismerőnek érzem még most is ezeket a szavakat, mert mindig is kakukktójásnak éreztem magam, mindig is vágytam az ilyen Kölcsény-féle kacsingatós kritikusra, aki ennél a könyvdobáló akciónál leblokkol, s már nem hallja meg a gyerekverset, amit másodíknak, s utolsóként olvasok fel.

(Folytatása a 31. oldalon)

Petró János A tulipánfa

– Ugye, milyen szép ez a tulipánfa? – kérdezte Annamaritól a Széchenyi téren a nagymama külsejű idős hölgy. Annamari a gyerekkocsiból bámulta a csodálatos virágok között átszűrődő napfényt. Második születésnapja volt. S a fa örökre tulipánfa maradt.

– Liliomfa – mondta néhány év múlva Péter, Annamari keresztapja –, magnólia. Álltunk a fa alatt, születésnap volt. A gyerekek boldog kacagással gurultak le a mintegy félméternyi lejtőn a fa alá, abba a csodálatos, fényekkel szűrt, titkos világba, az elhulló szirmok közé. Az a fa, a három közül a legnagyobb, az mindig tulipánfa maradt. A többi lehet, hogy liliomfa, magnólia vagy mi a csuda. Ki se tudták mondani. De emlékeztük óta ez a fa tulipánfa volt.

Azelőtt a Szent Mihály utcában laktunk, a szuterénlakás utcára néző ablakain reggelente beköszönt a város, olykor éreztük az áradó Tisza súlyos szagát. Hajnalban a piacról hazafelé igyekvő asszonyok ablakunkba rakva teli kosarukat megálltak pletykálni. A szoba falán kihajtott a salétrom virága, a ház falán a vadszözlő. Mindennek lelke volt. A tavaszi születésnapok ott váltak rendszeressé. Jöttek a barátaink évről évre, hogy a gyermekek születése okán megünnepeljük az életet.

Néhány év múlva a Bartók térre költöztünk, kicsit közelebb a tulipánfához, háromsaroknyira. Szébb lakás, jobb lakás. Nagyobb lakás. Az első emeleti szoba ablakában már senki sem pihenteti megrakott kosarát. Nyári éjszakákon szinte érzem, ahogy a város szíve dobban.

A nagy társaság kisebbre apadt, de a tavasz, az tavasz. Elhossa minden évben a születésnapot, és többnyire a tulipánfa is virágzik. Jönnek a barátok, megérkeznek. Letörlik magukról az út porát, áldomást iszunk. Csak néhány mondat a családról, a gyerekekről. – Hát a tulipánfa virágzik-e már? – a kérdés minden évben ugyanaz.

A liliomfát mások is látogatják. Szeged nem olyan nagy város, hogy húsz év alatt ne vettem volna észre az ismerős arcokat. Barátaim, munkatársaim is mesélik olykor, milyen szép volt a séta a rózsaszín, bíborpiros virágok között. Ott a téren, a magnólia közelében megbékél mindennapjaival a városlakó. Lelkét eltölti a természet közelségének érzése, szeretettel néz még az idegenekre is. A gyerekek elfelejtik a fagyaltot, cukorkát, átadják magukat a fa ölelésének. Olyan ez, mint egy gyors időutazás. A városból a városba. Egy elképzelt nyugodt, gondtalan idősikba. Mindenki saját álmait éli, mégis együtt. Pár perc csoda.

Az idős hölgy talán már nem él, Annamari felnőtt. Egyszer majd, ötven év múlva ő is kicsoszog a Széchenyi térre. Tavasz lesz, és a sokadik születésnap. A téren boldog fiatalok sűtkéreznek, gyermekkocsiban tolvá kicsinyeiket. Az egyikből kíváncsi szempár tapad a jóságos tekintetű idős néni. Annamari majd ránéz, talán meg is cirógatja a kicsi arcát. – Ugye, milyen szép ez a tulipánfa? – kérdezi.

Eletünkben egyszer minden a helyére kerül.

Sárközi Mátyás

Így fest az egyesült Európa

Ötven évvel ezelőtt írták alá a Római Szerződést az Európai Unió alapítói, és ez alkalomból Giorgio Napolitani olasz elnök felkérte az immár huszonhét tagúra bővült szervezet országait, hogy küldjenek egy-egy műkincset a Quirinale Palotában megnyíló uniós kiállításra. A tárlat megtekinthető, naponta több mint háromezren keresik fel. Műtiszek és a nagypolitika elemzői egyaránt csámcsognak azon, hogy melyik nemzet mivel képviselteti magát és miért éppen azzal a műtárggyal. Példának okáért, mi készítette Ausztriát arra, hogy a kétségtelenül zseniális Egon Schelétől azt a festményt állítsa ki Rómában, amelyen felesége, Edith látható, igen szexi pózba hanyatt dova magát, fedetlen keblekkel. A kiállítás rendezője, a belga születésű olasz Godart professzornak az erre a válasza, hogy a szexualitás része Európa művészeti hagyományainak, és különben is: „az 1917-ben született aktképen Frau Schiele szomorú arckifejezéssel látható, jelezve, hogy bántják az éppen csúcspontjához érkező első világháború rombolásai és tragikus eseményei.” (Vagy unja, hogy sokáig kell feküdnie modellként e kényelmetlen pózban.)

Az anyag végül az európai művészet meglehetősen eklektikus mustrájává állt össze. Anglia még tavaly októberben kapta meg a felkérést, amikor Napolitano elnök Londonban járt. Erzsébet királynő azon nyomban eldöntötte a kiválasztás problémáját, leszögezte, hogy Nagy-Britanniát csak Turner képviselheti. A Tate Galéria emelte ki a többi Turner-kép közül azt, amiről

sokáig úgy vélték, hogy Velencét ábrázolja, de négy éve jobban kutakodni kezdtek a témája iránt, és kiderült, hogy az ábrázolt arany pára nem a velencei csatornák, hanem a portsmouthi kikötő fölött ködlik, és azt örökíti meg a festmény, amint Lajos-Fülöp hajója fut be, hozza a trón nélküli francia királyt látogatóba Viktóriához, a francia–angol jóbarátság jegyében. Szép európai téma, szép kép.

Persze, nem várhattunk feltétlenül teljes egységességet ettől a kiállítástól, s talán érdekes is, hogy ennyire vegyes az anyaga. Időben a kőkorszaktól a XX. századig terjed. Málta ugyanis azzal a Krisztus előtt háromezer évvel készült, neolitikus szobrocskával képviselteti magát, aminek a kerekded idomai a termékenységet és az anyaságot szimbolizálják. Természetes, hogy a görögök az ókorig nyúltak vissza, az Akropoliszról származó Koré szobrot pakolták vatta közé és postázták Rómába. Koré a mitológiában Demeter földanya és Zeusz főisten leánya volt. Mellékeltek e szobor mellé egy Krisztus előtt a negyedik századból származó vázát is, amelynek a vázaképe és a története egyaránt tanulságos. Az Asteas által festett ábra Európa elrablását ábrázolja, a műtárgy Paestum görög gyarmaton készült, századokon át kézzől kézre járva, az amerikai Getty Múzeumban landolt, ahol olasz detektívek derítették ki, hogy Itália tarthat rá jogos igényt, tehát vissza kellett szolgáltatni. Ez a két műtárgy is éppen e kiállításra kíváncsított.

Érkezés 4 tételben

I.

Budapest–Bécs három óra busszal. Bécs–Madrid három óra repülővel. Csodálkoztam, hogy nem veszi át irányításom tudatalatti terrorista, az első repüléstől való félelem. Éjfél is volt már, mire Pedróval kikeveredtünk hotelünkbe, s kiolthattuk magunkban néhány sörrel az izgatottság paraszát. Másnap bőséges reggeli, majd nyolc óra az óceán felett. A végtelen láthatatlan pontjai közt kifeszített, kék filcszőnyeg, rajta apró gyűrődések, hol megszaladt a tû, hullámok vékony csíkjai. Állókép. A mozgást csak hozzáképzeled. A víz morajlását s a cseppeket bőrödön csak balatoni emlékeidből toldozgatod... Ez hát a repülés? Ez a roppant fémdobozba zárt város? Ahol háromszor megetetnek, vécére, büfébe jársz, s olykor az ablakon kileselel, de többet felfogsz a monitor grafikonjából, melyen ez a város legalább halad, földrésztől földrészig, ismeretlen szigetek fölött, bálnák, korallzátonyok, hajókat kísérő delfinek fölött, örült gyorsasággal, bentről hallhatatlanul, s arra gondolsz, hogy a végén jó volna nem grafikonon figyelni az életed.

II.

Elcsigázott kalandorok, kimerült felfedezők öröme robban benned, amikor végre megpillantod az első zöldtet: ereszkedünk. Már a fákat is látod, aranyát a lágy rajzolatú part homokjának. De Portorikó fölött esőfelhők, csak néha villan izgatott szemedbe a fehér semmi résein át. Már a motor se jár. Csak köröz az a roppant albatrosz, szinte hallani szárnyai surrogását, s ilyenkor nem elég a műszer, a rutin és emlék vaktérképe is előkerül a reflexek fiókjából, surrog, köröz az a monstrum, spirálban egy kivehetetlen pont felé, amit csak akkor látsz, ha behunyod szemed, és voltaképpen csönd van, falakat feszegető bergmani csönd, a halál csendje, a semmi csöndje, a tehetetlenség csöndje, a kiváras csendje, a lélekben fölrobbant világ helyén tatóngó úr csöndje, s olykor-olykor a tudatodig belüktető surrogás, mint az óraketyegés a halottvirrasztónak, a szél és szárny muzsikája a semmi fölött, a pokol előtt, lemészárolt angyalok földjén, ahol csak a szél süvít, csikorog a sziklazugokban és kirabolt szíved romjai közt... – míg végre a felhők alá érsz, és kitárul előtted: columbusi pillanat, a színek fölrobbannak, a füled pattog, huppanás, rázkódás, körhinta leáll... döbbeneted üvegfalát, melyen mindezt végignézted, ököllet üti át a taps.

III.

Hiába a vízum, korrekt útlevel, ismét ujjlenyomat- és retinavizsgálat, még jó, hogy nem beszélsz angolul, az is imponál nekik, hogy beszartál tőlük, mégis csak az után engednek át, hogy repülőjegyedről elmutogatsz nekik: pár nap múlva repülsz tovább, költő vagy, nem drogkereskedő... Böröndvadászat. Gyuriék már várnak, öllekezés, majd a szétnyíló üvegajtón túl örült erővel és egészen váratlanul fejbe ver, s mint egy óriás fenekű fellini-asszony, melledre térdepel a meleg, partra vetett halként csak tátogsz bután, egy pillanatra meglódul veled a trópus, s leperreg életed... a kocsiban jobban leszel, már az első cigarettára gondolsz... Maria vacsorát tálal, Gyuri itallal kínál, kesudió, kempingszékben lerobbantott farkú macska, szilveszteri áldozat, hívhatod petárdának, gyanakodva méreget, pedig csak lélegzel, huh, élvezed, ahogy átjár és elszibbaszt a rum, ajtók-ablakok kitárva, kellemes huzatban, ventilátor surrog, de ez már másképp... s miután visszatér ujjaidba is az élet, sms-t írsz két lánynak, akik valószínűleg átszorongták a csepeli éjszakát, kialvatlanul kelnek, nemsokára indulnak iskolába, munkába... szóval, maradék erődből írsz nekik egy sms-t: megérkeztem.

IV.

„Kedvesem, itt ma egész nap esik. Azt mondják, régóta nem volt már ilyen. Mintha mi hoztuk volna. Ha nem táboroz le bennem évekkal ezelőtt az alázat, azt is hihetném: minket akar kiáztatni innét, romlott idegeneket. De hogy is képzelhetném: az erkélyen indiánok szellemei, hajukat szemükbe mossa a víz, csobog róluk az eső, s engem néznek szűrős tekintettel: ugyan mit keresek itt? Hallgatom a vihart, az ereszmuzsikát, a ventilátort, a macska szuszogását. Kint a parton, a strand közelében áll egy szikla, mely kutyát formáz. A legenda szerint Szent Kristófit várja, aki egyszer elhajózott, s nem tért vissza többé. S ő addig állt, álldogált ott a parton, kémelve a messzeséget, hátha föltűnik a gazda vitorlája, míg kövé nem vált, míg bele nem dermedt az időtlenségbe, a hullámok morajába. A hűség szobrát mintázta belőle a tenger. Legalábbis a helyiek szerint. De tudod, én rögtön vevő vagyok az ilyesmire. Álomban sokszor látom: ott áll a sziklán, mozdulatlan, állhatatosan, mint a kő, a roppant víz fehér fodrokat csap ki köré szüntelen, de ő szemét le nem venné a messzeségről, s ha éjszaka a közelébe merészkedem, s gyöngéden oldalához szorítom fületem, érzem, a szikla mélyén még mindig dobog a szív. Néha én is megállok így az emlékek partján. Nézem az életem. És visszavárom, aki elment. De engem továbbgördít a reménytelenségtől való félelem. Talán lányunkat fogom egyszer így várni. Akit majd elbűvöl és fölszippant a nagyvilág. A Duna-parton. Kavicsokat, műanyag flakonokat rugdosok, mint gyerekkoromban, és nézem a túlparton elrobogó vonatokat: mint régi moziban a filmszalag, ahogy a kivilágított fülkesor fölcavarodik a szürkület korongjára. A víz egyre hidegebb lesz, egyre kevesebbet látok, közelebb húzódnak fák, bokrok, s tudom, jöhet számtalan pirkadat még, bennem visszafordíthatatlanul alkonyodik, nézem a folyót, a sirályokat, míg szépen lassan benő a gaz, ellep a szemét. Aztán ha valaki majd évekkal később újra kompikötőt akar ott építeni, csodálkozni fog, amikor sarlója belém koccan és fölszikrázik...”

Lásátémikántáre. Ennyit tudok olaszul, de ezt nagyon régen tanultam meg, huszonegy évvel ezelőtt, ha pontos akarok lenni, s miért ne akarnék. Toto Cotugno énekelte, rekedtes volt a hangja. De lehet, hogy nem ő volt, viszont a szövegrészlet pontosan így hangzott. Akkoriban egy rövid ideig diszkóba is jártam, a nyolcvanas évek közepe táján ez azt jelentette, hogy nyolc körül bementünk, tízkor volt a félórás lassú blokk, így pontosan tíz percünk maradt arra, hogy elérjük a 22.40-es autóbust, ami visszavitt a városba.

Diszkóba csakis a lassú számok miatt jártunk, a kétórás táncolgatás arra kellett, hogy a villózó félhomályban megkeressük azt a fiút, aki – remélhetőleg – felkér, tánc közben nem tapogat, aztán pedig elkísér a buszmegállóig, és randevút kér vasárnap estére, mozi hattól, mert hétfőn már iskola volt.

*Lasciatemi cantare
con la chitarra in mano
lasciatemi cantare
sono un italiano!*

Fogalmam sincs, mit jelenthet, abban sem vagyok biztos, hogy ez a szám a lassú blokk része volt. Mintha egy idő után felgyorsulna, nem tudom, nem emlékszem. Arra viszont igen, hogy alig kért fel engem olyan fiú, aki nekem tetszett volna. Általában a nálam alacsonyabbak szerettek volna táncolni velem, s mit tehettem volna? Ha nem akartam a fal mellett egyik lábamról a másikra állni, zavartan topogni, ide-oda pillogni, akkor táncolnom kellett. S ezek a fiúk rendre nagyon kedvesek voltak. Elkísértek a buszmegállóba és randevút kértek másnapra. És úgy néztek rám, mintha világszép színésznő lennék, pedig zavart és makrancos, durcás lány voltam és Joyce-ot olvastam, arra már nem emlékszem, mi a csudának.

Nagyszerű farmereim voltak, rendre olaszok. Legalábbis Olaszországból érkeztek, ami Jugoszláviában nem volt nagy dolog, mindenkinek jutott, nem volt olyan család, amelynek valamelyik tagja ne járt volna rendszeresen Triesztbe. Carerras. Volt ilyen? A színe és szabása tökéletes volt, úgy rémlik, bár tíz kilóval könnyebb is voltam. Nem sovány, fenék és mell rendben, úgy láttam a fiúkon, ezt nagyon megalázónak találtam, egyszer tánc közben a srác azt próbálta kitapogatni, van-e rajtam melltartó, ez nagyon rosszul esett, ugyanis ő legalább két fejjel magasabb volt nálam, tehát minden esélye megvolt annak, hogy megtetszik nekem. De ezek után nem!

Göndör volt a hajunk, minden lány tartóshullámmal rohangált, bőrszinórral szorítottam a fülem mögé a tincseket. Nem volt bonyolult, ritka a hajam. Állandóan attól rettegetem, hogy a stroboszkóp rámvetülő pásztája ezt fogja legjobban megmutatni. Farmernadrágom zsebébe gyömöszöltem a kezem, nem volt egyszerű, hihetetlenül szűk nadrágokban jártunk. A pólókra nem is emlékszem, lehet, hogy blúzt viseltünk, Carerras és férfiing! Igen, most megvan, leginkább kockás férfiingben jártam.

Lásátémikántáre.

Nem tudom visszaadni, nem tudom leírni azt a szívet tépő érzést, amit ez a dal kiváltott bennem. Összeugrott a gyomrom, elfogyott a levegőm, megremegett a lábam, és azt hittem, az egész világ az enyém. Vagy az enyém lesz. Tökéletes élet. Minden porcikámban ezt éreztem, biztos voltam abban, hogy ez vár rám, a tökéletes élet, egy magas fiú, okos, mint a nap, van nála zsebkendő, és nem akar lefektetni.

Mindebből következik, hogy a fél év alatt, amíg diszkóba jártam, minden alkalommal csalódottan értem haza. Nem történt meg az, amire vártam, tulajdonképpen semmi jó nem történt.

A semmi jóból több emlékem maradt. Igaz, akkor még nem tudtam, milyen egy nyarat és ősz végigülni a fotelben, a telefon hangjára összerézzen, és gondolatban egy olimpiai bajnok karjába menekülni a valóság elől.

Az egyik alacsonyabb is volt nálam, de ez szombat este nem derülhetett ki, mert elkísért ugyan a buszmegállóba, de esős nap volt, a sötét park tele volt sáros pocsolóakkal, azokat kellett kerülgetnünk, aztán meg éppen odaért a busz, annyi időnk volt csak, hogy megbeszéljük, másnap fél hatkor találkozzunk a Munkás előtt (így hívták a kommunizmusban a Korzón lévő mozit), hogy moziba menjünk. Már a jegyvételnél láttam, hogy adódhatnak gondok, de nem voltam biztos benne, zavar, elfogódottság, tömeg, izgatott moraj, Mad Max. Azt nem tehetjük, hogy méregetni kezdünk egy fiút, aki éppen mozijegyet vesz, a hajában még ott a fésű nyoma, az állán a kinyomott pattanás pirossága, pulóvere pedig nem trieszti, hanem a legfalusiasabb, amit csak vidéken el lehet képzelni. És végtelenül rendes ez a fiú, nem nyomul, nem okoskodik, beszélget egyszerű zavartsággal. Kedves. Bár nem olvas túl sokat, a technikai szakközépiskolában nem kell. A film alatt nem engedtem neki, hogy megfogja a kezem. A film után hazafelé indultunk, a korzót elhagyva mertem csak a feje irányába pillantani, s majd' szörnyethaltam, mert láttam a feje búbját. Láttam a feje tetejét, a forgóját, ahogyan a haj viccesen körbefordul. Megálltam hirtelen, szembefordultam vele, olyan ronda barna volt a pulóvere, hogy én azt el nem tudom mondani, s ettől sírhatnékam támadt, minden érzésem az ő pártján volt, ennyire kedves és nyílt tekintetű fiúval még sohasem találkoztam, ugyanakkor végtelenül egyszerű is volt, ahogyan rám nézett, abban a város környéki mezők levegője volt benne. Áttetszőn és ijedt vidámsággal méregetett, az orra mélyebben volt az enyémnél, alig voltam magasabb nála, mégis az voltam, nem akartam bántani, nem akartam fájdalmat okozni – hogyan

is tehettem volna, félóra lassú tánc és egy másfél órás film talán nem elég a halálos szerelemhez –, viszont el akartam szaladni, nem akartam, hogy a közelemben legyen, soha többet nem akartam látni, azt mondtam tehát, hogy bocsi, de sietek, és otthagytam.

Lásátémikántáre.

A másik egy fekete fiú volt, olyan szép, akár olasz is lehetett volna. Tükörfényes volt a haja és olyan sűrű, hogy mozdulatlanul állt a koponyáján minden szál, választéka tán nem is volt, hátrafésülte, ki a barna homlokából, ki az égető tekintetéből. És a fogsora vakított, én még soha nem láttam ilyent, csak filmen meg a tengerparton, de azok vastag aranyláncon feszületet hordtak a nyakukban, igazi olaszok voltak, a mellkasuk is szőrös, és szombat estére ugrottak csak át a horvát tengerpartra, fogalmam sincs minek, tán olcsóbb volt az ital és a lányok, vagy szebb a vízpart. A horvát Adria partja tényleg szebb. Tehát nyaralásaim alkalmával láttam ilyen nagyon szép férfiakat, mint ez a palicsi fiú.

Megszólt a fülemben Toto Cotugno, de millió harang is zúgott, tán a vérnyomásom. Józsinak hívták ezt a gyönyörű fiút, idősebb volt nálam éppen két évvel, ahogyan az előírásos, kívánható és elvárható. És míg táncoltunk (észre sem vettem

őt, míg fel nem kért a lassú-blokkra, ott nem termett előttem), éreztem az orromban a nyaka illatát, jó illat volt, bár kicsit közel az orromhoz. Míg a buszmegállóig kísért, megtudtam tőle, hogy repülőtisztnek készül Mosztárban. De lehet, hogy az csak középiskola volt, és az egyetem, ahol a tiszteket képzik, az Szarajevóban volt, igen, így lehetett, negyedikes középiskolásnak kellett lennie. Igazi egyenruhája is volt, repülő, de szerencsére a diszkóba kockás ingben jött.

Mindebből nekem két dolog számított: aki katonatiszt lesz, annak legalább 170 centisnek kell lennie, tehát legalább akkorának, mint én vagyok. A másik dolog, hogy gyűlölöm az egyenruhát. Az egyenruha a nagyanyám gyöngéje volt. Szerencsére nem jött be neki.

Józsival vasárnap moziban voltunk, s tényleg nem volt alacsonyabb nálam, noha magasabb sem. S kicsit mintha hajlott lett volna a háta, pedig ez lehetetlen, a pilóták háta egyenes. Nagyon vártam a randevút, hogy elgyöngül a térdem, mint amikor meghallom azt a rekedtes hangot, L'italiano, ilyesmi is van a dalban, egy talián, egy taliánál randevúzom, ám nem mozdult meg a lelkemben semmi.

Nem tetszett nekem a Józsi. A levegő olaszos ördöge. Unalmasan beszélt. Gyönyörködtem az arcában, a mozdulataiban, a hajában, a tekintetében, a sikos barna bőrében, míg az albán cukrászdában ültünk, megengedtem, hogy hazakisérjen, szép volt az este, az arca lágy, ahogyan búcsúzóul hozzám hajolt, éppen csak egy kicsit fordítottam félre az enyém.

Mielőtt ez történt volna, hazafelé sétáltunk, s megemlítette, hogy az apja a szabadkai mozi gépésze volt, ezért nem is kellett jegyet vennie, csak beszólt a kisablakon (ezt észre sem vettem, csak a haját figyeltem). Elmeséltem neki, hogy negyedikes elemista koromban, amikor életemben először elengedtek moziba a barátnőimmel és két egyetemista lánnyal, akik a nagyszüleimnél laktak albérletben, történelmi filmre készültünk, viszont amikor a gyönyörű fehér vászon elsötétült, nem Ben Hur jelent meg rajta, se nem Spartacus, hanem egy óriási tányér, s benne egy vörös parókás meztelen nő, anyaszült meztelen volt, s tekergett a tányér spagettiben. Hazáig futottam, messze lakom a várostól nagyon, de nem pihentem, futottam, ahogyan a tizenegy évesek tudnak, ha nagyon kell.

Láttam, hogy nem érti.

Pedig abban a pillanatban mégis bele tudtam volna szeretni, ahogy ránéztem, megszólalt bennem az olasz dallam, ami feledtette unalmas mondatait, a repüléstechnika semmitmondó részleteit, kicsit pattingó stílusát. Bele tudtam volna szeretni, ha nem kérdezi meg, miért is futottam el.

Olyan volt az a kérdés, mint a szőrös mellkason megcsillanó feszület a délutáni tengerparton.

Dallam nélküli. Dallam nélkül márpedig nem lehet felnőni. Erre gondoltam a *One Moment in Time* dúdolgatásával is, noha fogalmam sincs a dallamáról, sem a szövegéről, csak a címe maradt a fejemben az olimpia, a fotelben töltött nyár és kora

ősz miatt. Egyetlen egyszer. Csak egyszer. És soha többé. Csupa ilyen félelem és fogadkozás.

D. T. úgy szelte a vizet, hogy abban hinni lehetett. Nem a győzelmében, hanem a karjaiban. Ami nem enged a bajnak. A győzelme nem különösebben érdekelt, inkább a szeme, a tekintete, a műtétek sora és a kitartás, hogy nem adja fel. Nem tudom, miért olyan fontos mindenféle módokon úszva olimpiát és más versenyeket nyerni, de azt tudom, mennyire magával ragadott a makacssága. És sírtam titokban.

Két dolog történt velem folyamatosan. Nálam alacsonyabb fiúk szerettek volna udvarolni nekem, akikben azonban semmi hiba nem volt. Rendes fiúk voltak, olyan pulcsikban, amilyeneket ember nem húz fel, vagy ha igen, csakis édesanyjára való tekintettel a sarokig. Lelkes és kedves fiúk, akik nem találják hozzám a szavakat, én pedig nem segítek, hacsak azzal nem, hogy próbálok nem elfutni. A szavakat én megtalálom hozzájuk, mert könnyen tudok beszélgetni, ha akarok. De velük ritkán akarok. Belülről persze fáj, mert nagyon jó volna, ha nekem is lenne végre fiúm, a nyolcvanas évek közepén mindenkinek volt fiúja rajtam kívül. Csak erről szóló filmek készültek, a vásznon John Travolta, a diszkóban Toto Cotugno, vasárnaponként a korzón meg alacsony, barna pulcsis fiúk próbálják megfogni a kezem. Zúgtak a harangok a fejemben. Dobogott a vérem, dübörgött, ki akart törni, előnteni a szürke betont, a nacionalizációt követően a főutcán felejtett deszkakerítést, ami mögött a régi malom téglafala éktelenkedett, a hűgyszag se volt rossz, ami a kerítés tövét lúgozta, egészen a tövébe húzódtam, csak el a kezem kereső kéz elől, nekem másmilyen élet kell, másmilyen fiú kell, olyan, aki a fiúm lesz. Ezek nem lehetnek, bár valószínűleg azt sem akarják, amiről egy-két éve még a nagyanyám prézsmítált a fülemben, miközben a Kossuth Rádióban, mint egy számárordítás, fölhangzott a dallam, amit a *Ki nyer ma?*-kérdés követett. Mindig azt hittem, *kinyërma*, ezt mondják, mintha: kintorna. Én ezt a két szót egyformán hangsúlyoztam, azonos jelentésük is volt a fejemben, számárordítás, nyerítés és Czigány György egy mély és öblös fotelből nevetve beszél, a nap süt, a paradicsomleves és a grizes tészta jó, iskolába járni szeretek, de fiúkra nem nézhetek, mert mindannyian azt akarják. Amikor tehát a mostanra hegedűművésszé lett és leginkább Japánban élő osztálytársam hátulról lefogott és a lábam közé nyúlt ordítva, hogy „mi ez a két kis gerezd fokhagyma”, akkor tudtam, miről van szó.

A kis növésű fiúk, akik zavartan a kezem után nyúltak az unalmas város végtelenül jelentős főutcáján, ahol mindenki megjelent, aki csak számít, szuszog, pillózik a városban, s ez nem változott Vajkay Ákoséknak a vasútállomásra tartó sétája óta, illetudón és zavartan viselkedtek, amiképpen én is, csak én durcásan és nem illemtudón.

Azt már megtapasztaltam, hogy olyan fiúkkal, akik a korcsolyapályán a lányok melléhez érnek, miközben befékeznek előttük, amivel szinte hasravágódásra kényszerítik őket, nem tudnék mit kezdeni, nem rájuk vágytam tehát, noha semmit nem tudtam titkon zajló életükről, örületes bulijaikról a városi medence mellett és más helyeken, mert kemény volt a tekintetük. Vízipólósok és jégchokisok voltak egyszerre, talán azért.

Soha nem viseltem jól a kemény tekintetet. Ennek oka pedig James Dean volt az *Édentől keletre* című filmben, amikor föltekint a földeken. Vagy miután megjavította a kutat, ha akad a filmben kút. Azóta sem láttam a filmet, nagyon vigyázok arra, nehogy megnézzem, viszont most is magam előtt látom azt a tekintetet és érzem a szerelmet nőni a mellkasomban, évekig álmodtam James Deanről, az ok nélküli lázadóról, voltak pillanatok, amikor azt hittem, apám az, apám is az egyik, Pristinában készült katonafényképén szakasztott úgy nézett ki, valószínűleg a frizurája miatt, vagy a cigarettát tartották egyformán, vagy mindketten alacsonyak voltak. Apám legalábbis.

Azt kell tehát hinnem, hogy minden fiú, aki nekem udvarolni akar, s akit, ha morcosan is, de képes vagyok legalább egy vasárnap délután elviselni, azért alacsony, mert a tekintet – ami miatt képes vagyok végigülni velük a mozit, és végigmenni velük a főutcán rendkívül vidéki pulóvereik ellenére –, a James Dean-es tekintet alacsony fiúkból bújik csak elő.

A másik dolog, ami folyamatosan történt velem, az elfutás volt. Hazafutás, mondanám, ha nem állnék a sporttal hadilábon, home run, mondanám, ha nem tudnám, hogy az sok pontot jelent. Nekem állandóan csak csalódást jelentett. Azt, hogy megint nem lett fiúm. Úgy láttam a diszkós buszban, én vagyok az egyetlen lány, akinek nincs fiúja, de még csak kilátásban sem. És közben mindenki engem néz, kinevet. A citromsárga műanyag övet a derekamon, amit akkor viseltem, amikor engedtem az unszolásnak és lányosabbra öltöztem. A keskeny derekammal nem tudtam mit kezdeni, mert a nadrág kibújt az öv alól és elállt a derekamon. A bőrövekkel is ez volt a helyzet. Mindegyikkel. A kezem óriási volt, nem tudtam hova rejtsem, erőteljes és akaratos, mindenki látta, úgy éreztem, azt is mindenki tudja, mekkora pofont adtam vele a Vörös Ferikének: eleredt az orra vére. Állandóan hátrafordult és a tolltartóm piszkálta. Engem egy fiú ne piszkáljon. Amikor viszont az új fiú fejére csaptam az ablakot, aki szerencsére elhajolt, majd úgy vágott pofon, hogy lerepült a fejem, akkor is a kezem jászotta a főszerepet, a kezem ereje: apró darabokra tört az ablaküveg, az iskola legjobbja mehetett az igazgatóhoz.

Lásátémikántáre.

XANTUSiana

(részletek egy verses regényből)

X. [KOJOTEMBER]

mindig is kevertem a prérikutyt
a farkassal a coyote-tal pedig a
prérifarkas igazi ragadozó kicsit

kisebb ugyan az igazi farkasnál és
inkább dögevő ám rendkívül
hasznos mivel eltünteti az elhul

lott tetemeteket mégis lövik őket a
farmerek hisz ha nagyon éhes bir
kát is lop akár a síksági indiánok

kojotembernek hívják az egy
szerre mulatságos és tiszteletre
méltó hozzám hasonló hontalan

figurákat

XXX. [SZEGEDI PAPRIKA]

vidd ki belőle a rossz szellemet kántáltam magyarul
szegedi paprika mit a viszkibe szórtam és megittam
az öreg kajova főnökkel akit lázalmok gyötörtek és

elájult majdnem rögtön hisz nem ivott alkoholt soha
addig de amikor magához tért hálálkodott hogy meg
gyógyítottam és hogy bármit kérhetek már ajánlotta is

gyönyörű lányait nagylelkűségében én meg ijedtemben
nem akartam megsérteni semmiképpen mégis inkább
néhány kísérőt kértem míg vadászterületük szélég érek

II. [TERMÉSZETTANI MÚZEUM]

és a világ összes állata ott volt a
repülők kúszók csúszók mászók vízi
lények a British Múzeumban vala
mennyien jeges és forró tájak állatai

kitömve növényei préselve ám
mindig is inkább az ásványok és
kristályok halott világa nyugözött le
az élettelen tündérbert sugárzása

a teremtett világ sokszínű szépségét
csodálhattam nap mint nap éltetöm
volt ez az élmény ám rögtön utána
el is szomorodtam vajon lesz-e

nekünk valaha ilyen gyűjteményünk?

XIII. [BOSSZANTÓ]

bosszantó szörnyen bosszantó hogy
hogyan köthettek ki anyámnak írott
leveleim végül egy olyan könyvben
amelyről semmit sem tudok noha el

vileg én magam írtam és minden
szava és mondata tőlem származik
mégis bosszantó szörnyen bosszan
tó hogy anyámnak írott színes mesé

im könyvben öltöttek testet anélkül
hogy tudtam volna róla mindig is
utáltam a meglepetéseket főleg az
ilyeneket de hogy is mondhatnám

ezt el azoknak akik azt hitték hogy
ez a cukros amerikai álom igaz mi
közben a szenvedésről és a nél
külözésről elhallgattam mindent

amit csak egy anya előtt el lehet és
kötelező is talán a fiúi szívnek ha

XIV. [UGYANAZÉRT MÁSKÉPP]

amikor karddal már nem lehet semmit sem
tenni a haza tulajdonképpen megmentéséért
úgymond a szabadságért csak a puska elé
kerülő vadakat löni le és tömni ki s kutatni

ismeretlen területeket ugyanazért amiért
egykor fiatal lelkesedéssel és karddal lehetett
küzdeni meg kellett tanulni bánni a szellem
fegyverzetével harcolni másképp ugyanazért

XXII. [PAPRIKÁS HAL]

még Amerikában elhatároztam ha egyszer sikerül
megvalósítani Pesten az állatkertet flamingókat
mindenképpen beszereztetek annyira tetszettek
ezek a kecsesen imbolygó lények törékenységükkel

és amikor sikerült persze a legelső szerzeményeim
között voltak az Amerikából hozott flamingók de
rövid idő után fakulni kezdett lehetetlenül rózsás
színük betegesen szürkévé váltak és akkor találtam

ki amit már Amerikában is szerettek az ottaniak a
paprikás csicsóka mellett paprikás lisztbe forgatott
halat sütöttem az expedíció tagjainak gyomrukát így
magyarosítva s ez az ötlet megmentette az állatkerti

flamingók színét is mert a paprikás haltól vissza
nyerték gyönyörűen lehetetlen tolluk színét hála az

XXV. [AJÁNDÉKALIGÁTOR]

az egykori Amerika-járó nagy példakép
Haraszty Ágoston a dúsgazdag nábob aki
a bort honosította Kalifornia dombjain
halálhíre érkezett éppen hogy folyóba

zuhanván az aligátorok lovastól felfalták
midőn az állatkert új vezetői jelentették
sikerült végre nagy nehezen egy aligátor
csemetét szerezni a hamburgi állatkerttől

XXVI. [ÚJRA ÁMERIKA]

végül visszautaztam újra Amerikába
mit is tehettem volna a rágalmak ellen
hogy az egész állatkerti cirkuszt csak a
saját boldogulásom miatt találtam ki

XXXVI. [HÁZI IPAR]

miután nagysikerű kiállítást rendeztek kelet-
ázsiai gyűjtéséből melyet az egész ország
álmélkodva csodált meg és a Nemzeti
Múzeum néprajzi osztályának őrévé kinevez

tek úgy gondoltam eljött az idő hogy
felhívjam a figyelmet saját népi kultúránk
bemutatására is végre különös tekintettel a
házi iparra melynek értékei rohamosan

eltűnőben vannak és azt a bécsi világ
kiállításon illene bemutatni és el is vállaltam
házi ipari értékeink felkutatását s megszer
zését Rómer Flórisal együtt

XXXVII. [FELADAT]

„kineveztettem a Magyar Nemzeti Múzeum
rendszeresített etnographiai osztálya őrévé de
nem volt egy krajcár dotációm se
rendelkezésre sőt dolgozó szobám de még

asztalom vagy székem se tulajdonképpen föl
adatam csakis arra szorított hogy egyelőre
a meglévő gyűjteményeket pusztulástól meg
óvjam míg egy jobb pénzügyi korszak

bekövetkezik”

XXXIX. [GYŰJTEMÉNY]

„mindég korhóltak hogy benne sok tárgy
van ami tulajdonképpen nem is tartozik
szorosan véve az etnographiához mindig
azzal álltak elő hogy a tárgyak oly silányak

hogy azokat nem is érdemes kiállítani sőt
egy nagy ember azt is állította hogy az egész
kiállított gyűjteményt harminc forinton
meg lehetne venni a hamburgi

zsibvásáron...”

L. [UTOLSÓ SOR]

nesajnáljatokengemembereknekemisjobbleszmárha

Zaj

Mert néha úgy érzi, vagyis hogy tudja és érzi is, hogy a világ összes zaja a fejébe költözött: zakatolások és kattogások, füttyök, csiszatolások és bugyborékolások, dörgések és sikolyok, reccsenések és zubogások, kiáltások és hörögések, puffanások és robbanások, minden, de minden zaj, ami csak létezett, létezik és létezni fog, ott van, összepréselve ott van bent, az ő fejében.

Idő

Régen, mielőtt a Föld kerek lett, csakis vízből állt. Hullámok követték egymást, éppen úgy, mint a lépések, a kézmozdulatok. Egyformák voltak a hullámok, mint amilyen egyformák az emberek.

Isten pedig még nem is volt más, csak egy test nélküli, érthetetlen gondolat.

Olyan volt, mint egy teljességgel áttetsző ködfolt, halovány pára, amit azonnal szertefúj a szél.

Igaz, éppen ezért akárhová is néztél volna, Istent láttad volna mindenütt: úgy maradt láthatatlan, hogy ott volt mindenütt.

Nem volt még tekintet és nem volt még figyelem.

És bár minden megváltozott, tudnod kell, hogy néha, reggelenként, ha a párán áttör a nap, vagy alkonyat előtt, amikor elnézel a víz fölött, egy fényes felhőként megláthatod őt, ahogy a víz fölött lebeg.

Hiány

Nem is az fáj, ismételte el halkán, miközben apró mozdulatokkal, gépiesen a nedves avarcupacot rugdalta a cipője orrával, nem is az fáj, hogy becsapott, úgy értem, nem a család és nem a becsapottság, hanem sokkal inkább az elviselhetetlen, hogy már ez a fájdalom sincsen bennem: ez fáj, hogy olyan ez a hiány, hogy mindent kitölt bennem, mindent, még a gondolataimnak és a saját fájdalomnak se hagyott helyet.

Igen, ez fáj, ismételte meg, aztán lehajolt, és összecsapott ujjával, a körmével lepiszkált a cipője orráról egy odatapadt nedves levéldarabot.

Levél

1944 októberében, amikor a nyilasok átvették a hatalmat, és a Nemzeti Számonkérő Szervezet hozzálátott a még megmaradt zsidóság teljes megsemmisítéséhez, az akkor a már a hatvanadik évén túllépett nagynya és a lánya, akik már korábban, ahelyett, hogy felvarrták volna a csillagot, hamis papírokat szereztek, most minden ésszerűségnek fittyet hányva keletnek indultak, Budapestre szekerезtek, egyenesen a budai Várba mentek fel, s nagynya némi keresgélés után beállt szakácsnak egy SS Obersturmbannführerhez. Eleinte egy cselédszobában, majd egy bunkerban laktak, Nagynya több hónapon át főzött a német katonákra, akik olyannyira megszerették, hogy Muttinak szólították. Karácsonyra az orosz csapatok körbezárták a várost, s bár a Kőszegen tanyázó Szálasin kívül más nemigen hihette, hogy van még értelme a harc folytatásának, nyilvánvalóvá vált, az utolsó emberig tart majd a küzdelem. Mielőtt a németek felrobbantották volna az Erzsébet hidat, s utolsó, elkeseredett próbálkozásként a budakeszi hegyek felé akartak volna a gyűrűből kitörni, Walter, a német ezredes összeköltöztette a szakácsnőt és a lányát, ellátta ennivalóval, zsírral, liszttel, és elküldte őket, meneküljenek. Nagynya és anya egyenesen hazamentek Pestre, a Bokréta utcába, ahol a légoltalmi pincében fázva és éhezve kucorogtak a többiek, a család evangélikus ága húzta meg itt magát. Nagyanyaék vitték magukkal Walter búcsúlevelét, amit a német tiszt a kitörés sikerében egyáltalán nem bízva az anyjának írt, haza, Németországba, s amit Muttira, a szakácsnőre bízott, ő adja fel. A fadóbozokba pakolt élelmiszer éppen elég volt arra, hogy kihúzzák az ostrom végéig. Nagynya őrizte a levelet, de feladni sokáig nem merte: a harcok után, amikor megindult a postai szolgáltatás, mindenki tudta, hogy ellenőrzik a küldeményeket, ráadásul a címzett város, Walter szülőhelye Németország keleti felére, az orosz zónába esett. Józan ésszel gondolni se lehetett arra, hogy akár a háborút közvetlenül követően, akár később, a létrejött Német Demokratikus Köztársaságba címezve feladják a búcsúüzenetet. 1959-ben, amikor egy társasutazás keretében anyáék kiutazhattak Olaszországba, az ő kezébe adta Nagynya a megsárgult borítékot, vigye ki magával, s ha nem figyelik, küldje el. A mindvégig leragasztott boríték, az SS ezredes utolsó híradása így csaknem tizenöt év várakozás után olasz földről indult haza, de hogy megérkezett-e, vagy volt egyáltalán valaki, aki kézhez vehette volna, erről soha nem szereztek tudomást.

Várakozás

Korábban ért oda a megbeszélte időnél, s nemigen tehetett mást, mint hogy félrehúzódvá várakozott, langyosan süttött a nap, és alig mozdult a levegő, nyilván olyan volt a délután, mint bármely más hasonló óra, semmit nem gondolva a járdaszegélyen álldogált, amikor valahonnan olyan átható szarszag csapta meg az orrát, mintha már nem is emberek bűze volna, sokkal inkább rothadó angyaloké, elviselhetetlen bűz, ami a halál bizonyosságát juttatta az eszébe.

Aszfalt

Széles, néptelen, kopár utca, a járda fölé nem nyúlik be se erkély, se villanyoszlop, se faág. Mégis, a lebontásra ítélt ház előtt, de már egészen az úttest mellé szorulva egy fehéres folt éktelenkedik az aszfalton: nagy csomó galambürülék, szélesen elterülő mocskos, valósággal már megkövesedett guano, ami ellenál az esőnek és a szélnek is, és csak közellebről tűnik fel, hogy egyébként határozottan egy arcot formáz.

Boldogság

Akkor már a tompa, de szünni nem akaró fájdalom és a folytonos fájás okozta rettenetes fáradtság miatt olyan állapotban volt, hogy folyton elaludt. Ha tehette, leült egy pillanatra, és aztán meg csak arra ébredt fel, hogy elaludt. Tulajdonképpen a teste védekezett a szenvedés ellen, anélkül, hogy az akarata ebben különösebb szerepet játszott volna: ki-kiesett az időből, mintha egy másik létezés ragadta volna el. Néhány nap múltán pedig e két világ között végleg elmosódni látszottak a határok, s ahogy a fájdalom elől menekült, összekeveredett az ébrenlét és a képzelet, álomból álomba csúszkált. Mindez azonban egyáltalán nem volt kellemetlen állapot, és semmiképpen nem tűnt valamifajta veszteségnek, éppen ellenkezőleg, előbb csak bátortalanul, majd egyre diadalmasabban holmi oktan könnyűség érzete hatotta át, az önfeladás és a gondolatlan szabadság oly régóta vágyott öröme, könnyű, boldog lebegése.

Egy pohár víz

Éjszaka, amikor felébredt, félig behunyt szemmel, a sötétben tapogatózva kiment a konyhába, hogy vizet igyon. Felkapcsolta a villanyt, és a káprázatból felocsúdvá nem is az lepte meg, hogy az ablak elé tolt, régi, ütött-kopott hokedlin ott találta az apját, abban a kék öltönyben, amiben két éve eltemették, hanem az, hogy az apja még így, a halálában is ugyanazzal a közönnyel nézett maga elé, mint az életében tette számtalanszor. Úgy tűnt, mintha észre se venné, hogy ő belépett, felkapcsolta a villanyt, engedett egy pohár vizet. A mindig gondosan fényesre pucolt cipőjét nézegette, fel se emelte a fejét.

Lehet, hogy a halottak ott a másik oldalon is ugyanolyan kelletlenek és udvariatlanok maradnak?

Közelebb lépett hozzá, megszólította, arról kérdezte, hogy van, mit csinál itt a konyhában, és van-e szüksége valamire, ám az apja csak dűnnyögve, lehajtott fejjel válaszolt.

Beszélt neki arról, hogy felébredt, mostanában gyakorta megesik vele éjszakánként, igaz, napközben viszont ugyanilyen gyakran elaludna a legszívesebben, nem csupán a fáradtság miatt, hanem mert úgy érzi, az volna a legjobb, az alvással máshová csöppenni, kikapcsolni, elsüllyeszteni mindazt, ami őt körülveszi.

Meghalni naponta többször.

Nemigen értette az apja dörmögő feleleteit, ráadásul, ahogy ő is nézegette azokat az egymás mellé igazított, fényes cipőket, egyszeriben zavarni kezdte a saját mezítelen lába, a kövön fázott is már a talpa. A legszívesebben visszabújt volna a paplan alá, noha ezt, a gyors visszavonulást mindenképpen tiszteletlenségnek érezte, s még a látszatát is el akarta kerülni. Tán emiatt, a fázás és a kényelmetlenség miatt lehetett, hogy lassacskán fogta csak fel, hogy a dűnnyögő, elharapott válaszok szerint az apja egyáltalán nincs a tudatában annak, hogy már meghalt: éppen ellenkezőleg, bosszús és értetlen, hogy itt ül a konyhában, a kímélésre szoruló kék öltönyében, nem tud aludni, miközben nyilvánvalóan elmúlt éjfél is már. Mindezeket egyébként nem is neki mondta, inkább csak, a szokása szerint, bosszúsán potyogtatta a szavakat maga elé.

Egy tétova percig fontolgatta, miképpen tudná elmagyarázni az apjának, hogy a kék öltöny és az ünnepi fehér ing nagyon is indokoltan van rajta, valósággal kétségbeesett, hogy miként fogalmazza meg mindezt tapintatosan, de egyszerűen és határozottan, ám miközben elkezdte mondani, hirtelen megértette, hogy akkor viszont legalább az udvariatlanság és nemtörődömség magyarázatot nyert, abban az értelemben legalábbis, hogy nem valamihez képest, nem valami változást semmibe véve maradt változatlan az apja, hanem éppenséggel azért ilyen, mert nincsen a változás tudatában.

Észre se vette, de felnevetett a gondolatra, hogy az apja nem is tudja, mi történt vele.

Mi nevetsz?

Semmit, mondta, és az egyik fázó talpát a másik lábfejéhez dörzsölgette. Megyek vissza aludni.

Visszabotorkált az ágyához, magára húzta a paplant, és még ott is igazán nevetni lett volna kedve. És csak ott, hanyatt fekvé jutott az eszébe, hogy alighanem elfelejtette lekapcsolni a villanyt, ki kellene menni, és leolítani. Nem mintha olyan sokat számítana, gondolta még, aztán elaludt.

Közelít

Az volt a baj, magyarázta, hogy miközben ő már rögtön tudta, ámbár mondani már nem mondhatta, ami persze azt is jelentette, hogy azonnal elvesztette a lehetőségét, hogy kicsússzon a kellemetlenségéből, elmulasztotta, hogy egy jól sikerült manőverrel odébb álljon, ám valamiért képtelen volt időben megtenni ezt, még nem is ismerték egymást, de látta, érezte, tudta, hogy az lesz a baj, hogy egyszerűen nem viselheti el, hiába bármi nevelődésből vagy udvariasságból fakadó jó szándék, ez az undor erősebb lesz nála, hiszen csak ahogyan közelített feléjük, ültek a

kerti padon és figyelték, ahogyan jön hozzájuk, nézte a lépéseit, a járását, és már ez is elég volt, vannak ilyen emberek, a mozgásukon látszik az önhittség, a mindig tenni akarás, a felkészültség megmutatása, ahogyan a lábukat illesztgetik, és a felsőtestük billeg hozzá, abból rögtön látni, micsoda visszatásító biztonsággal viselik az életet, és mindezt ráadásul másoknak is a tudomására akarják hozni, lényegesnek tekintik magukat, s ebből következően gátlástalanul fontoskodnak, ezt mutatja meg a testük, például a csipő szögletesség korrigáló, neveléses önhittséggel fegyvelmeztet ringása, az idétlenül kaszáló karok, a hurkás ujjak fegyvelmeztettsége, nem is kell, hogy az ilyen undorító emberek megszólaljanak, elárulják az elviselhetlenségüket szavak nélkül is.

Véletlen

A családi legendáriumban ugyan kevés említést kapott, legalábbis jó ideig szándékosan szinte elfelejtődni látszott egy mese a véletlen szerepéről, helyesebben egy véletlenszerű okozatok sorozatát indította el, s éppen ezen okozatok felől egyébként titkolni kívánta az eredetét, a véletlenszerűségét, ami mégis újra és újra előbukkant, holmi félhomályos suttogások révén előkerült a történet, ami szerint Feri bácsi, aki akkor persze még legfeljebb csak Feri, de bácsi semmiképpen nem volt, hajdanában, éppen csak a felnőttégség küszöbére ért fiatalemberként, szép, de legalábbis biztonságos életpályával kecsegtető tisztviselő-jelöltként miképpen nyert meghívást egy szomszéd falubeli lakodalomra, lényegében ez volt ez első multság, ahová egyedül ment el, miképpen készülődött sokáig, éjszaka hajhálával aludt, reggel sokáig csutakolta magát, nagy gondnal válogatott a teljes család ruhatárában, hogy kellőképpen díszes legyen, miképpen kerekedett át a Kiserdőn, hogy a földúton rövidítse le a máskülönben se hosszú utat, az izgalomtól és a kerékpározástól mégis milyen izzadtan érkezett meg a multságba, miképpen ivott több bort, mint amit korábban valaha is, és miképpen alakult az, hogy hazamenetel helyett kénytelen volt elfogadni a vendéglátók marasztalását, helyesebben a házigazdák félig bosszúsán, félig tréfásan felkínált, s ugyancsak néhány áldomással megfajelt szolgáltságát, hogy egy éjszakára húzza meg magát az utcára néző tisztaszobában, abban a természetesen használaton kívüli helyiségben, ahol hónapszámra nem fordult meg senki, s ahol most a kibontatlan ajándékokat halmozták fel, miképpen fogta meg négy markos vendég az addigra már öntudatlan fiatalembert, s cipelték be a sötét tisztaszobába, csak a cipőjét húzták le, s otthagyták a felpolcolt ágyon, hiszen folyt tovább a multság, még el se kezdődött a menyasszonytánc, nem csoda, hogy elfeledték hamar a lerészegedett vendéget, csakis így fordulhatott elő, hogy senki nem figyelmeztette a Bözsikét, a menyasszony, azaz, akkor már ifjú ara unokahúgát, hogy ne abban a szobában dőljön le ő is, senki nem kísérte be a házba, milyen gondolatokat és bátorságokat hoz elő belőlünk a sötét, mi több, miféle árnyékok találkoznak az odakinti homállyal, így történt, hogy másnap délelőtt a násznép elégedetten konstatalhatta, hogy szakadatlanul tart tovább a lakodalom, elvégre az ideig az újdonsült pár nem is szabadulhatott el az ünneplésből, ellenben az ő elhalasztott nászestszakájuk helyett abban a fénytelen tisztaszobában valaminek történnie kellett, legalábbis erre vallottak a jelek, vagyis olyannyira magatehetetlen talán Feri mégse lehetett, mégse lehet teljesen igaz, amit a hajdani költő a borból állított, hogy serkent a kezdésnél, de cserben hagy a végzésnél, a lehető leggyorsabban szervezték meg az új esküvőt, annyi idő végül is elég volt Ferinek és Bözsikének az ismerkedésre, vagy ha nem volt elég, akkor se kínálkozott más megoldás, Feri szüleihez költöztek, három gyerekük született az életük során, az első meghalt, még a gyerekágyban, a másik kettőt felnevelték, Feri hivatalnok lett, de a pályája hamar megrekedt, ugyanabban az udvarra, hogy a két gyerek ott játszódhasson, a fiúk a mandolinból csináltak maguknak teherautót, az általános iskola végzetével a fiúk a városba költöztek, a középiskolai kollégiumba, Feriék magukhoz vették az anyai nagyszülőket, Bözsikének még az öregkor beköszönte előtt vizelettartási problémái jelentkeztek, valósággal bűzlött a ház, s ő szűrés szagfelhőt húzott maga után, amerre járt, előbb halt meg, mint az anyja, aki már évek óta vakon és süketen üldögélt a televízióval szemközt, a két gyerek lényegében vissza se költözött, így az anyósa halála után Feri magára maradt, ősszel megtalálta hátul, a pajta mögött azt a régi, kibelezett mandolint, még ott lógott rajta az egyik húr, amin valaha játszott, s ami később a homokos teherautó vonatatókötélül szolgált, ráérő óvatossággal újraépítette a fedőlapját, a postással hozatott rá húrokat.

Rend

Megcsillant a szemüvege, ahogy előrehajolt, és látszólag minden érzelme nélkül, hangsúlyozottan tárgyilagosan, tompa, színtelen hangon mondta, mint aki valahonnan maga mellől, nem is innen, hanem valahonnan távolabbról, mondjuk így: visszanézve egy apróbb dombról, lenézve a maga mögötti lapályra, mintegy összegezve a rég maga mögött hagyott ösvényt, a lépéseket és a fáradságot, pusztán az elmondás kedvéért teszi, hogy olyan napok voltak azok, elővettem papírokat, úgynevezett kéziratokat, amelyen láttam a kezem írását, de hogy az mit jelent, mire vonatkozik, mikor és főként milyen céllal írtam oda, ezeket már képtelen voltam felidézni, mintha nem is én lettem volna az, aki valamikor ott elkezdett valamit írni, csinálni, pedig tervek, vázlatok, próbák voltak ott, amelyeknek biztos el volt gondolva a rendjük, de hogy mi volt ez a rend, és mit jelentett e rend létezése akkor, erre már nem emlékeztem, mintha kettő lenne belőled, vagy még több, akik nem állanak kapcsolatban egymással, valami, ami benned van, az nem függ össze semmivel, ami korábban voltál. Kezdheted az egészet előlről.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Egy átkra

Időzithette volna azt az átkot
máskorra, jobbkor, hogyha volna ármány
valóban, mondta, mintha lenne vádlott,
s minthogyha bölcsebb lenne mindahánynál,

ki tudni vélné, hogy lehetne jókor,
s a bűvös kört most hányadszor futom,
helyszín, idő lehetne Róma, ókor –
bár elmesélni végképp nem tudom;

csak annyit épp: ki romlott, még remél,
s a kor csupán, mi szégyenkezve hátrál;
tán jobban tennéd, hogyha értenél,

hisz százszor jobban sikerült a vártnál
az átkod is, s még vár a vélemény:
hogy végre boldog lennél, hogyha látnál.

Más keresőprogram

Más keresőprogram tudja majd
a problémámra mint találók írt,
a megoldások vágya csak, mi hajt;
és meglátom, hogy ott vagy még vagy itt,
hány kalóriát éget el, hogy éppen
rád gondoltam vagy nem volt ötletem,
s szerettem volna látni voltaképpen,
hogy megvan még vagy végleg tönkrement,
mi tegnap volt elérhető a gépen,
(megtudhatod, hogy épp ma volt-e *bent*);
bár ideális, hogyha mégse annyit,
és normális, ha úgyis élvezed,
pszicho-tanácsból néhányat se hagyj itt,
a képernyőn, s ha mégis kérdezek:
ne tudhassam: alultáplált a lelkem,
s hogy aberrált, mert verset olvasok,
s csak volna hely e virtuális telken! –
aludna már – mert végképp jóllakott.

Zöld tea

Ne olvasd végig ezt a verset.
Most rám ne kérdezz, úgyis jól tudod:
mi minden helyett forgatnál te könyvet –
egy pillanatnyit nézd a hátlapot,
vagy gondolj órá: tudom, hogy abba hagynád,
ha véletlenül meghívna zöld teázni;
hát hívd meg őt te. Én is éppen ezt
fontolgom, s nem jut eszembe bármi
nyomós érv, sőt még téveteg sem,
most rajtakaplak: eddig eljutottál,
pedig mondom: nincs mért olvasd e verset,
teavized eddig kifuthatott tán,
s hogy velem miként van ez, meg nem tudod,
hacsak esetleg nem hívsz zöld teázni,
avagy meg nem nézed a hátlapot;
versbe azt írhatnám csupán, mi már rég
nem én vagyok vagy bizton nem leszek,
s amit még mondok, úgysem lesz okos,
(leginkább tán egy zöld teára vágnék),
ellenőrizd: a víz most hány fokos;
engem ne vádolj, megmondtam jó előre,
s lehet, nem írom végig ezt a verset,
mert megtörténhet: eszedbe jut, hogy épp
nincs teafüved otthon, s hogy hátha én...
Látod, mondtam. A csengetés az ok.
Csomagolok, és rögtön indulok.

GÁL ÉVA EMESE

Pörgés

Ebben a világban minden pörög,
szédít billió bolygót, csillagot,
velük te, ő és én is szédülök,
tehát ez természetes állapot,

s nem tudjuk milyen lenne az a lét,
ami helyben áll, rendületlenül,
hogy ne mérhesse múltó idejét
semmilyen forgás kívül, se belül.

De a képzelet útja még szabad.
Markába szoríthatja a Napot,
szüretelheti a csillagokat,
a szőlőfürt-fényű gondolatok

égi mását, bolygó emlékeket,
amelyeknek nincs sehol otthona.
E világban szabad a képzelet,
mert nem érhet soha sehol haza.

Minden pörög, és nem tudjuk milyen
lenne a lét, ha nem szédítene?
Ha túl bolyongáson, képzeleten
csak önmagával kell beérnie?

Egyedül?

Már mindentől olyan távol vagyok,
mint a valóságtól a túlvilág.
Az, amit a végtelen elhagyott,
most mintázza hűlő domborzatát,

s olyan kietlen tájat ír körém,
hogy ege sincs, csupán a gond szeme
izzik, lankad, mint csillagban a fény,
s mint az elmúlás önismerete.

Hirtelen nem tudom, hogy hol vagyok,
a világban, vagy világon kívül?
Mentem magamban a gondolatot,
ami hűségesen, és egyedül

elkísér, bármennyire céltalan
a léte és az út, amit követ.
Míg gondolatomnak értelme van,
a világom sem lehet elveszett –

biztatom magam, és hiszem vakon,
hogy a szellemünk nem tévedhet el,
hiszen mindenben ő a tartalom,
ő kérdez, válaszol, ő felel.

Amíg ő van, a világ nem üres,
bármilyen kegyetlen a gond szeme.
Gondolatom a világ lelke lesz,
az űr sem bolyonghat majd nélküle,

távol tehát sehol sem lehetek.
Minden űzetés, minden fájdalom
csak tágtítja az örök szellemet,
ami Istennel közös otthonom.

Tetszett az a ház. Tetszett a szabadon tobzódó zöld. Minálunk nagyanyám szigorúan felügyelt mindenféle növekedést: levágatta a fák koronáját, irtotta a fűvet.
 – Ki lakik itt? – rángattam a szoknyája szélét.
 – Egy rokonunk – vetette oda szinte foghegyről.
 – Akkor miért nem megyünk be hozzá, miért nem látogatjuk meg? – nyaggattam egyre kitaróbban.
 – Nagyon beteg – fordult felém különös, már-már semmitmondó arckifejezéssel, és ezzel lezártnak tekintette a beszélgetést.

Szerdán temetésre mentünk. A temetéseket imádtam! Ilyenkor mindig rengeteg ember gyűlt össze, akiket nem ismertem. Mennyit lehet majd kérdezősködni! Pompás kis szórakozás lesz, amíg végigkérdezem nagyanyámtól az összes résztvevőt: ki kicsoda, ki a rokonunk, ki nem tartozik hozzánk. Izgatottságomat csak fokozta, hogy végre beléphettek a titokzatos ház kertjébe, amelyetől nagyanyám módszeresen távol tartott.

Az udvar élettől lüktetett. Feketébe öltözött emberek jöttek-mentek, halkán susogtak. Nagyanyámmal bementünk a házba. Egy sötét szoba közepén feküdt a rokon. Asszonyok sírtak a fal mellett. Nagyanyám szeme száraz maradt. Ezen legkevésbé sem csodálkoztam, hiszen ő mindenhez racionálisan viszonyult. Ez volt az első halott, akit életemben láttam. A rokon, akit nem ismertem. Az egyik asszony elkezdte mesélni a megboldogult életét. Emlegette a feleségét és a lányát. Csupa izgalmas dolgot! Nagyanyám kivonszolt onnan, pedig szívesen maradtam volna, kíváncsi voltam, mit mondanak az asszonyok, meg aztán halottat se lát minden áldott nap az ember. De nagyanyám nem tűrt ellenvetést: kiráncigált az udvarra a férfiak közé, akik persze kizárólag unalmas dolgokról fecsegték. Ha egyáltalán megszólaltak. Az ostoba hallgatásuk miatt is dühöngtem. Aztán megérkezett a tiszteletes. Eső utáni nyári nap volt.
 Ma már nagyanyám udvarán is fű nő.

Tizenöt éve nem jártam abban a faluban, ahol nagyanyám felnevelt. A halála után már nem volt értelme, hogy visszamenjek. Egy napon, annyi év után, mégis úgy éreztem, hogy el kell mennem oda. Magamnak sem tudtam megmagyarázni, hogy miért, de mennem kellett.

A lányom, Gitka, hatéves volt. Őt is magammal vittem. Az úton a gyerekkoromról meséltem neki. Gitka érdeklődve hallgatott. Beszéltem neki a mezőről, a fákról, a ház körül élő állatokról, csupa olyasmiről, amivel neki nem sok dolga akadt a városban.

Gitkának nagyon tetszett mindez. Aztán meséltem neki arról a nagybácsiról, akinél aludni fogunk. A kislányom talán ennek örült a legjobban. Szegénykémnek nem volt apja. Ez amolyan családi tradíció volt nálunk. Én sem ismertem a szüleimet. Nagyanyám egyedül nevelt. Nagyapám sem volt, és ahányszor rákérdeztem, hogy mi lett vele, csak mély hallgatás volt a válasz.

Gyerekkorom egyetlen férfiembere nagyanyám bátyja volt, aki szertartásosan minden vasárnap meglátogatott minket. Nagyon szerettem ezeket a látogatásokat. Mindig vidámságot hozott a házba a nagybácsi érkezése. Az ő fiához készülődtünk. Így aztán Gitka nagyon örült, hogy egy hús-vér nagybácsinál fogunk lakni. Az egész utazásból ez tetszett neki a legjobban.

Gitkához hasonlóan én is megszenvedtem a férfiak hiányát a családban. Ha egyáltalán családnak lehet nevezni a nők együttélését. Talán másképp alakult volna az életem, ha lett volna legalább egy nagyapám. De nem állt módomban megtanulni, hogy milyen is egy fedél alatt élni férfikkal. Így aztán továbbvittem családkunk keresztjét, és tudtam, hogy Gitkára is hasonló sors vár. Nem voltak illúzióim. Bár a legjobbat akartam neki mindenből, nagyanyám, anyám és az én sorsom is azt példázta, hogy nem lehet kitörni. Olyan volt ez, mint egy bibliai átok, amelyben Isten hetediziglen sújtja a nemzedékeket. Gitka még csak a negyedik volt a sorban. De talán majd az ő dédunokájánál megszakad ez a szörnyű apátlan, férjtelen élet.

Az utazásra a novembert választottam, Halottak napját. A falu kihalt volt, amikor megérkeztünk. Nem sokan laktak már. Többnyire öregek, és csak egy-két fiatal. A másod-unokatestvérem várt minket. Már ő is benne járt a korban.

– Örülök nektek – mondta, és megölelt. Gitka ugrált körülöttünk. Teljesen oda volt a boldogságtól, hogy van egy nagybátyja. Csak őt látta, és nem érdekelt semmi más.

– Gitka, nézd a kiscicát! – de érdekelte is őt, csak úgy ment oda megnézni, ha a bácsi is elkísérte. Nem lehetett bírnivaló vele, két kézzel fogta a nagybátyja kezét, és a világról el nem engedte volna.

– Sokan jönnek haza ilyenkor – mondta a rokonom. – Megtelik étellel a falu, majd meglátod.

Amikor kimentünk, a temetőben már minden sír fölött hajladoztak az emberek. A gyertyák apró csillagokként világítottak. A nagyanyám sírja nem volt annyira elhanyagolt, mint ahogy gondoltam. Lelkiismeret-furdalásom volt, hogy annyi éven át nem jöttem el hozzá. Rossznak és hálátlanak éreztem magam, pedig rajta kívül senkim sem volt.

– Emlékszel arra a rokonra, akinek a háza ott állt a patak partján? Gyerekként ott voltam a temetésén, de már fogalmam sincs, hogy hol lehet a sírja – fordultam az unokatestvéremhez.
 – Én sem tudom – mondta.
 – De azt csak tudod, hogy hívják, megkereshetnénk.
 – Öreg vagyok én már a keresgéléshez, inkább menjünk haza, Gitka már nagyon unja a temetőt.

Gitka eszeveszetten rohagált fel-alá, de ahogy meghallotta, hogy a nagybátyja haza akar menni, neki is mehetnékje támadt. Én bosszankodtam magamban. Az unokatestvérem ugyanúgy viselkedett, mint sok-sok évvel ezelőtt a nagybátyám.

Vasárnap mindig elment az istentiszteletre. Megszokásból. Megvolt a helye: ahol egykor az apja, a nagyapja és annak az apja ült. A tiszteletes örökké unalmasan kanyarította mondókáját, de ő persze udvariasan végighallgatta. Aztán a

kijáratnál kezét fogtak. Álldogáltak egyik lábukról a másikra, beszélgetés-forma játékot mimeltek, majd lassan elindult. Várta otthon az ebéd. Utána levonult a pincébe és várta a barátait. Estig ittak.

Azon a vasárnapon minden másképpen történt. A reggel még a megszokott módon indult. Felkelt, felvette az ünnepöljét, a lánya elé tette a reggelit, majd kimért léptekkel elindult a templomba. Ott hallotta a hírt, a bejáratnál: nem a tiszteletesük hirdeti aznap az ígét, hanem egy fiatal teológus, aki a fővárosból érkezett. Neki már ez sem tetszett. Utálta, ha felforgatják az életét. Rosszalló tekintettel ült be a padjába, nem számított semmi jóra. És igaza lett. Már a textus felolvasásánál elakadt a hívek lélegzete. Ő is felkapta a fejét. „A Gileádból való Jefe pedig nagy hős volt, és egy parázna asszonynak volt a fia, s Jefét Gileád nemzette” – olvasta az ifjú teológus csengő hangon. Borzasztóan hosszú rész volt ez neki, bele is aludt. Azt álmodta, hogy ő maga ez a Gileádból való hős, aki küzd Izrael ellenségei ellen. Minden csatát megnyer – azok az emberek, aki származása miatt kizsárolták maguk közül, felnéznek rá. Ekkor megfordultak a dolgok: fogadalmat tett, ha ismét győz, akkor azt, aki elsőként jön elé, feláldozza. A lánya volt az, az egyetlen gyermeke, és ő megölte. Az utolsó énekre ébredt fel. Az emberek a templom előtt felháborodottan vitakoztak, a prédikáció égbekiáltó szemtelenségnek tűnt számukra. Az ő lelkészük sosem háborgatta a lelküket ilyen történetekkel. Mindannyian nyugtalan szívvel mentek haza. Ő is feldúltan ért haza. Lánya már várta az ebéddel. Nem tudott a szemébe nézni. Gyilkosnak érezte magát. Félt.

„Istenem, add, hogy vége legyen ennek az értelmetlen napnak.”

MAGYARY ÁGNES

(enyészet)

Nem sokat sikerült megtudnom a rokonról. Nagyanyám elszántan állta a sarat rázúduló kérdéseimmel szemben. Nem akart vallani. Én persze nem hagytam annyiba. Ártatlan arccal a szomszédokat is elkezdtem megkérdezni. Nem jutottam sokra. A szomszéd néni csak sóhajtott egy nagyot, és a jó Istent emlegette. Annyit mégis sikerült kiszednem belőle, hogy „nem jó” ember volt a megboldogult. Így aztán nem maradt más választásom: nagyanyám bátyjához fordultam.

Vasárnaponként meglátogatott bennünket, leült a kertben a fa árnyékába, ott beszélgetett velünk. Megvártam, míg nagyanyám bemegy a házba innivalóért.

– Elmentem a rokon temetésére – közelítettem jó távolról –, pedig nem is ismertem.

– Neked sem kell mindenkit ismerni – dörögte a nagybátyám.

– Azért egy kicsit mégis ismertem – ravaszkodtam –, hiszen annyit meséltek róla!

– Ki mesélt neked? – kapta fel a fejét. Persze, nagybátyám jól tudta rólam, hogy kíváncsiságomnak nincsenek határai.

– Hát, nem ő volt az, aki gyerekkorukban mindig megszökött otthonról, hogy focizni menjen a barátjaival?

– Mit akarsz tudni?

– Miért élt egyedül abban a nagy házban, és mi miért nem látogattuk meg soha, ha olyan nagyon beteg volt?

– Azért lakott egyedül, mert elűzte maga mellől a családját, és azért nem mentetek hozzá, mert nagyanyád szerint gonosz ember volt.

– Miért volt rossz ember?

– Nem szerette az embereket.

– És mi lett a lányával?

– Erről nem mondhatok neked semmit, mert a nagyanyád szíját hasít a hátamból. Nem gyerekeknek való, menj inkább játszani!

Visszajött nagyanyám. Nem volt más választásom, mint csendben maradni. Bár nem sokat tudtam meg, mégis elégedett

voltam. Nagybátyám mégsem olyan szófukar, mint nagyanyám, s ha elég kitaró vagyok, esetleg többet is ki tudok szedni belőle.

Nem tudta, hogyan történt. Később sehogy sem tudott visszaemlékezni. Az biztos, hogy megebédelték. Aztán megkérdezte a lányát, mit csinál még aznap. Margit mondott valamit, de ő nem figyelt rá.

– Ma jönnek hozzám, a pincében leszünk, téged nem zavarunk – és sötéten bámult maga elé. Szükségtelen az ilyesmit ismételtetni, hiszen mindennap betértek hozzá a cimborák, és késő estig a pincében ültek.

Enyhén homályos fejjel jött fel a pincéből. Margit az asztalnál ült és olvasott valamit.

– Mit olvasol? – Kedveskedni próbált.

– Anyám levelét – nézett fel a lány.

Ezen ő nagyon felmérgelődött.

– Mit akar az tőled? – dörrent rá a lányára.

– Azt, hogy költözzek hozzá.

Felborította az asztalt, a székeket, s ha véletlenül nem pillant lánya félelemtől elváltozott arcára, ki tudja, még mit tett volna. Megijedt. Saját lánya tart tőle. Megszégyenülve ment ki. Ruhástul dőlt le az ágyra. Remegett. Margit is elhagyhatja? Szerette a lányát.

Latin neve: Chrysanthemum maximum Silver Princess. Nyáron nyílik. Június és augusztus között. Fehér szirmú virág, közepén sárga.

Margit az esőt szerette a legjobban. Maga sem tudta miért, hiszen eső után napokig gyűrták a sarat. Mégis örökké odaült az ablak mellé, és nézte az esőcseppeket. Olyankor minden elcsendesedett, nem jártak emberek az utcán, nem ugattak kutyák. Az apja ilyenkor többnyire a pincében ivott a barátjaival. A hangjuk nem hallatszott fel, elnyomta az eső monoton hangja.

Azon a napon nem esett. Száraz idő volt. Ebéd után elmosogatót, elpakolta az edényeket, majd bement a szobájába. Anyja régi leveleit vette elő. Azokat olvasgatta. Így tudott együtt lenni vele: a szavait izlelgette. Mintha ott állna a háta mögött, és onnan magyarázna neki, hogy ez így nem neki való élet, ebben a nagy házban az apjával eltemetve, minden áldott este a részeg éneklésüket hallgatva. Nem tudta, miként közölje az anyjával, hogy ő szereti az apját, és sajnálja egyedül hagyni. Ki fog róla gondoskodni? Bejött az apja, és megkérdezte, mit csinál. Margit elárulta neki, hogy az anyja leveleit olvassa. A férfi erre dühbe gurult. Kiabált, mindennek elmondta az anyját, felborogatta a székeket, elrántotta az asztalt. Margit nem szólt semmit. A falhoz lapult és várta, hogy elcsituljon a vihar. Amilyen hirtelen, szinte a semmiből tört elő apja haragja, oly hirtelen ért véget az egész. Kirohant a szobából, és Margit hallotta, ahogyan a másik szobában rázuhan az ágyra. Zokogott, ez átütötte a falat. Sosem hallotta az apját sírni. Lement a pincébe, rendet rakott, bezárta az ajtókat, aztán ő is lefeküdt.

Senki sem értette, Margit miért lett öngyilkos. Szerelmi bánatában – sottogták az emberek. Mert az apja mindenkit elűzött mellőle. Mások úgy vélték, hogy apja miatt tette, nem bírta elviselni azt a rendetlen életet. Találgattak. A legjobban a szerelmi történet mozgatta meg a fantáziájukat. Vajon ki lehetett Margit szerelme? És mi történhetett? A pletykaáradatnak a tiszteletes vetett véget. Egy nap berendelte a parókiára a legfőbb hírvivőt, és ráripakodott:

– Mit képzél maga?! Hát nincs nekünk elég bajunk? Minek még ilyen lehetetlen történetekkel is bolondítani az embereket?

– Nem lehetetlen történetek ezek, kérem. Mindenki tudja, hogy bármire képes az az ember, nem csoda, ha lánya nem bírta mellette.

– Azon a szegény lányon már nem segít azzal, ha az apját rágalmozza. Ha nem tudja befogni a száját, többet az én templomomba ne tegye a lábát! Ezt jól jegyezze meg!

– De hát ilyet nem művelhet velem!

– Majd meglátja.

Nem hagyott nyugodni a dolog. Másnap egyedül mentem ki. Elhatároztam, hogy bejárok mindent, majd csak bevillan egy régi emlék, és megismerem a sírt. Korán mentem, még senki nem volt kinn. Már egy óraja keresgéltem. Zsongott a fejem a sok idegen névtől. Kísérteties volt. Sűrű köd ereszkedett le, a távolból hangok hallatszottak. Félni kezdtem. Tehetetlennek éreztem magam. Leültem egy padra, és sírtam. Sirattam a nagyanyámat, magamat, a lányomat. Már megbántam, hogy visszajöttem.

– Tudtam, hogy itt vagy – szólalt meg az unokatestvérem mellettem. – Gyere, megmutatom hol van.

Elindult felfelé a dombon. Kerülgette a fákat, bokrokat, sírokat, padokat. Nagyon sokat mentünk. Egyszer csak megállt.

– Ott van – mutatta.

Korhadt, kidőlt fátlába volt előttem. Mindent benőtt a sűrű bozót. Nem tudtunk közelebb menni.

– Miért nem gondolja senki? – kérdeztem suttozva.

– Nem volt jó ember – mondta az unokatestvérem.

– És a lánya?

– Ő is itt van az apjával.

– Ő sem volt jó ember? – dadogtam.

Az unokatestvérem erre semmit nem mondott.

Ma sem értem, hogy miért akartam visszamenni. Tévedés volt. Gitka hónapokon keresztül rága a filemet, hogy mikor láthatja újra a nagybácsit. Ki akartam törölni azt a ködös novembert a fejemből. Csak a jóra akartam emlékezni. Arra, ahogyan nagyanyám néz utánam a kapuból, amikor vasárnap délutánonként a közeli erdőbe mentünk játszani a barátnőimmel.

M. Gy. úr búcsúztatása

(Folytatás az 1. oldalról)

A szeretettel és vidámsággal körülbástyázott kolozsvári dolgozószobában hatalmas életmű született. Varázsmesék a kicsiknek, pajkos történetek a nagyobbacskáknak, izgalmas ifjúsági kalandregények a kamaszoknak. Regények a felnőtteknek, esszék és irodalomkritikák az elmélet iránt érdeklődőknek. És színház: mindenkinek.

Méhes György népszerűsége óriási volt. Az erdélyi közönség rajongott érte. Tízezrek fogytak el könyveiből. Színdarabjai 100-150 telt házas előadást értek meg.

A művek maradandóságát bizonyítja, hogy három évtizeddel később – napjainkban – és egy más kulturális közegben, Magyarországon is nagy népszerűségnek örvendenek művei. Az elmúlt három évben Méhes végig a sikerlistákon szerepelt, és több ízben is vezette azokat.

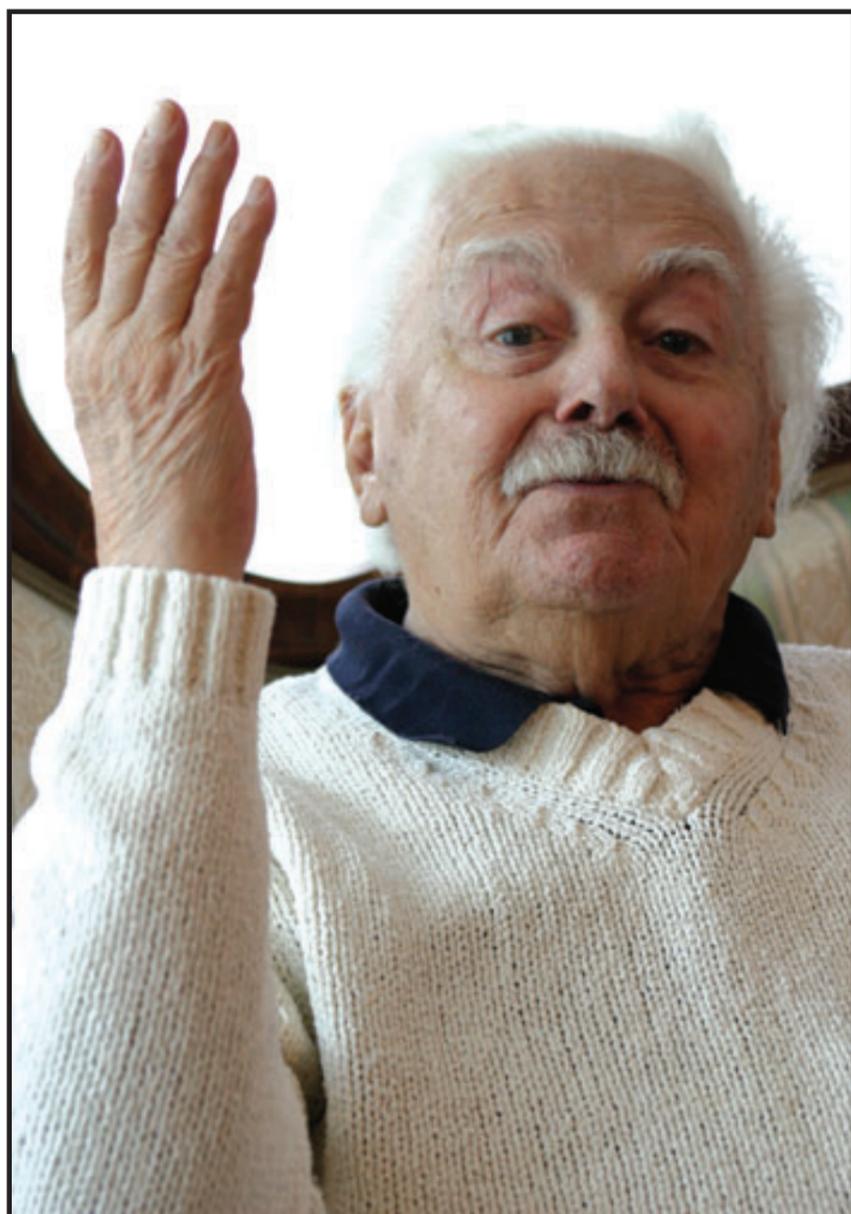
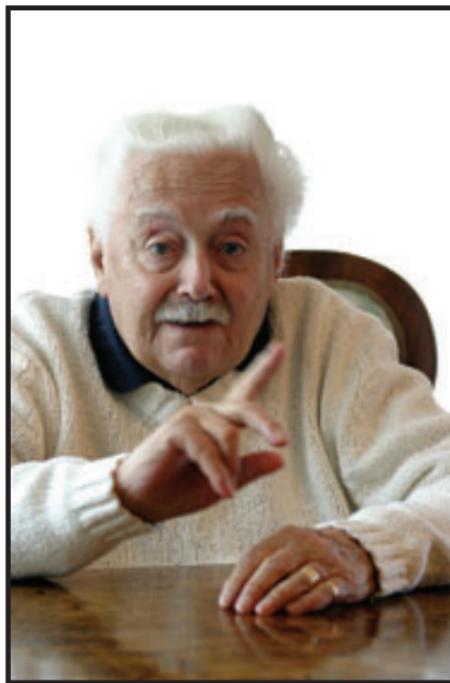
Halálával megszűnt a híd a régi, patinás polgári Erdély felé, melynek ő volt az utolsó élő képviselője. Méhes György ugyanis polgár volt, a szó legszorosabb értelmében, annak született, annak nevelték, és a proletárok által dominált világban is az maradt, úr az elvtársak között. Írásaiban is mindvégig az maradt, hiába kellett ezért áldozatokat hoznia. Míg kortársai létrehozták és gyártották a fakó szocreál gyöngyszemeket, ő inkább vállalta a munkanélküliséget, majd pedig a szabadúzás kockázatait. Míg kortársai zsiros állami díjakat zsebeltek be, és könyvtárnyi szakirodalmat írtak róluk, Méhes vállalta azt, hogy a szakma leginkább tudomásul sem veszi jelenlétét az irodalomban és a színházi életben.

Tudta, hogy – akárcsak a mesében – Toportyán király rémuralma egyszer csak véget ér, és akkor majd másként bíráltnak el a dolgok. Vigasztal ott volt a közönség – és igaz író azért ír, hogy olvassák, nem pedig azért, hogy róla írjanak.

Ő alapította meg a második világháború utáni erdélyi gyermekirodalmat. Ő hozta vissza a szocreál-koptatta erdélyi színpadokra a polgári drámát. A cenzor éberségét kijátszva ő gúnyolta-allegorizálta a rendszert. Az örök értékeket hirdette, mentes volt bármiféle elfogult ideológiától. Mindezt egy csodálatos ékességű nyelven mondta el, olyan nyelven, mely csak a legnagyobb magyar íróknak adatik meg. És majdnem mindig mókázott, pajkoskodott, kacagott, ismételten bebizonyítván, mily kiváló fűszere a humor a komoly dolgoknak.

Életművének filológiai feldolgozása, jelentőségének, nemzetszolgálatának fölmérése megkétszerezte, csupán az ezredfordulón kezdődött el. A mi feladatunk ezen munka folytatása. Az Irodalmi Jelen saját halottjának tekinti, és örökös főmunkatársként tartja számon ezentúl Méhes Györgyöt, aki szívünkben és könyveiben él tovább.

Emléke legyen áldott, nyugalma csendes.

Méhes György (Nagy Elek)

1916. május 14., Székelyudvarhely–2007. április 10., Budapest

Középiskolai és jogi egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte. 1938 és 1944 között a Pásztortűz, majd a Keleti Újság színházi rovatvezetője. A háború után a Világosság, a Falvak Népe, a Művelődés munkatársa, majd 1956-ban rövid ideig a Napsugár című gyermeklap főszerkesztő-helyettese. Miután megszegyenítő módon elbocsátják, romániai viszonylatban szinte egyedülállóan a nagyon nehéz anyagi helyzetet jelentő, de szabadúszó életet választja. Egyik tudós öse nevét veszi fel, s egyre újabb – súlyos üzeneteket hordozó – álmeseregyeket írt. Tucatnyi meséskönyve – nagy klasszikus elődeihez méltón életkortól függetlenül – mindenkire szól. Varázslatos meseregyei, az igazságról, emberségről, tisztességről, szeretetről, reményről megfogalmazott – a korban egyedülálló – hitvallással érnek fel. Mint avatott drámaírónak, színdarabjait a hatvanas évektől kezdve évtizedeken át az erdélyi színházak mindegyike folyamatosan játszotta. A hetvenes évek végétől jelennek meg felnőtt regényei, melyekben a Trianon előtti és utáni erdélyi társadalmat örökíti meg emberi sorsokon keresztül. 2001-ben főbb művei díszkiadásban jelentek meg a kolozsvári Erdélyi Híradó Kiadónál, Orbán János Dénes *Bizalmas jelentés egy életműről* című monográfiájának kíséretében. 2004 óta életművét a magyarországi Ulpiusz-ház Kiadó jelenteti meg folyamatosan, hatalmas sikerrel.

Kötetei: Verőfény (regény), 1952; Gyöngyharmat Palkó és más mesék, 1954; 1999; 2004; Kárpátok kincse (ifjúsági regény), 1955; Szikra Ferkó (meseregény), 1955; 1975; 1976; 2005; Gyémántacél (ifjúsági regény), 1963; Virágvarázsló (mesék), 1957; 1959; Világhíres Miklós (meseregény), 1958; 1959; 1996; 2006; Veronka (elbeszélések), 1959; Három fiú meg egy lány (ifjúsági regény), 1960; Az a bizonyos Vitalit-ügy (ifjúsági regény), 1961; Kékruhások (ifjúsági regény), 1962; Utazás Náritytenbe (mesék), 1962; Micsoda társaság (ifjúsági regény), 1966; A mester és a tanítvány (színmű), 1966; Győzelmes Gábrriel (fantasztikus regény), 1967; 2001; A gyógyoszinű toll (elbeszélések), 1969; Fele se tréfa (színmű), 1968; Noé bárkája (színművek), 1969; A járókelő – Ha nincs kilincs (színművek), 1970; Azsebrevégott osztály (gyermekszíndarabok), 1970; A mozaik (színmű), 1971; Tatárok a tengeren (ifjúsági regény), 1971; 1992; Heten mint a gonoszok (színmű), 1971; Leleplezem a családomat (ifjúsági regény), 1972; Artatlanok bandája (ifjúsági regény), 1974; Kilenc vesszőparipa (ifjúsági regény), 1977; Dupla kanyar (színművek), 1976; Felebarátaink (színpadi riport), 1977; Orsolya (regény), 1977; 2006; Szép piros alma (színmű), 1977; Istentelen Ábrahám (színmű), 1979; A tizenkét éves felnőtt (ifjúsági regény), 1979; 1982; Bizalmas jelentés egy fiatalemberről (regény), 1982; 2001; 2006; Egy tucat léggömb (elbeszélések), 1983; 1984; Az nem igaz, hogy ez igaz (színművek), 1984; Murok Matyi (mesék és elbeszélések), 1985; Mindenkinek nehezebb, mint másnak (két regény: Emmi, Gina), 1986; Hét kedvenc unoka (ifjúsági regény), 1989; Családom rémtettei (ifjúsági regény), 1991; Elvarázsolt unokák (elbeszélések), 1995; Kolozsvári milliomosok (regény), 1997; 2001; 2005; Gyöngyharmat Palkó, 1999; Erdélyi gráciák (három regény: Emmi, Gina, Orsolya), 2001; Barbár komédia (színművek), 2001; Szép szerelmek krónikája, 2002; 2006; Gina (regény), 2005; Emmi (regény), 2006.

Díjak: Vasile Alecsandri-díj; a Magyar Köztársaság Lovagkeresztje, 1999; Kossuth-díj, 2002; a Bécsi Európai Akadémia díja, 2005; a Magyar Írószövetség Örökös Tagja, 2005; Alte Rathausmannes im Herzen Europas – Aranyfokozat, Ausztria, 2006.

Beszéd a palackból

Szócs Géza rovata

Mottó: „Foglaljon helyet, kérem!”

Néhány éve a Korunk megkérdezett mintegy száz költőt, kritikust és esztétát: szerintük melyek voltak a 20. század legszebb magyar versei. Melyik tíz.

Már akkor jeleztem: nem biztos, hogy a legszebb versek egyben a legfontosabbak is – és nem biztos, hogy az igazán fontos versek „szépek”.

Csak megkerülő választ tudnék adni arra nézve, András Sándor verse mennyiben szép. Inkább bevallom: nem tudom. Lehet, hogy nem is szép.

Amit viszont bizonyosra veszek: az elmúlt század egyik legnagyobb verse. Az *Egy mondat a zsarnokságról* mellett ott a helye a modern magyar költészet antológiájában, bármilyen vékonyra méretezték volna is ezt valakik.

De ne szaladjunk előre. Miről is szól ez a vers?

Először is, persze, van egy jelenkori történelmi dimenziója. A vesztes forradalmár kiábrándultsága szól belőle, akinek forradalmát az egyik nagyhatalom eltaposta, a másik meg semmit nem tett ez ellen. Ha csak a hatalmakban bízhatok, de a hatalmak nem vesznek tudomást rólam, saját magamnak kell hatalommá lennem, mert saját érdekeim csak engem érdekelnek. A költő ezt a verset 1958-ban, már emigrációban írta (azóta már hazatért, de erről igen kevesen tudnak, személyéről is mintha tudatosan hallgatnának), és valójában és akkoriban állítólag még Sándor András volt a neve. De ez az ügy a már kideríthetetlen titkok közé tartozik, mint a macondói ikrek esete, akiket elcseréltek, s többé már nem volt tudható, melyikük egyik vagy a másik. (A helyzetet tovább bonyolítja, hogy létezett egy másik Sándor András nevű író is, 56-ban tevékeny szerepet játszott. 1956. november 23-án a pártvezetésnek őt jellemzi így Kádár János: „Ismerem Sándor Andrást, Tardost, Déryt és a többieket, őrzöngnek és szervezkednek. Kénytelenek leszünk eljárni velük szemben.” És el is jártak, a nevezett írók (is) mind börtönbe kerültek, s még örülhettek, hogy nem akasztófára.)

1958-nál tartva, jegyezzük meg a következőt: az immár fél évszázados vers stílárius eszköztára semennyit sem romlott ez alatt, ami igen nagy szó – legfőnnebb a „szurony-komolyan” kifejezésről érezhetjük azt, hogy ma már aligha írná le a költő. De a 24 soros remekmű feszessége, lüktetése azonnal érzékelhető, a benne érintett gondolatok izgalmas vagy akár közömbös halmazának időszerezéséről függetlenül is. Mint ahogy az sem igen vitatható, hogy e szöveg félreismerhetetlenül magyar vers. Egész alapállásánál fogva is, de olyan nyelvi fordulatok révén is, mint „én vagyok (...) önmagam ellensége, aki elvetemülten a torkomon ragad”. Mennyivel tökéletesebb ez, mintha azt írta volna: aki torkon ragadja saját magát. Ezt nem érezte meg (vagy ezt nem tudta, nem merete? átültetni angolra a fordító, J. G. Nichols, aki a következő szerény megoldást választotta: my throat is seized by me, it is myself I fight.

Ennyit tehát a történelemtől és általában a 20. századról.

Lépjünk bennebb egy körrel.

Hogyan határozható meg az a jögalap, amelyen az államok léte nyugszik? Mitől legitim ez, ha legitim, érvényességét mi tette lehetségessé, és hol húzódnak ennek az érvényességnek a határai? Mi van, ha ugyanott mások más (vagy másfajta) államot szeretnének létrehozni? Azok győznek, akik többen vannak. Ilyen egyszerű? És velem mi lesz? Hiszen nélkülem, az egyén nélkül mit ér az egész? „A föld üres sakktabla s nélkülem nincsen játék”. Mi lesz velem, nélkülem? Velem, aki csak egy ember vagyok, nem állam (kivéve persze András Sándort, aki egymaga köztársaság) – engem, a sláger szavával élve, ki visz haza?

Hol a hazám?

Igen, András Sándornak könnyű, ő, mint valami Napkirály, elmondhatja: Az állam én vagyok. De vigyázzunk: mert igaz ugyan, hogy a kijelentés érvényes lehet büszke, sőt rátartói hangszúllyal is – de biztosan az is előfordult már a történelem zivataros évezeideinek során, hogy egy kipusztított vagy csak magától elnéptelenedett ország (birodalom, királyság, köztársaság stb.) utolsó polgára hirtelen kénytelen volt felismerni: egyedül maradtam, már csak én vagyok az állam. Persze nem biztos, hogy az illetőnek kedve volt ilyen bonyolult állambölcséleti kérdésekkel foglalkozni.

Térjünk vissza az állam létrejöttének történelmi forrásvidékére, a honfoglalás kérdéséhez.

Honszerző Árpád honszerzését mi tette legitimé, ha eltekintünk a fehér lovas komédiától meg „az igazság az erősebb oldalán áll” bölcsességétől?

Árpádét, meg Mózesét, meg Romulusét, meg Kolumbuszét, meg a Mayflower telepeseit.

De mindezek a kérdések csak úgy eszünkbe jutottak a vers olvastán, amely természetesen nem ezekről „szól”. Vagyis nem az államjog és nem a népfeltség filozófiai, morális és egyéb alapjaira akar rákérdezni.

Tovább.

E vers mindenekelőtt egy fontos én-elméleti dokumentum.

Nemcsak egy állam vagyok, hanem az egész világ. Ha meghalok, a világ hal meg velem és általam. (Nem „egy” világ, hanem lehet, hogy „a” világ. Kurt Vonnegut egy egész regényt épített erre a költői gondolatra, Berkeley püspök – még inkább egyes hívei – egy egész filozófiát.) A világ én vagyok, de mi is az az én?

Hol húzódnak az én határai? Először is időben értve. Azonos vagyok-e negyven (ötven, hatvan) év előtti önmagammal? Hány százalékban? És mai önmagammal?

Én-képelem fedi-e testem körvonalait? És főleg: azt, ami e kontúrokon belül van, fedi-e? Ki az, aki azonosul saját kilencvenéves arcával, ha tükörbe néz? Ha a testet saját akaratom által ellenőrzött doméniumnak tekintjük, ki elégedett e kontroll mélységével? Igen, kezünket és lábunkat mozgatjuk, parancsokat adunk nekik és azok teljesítik e parancsokat – de

Egy különös köztársaságról

melyikünk tud parancsolni, ne is a szívet kérdezzük, mondjuk csak a veséjének, leszámítva néhány hátsó-indiai jógit?

Igen, egy egész világ vagyok, önálló életre törekvő, a központi irányítással örökösén hadban álló alkotórészekkel. (Kolozsvárott, a Szentlélek utcában egy télen, akkor még voltak telek, hallottam, amint egy nagyapa azt kérdezte a kisunokájától: „Nem fázik-e a kezed? Nem. És a lábad nem fázik? Nem. És te magad nem fázol-e?”) Ami a hajammal történik, vajon „velem” történik-e? Hiszen a haj nem érez, mozgatni sem tudom. Ha kihullott, mégis az én hajam hullott ki, hiánya fájdalmasan (avagy, legalábbis, Dsidával szólva, elégikusan) emlékeztet arra az önmagamra, akinek még volt haja. És így tovább. A testem által elfoglalt tér: nem biztos, hogy én vagyok, nem biztos, hogy azonos azzal, akinek én tartom vagy érzem magam.

A világ én vagyok és az *Egy egész világ van bennem* képzetek további érdekes dilemmákat vetnek föl. És nemcsak azért, mert a világgá növesztett ego a világot jelentő teljes problémahalmazt beemeli a tudatomba, mint személyes ügyet. Hanem itt van például a közterület-foglalás kérdése is. Egyszer a Kecskeméti utcai rendőrkapitányság mondhatatlanul nyegle, undok és öntelt főhadnagya tilosban parkolt autómról kijelentette, hogy közterületet foglaltam el vele. „Az autóm én vagyok” – vágtam oda neki, és nem lepődtem volna meg, ha azt feleli: Ön is közterületet foglal el, és ezért nemcsak az autóját, hanem Önt is feljelentem és megbüntetem. Biztosan kicsi ő-vel mondta

volna, de ez az éndefiníciós kérdés nem jutott eszébe, biztosan nem olvasott elég András Sándort. Leegyszerűsítve: vajon születésünktől kezdve nem „foglalunk”-e közterületet? Vajon születésünk pusztán tényével jogot szerzünk-e arra, hogy elfoglaljuk a világ egy bizonyos, nem nagyon számottevő, de „nekünk” fontos pontját, ráadásul folyamatosan változtatva e pont – pontok – térbeli elhelyezkedését?

Igen, elképzelhető, főleg ma Magyarországon, hogy ha büntetést nem is (bár, miért ne?), de adót, illetéket előbb vagy utóbb be fognak akarni hajtani rajtunk azért, mert közterületet (közönségesen: helyet) használtunk, vagyis „foglaltunk”.

A „helyet foglalok a világban és a világ helyet foglal bennem” énelméleti és térelméleti kölcsönös paradoxonában nemcsak a közlekedési balesetek filozófiai magyarázatát lehetséges meglelnünk. („Mi történt velem? – Sajnos a tér-idő kontinuum ugyanazon pontját akarta elfoglalni, mint a négyes-hatos. – Tessék? – Elütötte a villamos.”) Azt, hogy énem, de akár egyszerűen csak testem szuverenitása mennyire sérülékeny és viszonylagos, nemcsak az engem érő nyilvánvaló fizikai agressziók bizonyítják. Itt van rögtön az a kérdés is, amelyet egy ifjú jogász figyelmébe ajánlottam egyszer: hogy dolgozza ki testünknek, mint a tér saját tulajdonként felfogott pontjának a jogelméletét. Ennek megfelelően például mindazoknak, akik a tér eme pontját – a testünket, azaz „bennünket” – használják, vagyis használnak: nos, mindezeknek használati díjat kellene fizetniük. Kikről van szó? Mindazokról, akik bármifajta hullámot bocsátanak keresztül a testünkön, vagyis „rajtunk”. Rádióhullámot, televíziós adást, mobiltelefon sugárzást. Még az is lehet, hogy mindezek károsak énrám nézve. De még ha nem lennének is károsak, egész lényem egész autonómiáját sérti, hogy engedélyem, sőt megkérdezésem nélkül átjáróháznak tekintenek. De ha már annak tekintenek, legalább tessék fizetni érte. Magánterület-használati díjat. Ha nem többet, mint évi egy centet, de akkor is. Az elvről van szó. (Egyébként, ha már arról van szó: 5-6 milliárd ember összefogása elsöpörhetné a szolgáltatók ellenkezését, és új helyzetet teremthetne a jogfilozófiában. Lásd a többségi elvet mint legitimációs forrást. Ettől kezdve az a jog, amit én – a többség – nevezek jognak.)

A közterület-foglalástól a honfoglalásig (vagy onnan vissza) vezető út tehát mindenképpen átvezet az András Sándor Autonóm Köztársaságon. Ki fizessen kinek? Általánosabban: ki tartozik, kinek? Én-e, amiért helyet foglaltam – vagy azok tartoznak nekem, akik közterületnek tekintik saját legszűkebb felségterületemet?

Testünk, énünk – nevezzük így: személyünk – térfoglalásának kérdése tehát, az „én elhelyezkedem a térben” vagy „a Másik (Mások) elfoglal/nak engem” egymással ellentétes, egymást kizáró, de egymással mégis kölcsönhatásban működő egyenlete elvezet az én és nem-én örök konfliktusának megkerülhetetlen (és újra meg újra elvégzendő) analiziséhez. Ehhez a töprengéshez tartom kötelező olvasmányának András Sándor (vagy Sándor András) versét, amelynek körülményéhez mindez természetesen csak a bevezető volt, hiszen e vers a fentiekén kívül még számtalan egyéb gondolatmenet, megannyi kérdés és konklúzió fele mutat, a népképviselői demokráciák ellentmondásaitól és az egykori szovjet „autonóm köztársaságok” politikai paródiáinak emléktől az ontológiai énhasonlítás mentális és pszichés összefüggésein keresztül a történelemben belevetett ember önérzetes zúgolódásának szintaxisáig.

ANDRÁS SÁNDOR

AZ ASAK BEADVÁNYA AZ ENSZ-HEZ

Én, András Sándor Autonóm Köztársaság kérem, hogy vegyenek fel a hatalmak körébe, mert megsalt mind, ki eddig képviselt, s én magamat akarom képviselni végre. Faképnél hagytam minden hatalmi tömböt, mely harsogta, hogy életem érte boldogan adom, és most jelentkezem: tömegbázis és ember, vagyis a nagyok közt is legnagyobb hatalom. A föld üres sakktabla, s nélkülem nincsen játék, mert én vagyok mind a két támadó csapat: e kuncogó világban önmagam ellensége, aki elvetemülten a torkomon ragad. Nekem nincs repülöm, se bombám, se rakétám, se atomhajtott flottám, se távfegyverem: csak hagyományos vágycat tárol köztársaságom, s tudom, ki nincs velem, nincs azért ellenem. Elég volt, dühig untam, ne magyarázza senki szurony-komolyan, hogy én mit akarok, ezt vagy azt: megvallom, többnyire mind a kettőt, az én lelke nem mossák tisztára az angyalok. Keresem magamat, így él köztársaságom, tévedni bátor és találgatni szabad. Kérem, hogy vegyenek fel a hatalmak körébe, s ha nem, rám a jövőben ne számítsanak.

Most lendületből, kézből csak, trükkök nélkül arról, hogy visszatér: kilépni a sorból nem kell, nem lehet, nincs ahonnan. Sorok helyetti lista a falon a gép mellett, vastábla, mágnessel cédulák, határidők, feladatok pipálva kékkal a margón, vagy áthúzva, ha mégse úgy, ahogy, sorrendet módosít az embernek fia, töröl, hibákat javít a netes szövegekben, egyszerű ez, megy magától, de péntek este van, és a szemre belülről, na ez a visszatérő, tágas udvar, felfagyott betonplacc nyitja a teret. Gönczi Dóri szoknyában, pántos cipő a lábon, így vetít az elme, a fehér zokni szára gyári csipke. Órák közötti szünet kezdődik a régi iskolában, tizenkét évesek mind a ketten, húsvét körül lehet, mert a levegő tavaszszagú, *Számolod?*, kérdezi Dóri, és már hajtja is, lendül a kötél, a térd könnyeden kirúg, a karcsú test a levegőbe, szoknya libben akkor, bokát feszít, hogy be ne akadjon, aztán betonmorzsalékot söpör a kötél, és elégedett, gondtalan mosoly Dóri arcán, meg négyszáz gyerek tombolása köröttük, miközben a másik, persze, nem számolja, eszében sincs, a tizesekre ügyel csak, körülbelül meglegyen, a lényeg ennyi, hatvankilenc vagy hetvenegy, olyan mindegy, a végén majd mondani egy számot, és jól van. A hideg lépcsőn ül, falnak támasztja a fejét, aki merengve nézi Dórit, a küzdést és a sikert a mosolyban. Aztán a ciklusok beállnak, a forgás egyenletessé válik, megy magától, pedig nincs nyugalom, pilanatra csak, épp ez benne a vonzó, a stressz az élmény a játékban, ahogy taktusra, pontosan, másodpercenként ugyanúgy megfeszül és elernyed újra megint, mert jön a kötél – ugrani kell.

Ennyi a visszatérő: az egyszerű sejtés, hogy pontok a téridőben, ahol mégis a kilépés, ahol lehetett volna, kapuk a távoli gyerekkorban, másik világ, nem jobb, nem rosszabb, péntek este van, és a billentyűzetet betolja az asztal alá, mert a teáskanna sípolni kezd a konyhában. A háta megfájdul, ahogy feláll, sietne is, de a gázig mégse juthat, mert a szobában gyerekjátékok szanaszét, a tapsoló majom reccsen a lába alatt. *Kszhhh, a kurvaélet*, ugrál egy lábon, szitkozódik, később az ártatlan majmot próbálja ülve, letört a játék lába, az ment bele a talpába, forgatja, nézi, húz a rugón néhányat, hátha megúsza a szerencsétlen. És a cintányérok megmozdulnak, akadva először, kocogtatja, ösztökéli a majmocskát, ami bizonytalankodik valamеддig, aztán a ciklusok beállnak, a csatogás egyenletessé válik, elnyomja a kanna sípját a játék csőrömpölése, de nem a hangzavar, hanem a majom arca az ismerős. *Nohát*, dűnnyögi a szőnyegen ülő. Lefogja a csapkodó két kezét, felhúzza a rugót teljesen, és vissza minden újra.

Tizenhat éves, nyári találkozó egy vikendház kertjében, a régi osztály együtt, meg néhány idegen, és hiába július, tavaszszagú a levegő, a szomszédos Körös miatt biztosan. Hideg borok folynak. Híg sörök üvegből, parasztosan. Gáli Karcsi a karatét magyarázza, hogy az utcán nincs olyan, nem lehet, értelmetlen, semmit se ér a fekete öve, az aranyérmek, leteriténék ennyi idő alatt (csettint az ujjával), mert az utcán nincs forma, nincsenek kombinációk, soha nem állt le verekedni senkivel, futni inkább vagy békülni, de ha minden kötél szakad, akkor is csak a cipő orra, egyetlen rúgás a térdkalácsra, izomból a porc szélére, több nem kell, csak rendőrt hívni még, azok meg szólnak úgyis a mentőknek. Aztán Karcsi nagyot húz a söréből, hallgat kicsit a társaság, a tábortűz vidáman pattog előttük, izzó pernyedarabkák szállnak. *Megszámolod?*, kérdezi Gönczi Dóri fáradtan, hagymafejek, kolbászarabok, szalonnák egy nagy tányéron, tartja a kezében, akkor Tomi másik témába kezd, ő pedig bólint Dórinak, aki mosolyog erre, a tekintete megtört, de mosolyog, és ahogy előre hajol, nyújtja a tányért, a tizenhat éves belát a könnyű csipkeblúz alá, húsos mellek ringanak. *Apát és Janka nénit vedd még hozzá, jönnek később*, mondja Dóri, *Ha valamelyikből nincs elég, vágni kell hozzá*, mutat a lány az asztal felé, és ő, a kamasz fiú bólint erre is engedelmesen, *Majd beszélhetnénk*, motyogja, Gönczi Dóri pedig megakad egy pillanatra, nem érti, *Jó. Miről?* De nem derülhet ki rögtön, mert kiáltanak a házból, hogy valami eltört, a lány szalad, házigazda, rendezkedni kell, segíteni, menteni a berendezést a részegedő tiktiktől, és a tizenhat éves hagyja a szalonnákat, persze, majd kiderül, ha nem elég, mondja magában. Az ellenszenves idegent figyelni inkább, Dóri mostohatestvérét, Janka néni nagyképű egyetemista fiát, aki a házigazda lány arcát simogatta az előbb, és akinek a saját pofája olyan, mint egy vihogó majomé, hallgat egész este a tizenhat éves, azért se iszik töményet, sértett, ideges, mert kamasz és sikertelen, ráng a gyomra, amikor éjfél után lekapcsolja Dórit. A lány mosogatni hordja épp a késeket, villákat, poharakat, *Na, mi lelt?*, kérdi Gönczi Dóri kedvesen,

Ülsz itt fancsali képpel egész este..., és ő elmondja. Kapkodva, indulatosan könyörög, hogy ne csinálja ezt Dóri, baj lesz belőle, vele legyen inkább, majd ő vigyáz rá. A Bibliából mesél, vöröslő betűkről a falon, és Dóri erre valami olyat válaszol, amitől nagyon elszégyelli magát a tizenhat éves – de nem. Nem így.

Péntek este van, ül a szőnyegen, a játékot felhúzza megint, és vissza minden újra. Most húszéves, nem érdekli semmi, az egyetem végképp nem, nyáron pláne, és a mostohatestvére óvodás szintű haverjait is unja, nem pálya, kizárólag azért van kint a nyaralóban, mert a gyerkőcök nem lehetnek egyedül. Az újdonsült nevelőapja kérte, hogy figyeljen, amíg ők ideérnek, telefonál sokat, a meccset hallgatja a rádióban, fél füllel követi csak a társalgást, ahogy a verekedési tudományával dicsekszik az egyik idétlen, és tavaszszagot érez a levegőben, biztos a Körös miatt, gondolja. Aztán meglátja Dórit, a szép mostohát, ahogy hatalmas, teli tányérral egyensúlyoz a lány, ő odalép hozzá, az arcát simogatja meg. *Leszel a műsám?*, kérdezi az egyetemista, és a másik néz rá valamеддig, *Nem is tudsz verset írni*, mondja akkor, megvonja a vállát, és megy tovább a tányérral. Ő pedig vissza a meccshez, Janekot, a régi barátját hívja később, hogy milyen volt a koncert. *Valami bajod van velem?*, löki meg a vállát Dóri egyik pattanásos arcú haverjának, amikor megelégedi, hogy az órák óta őt bámulja, de a fiú nem válaszol. Eh, *seggfej!*, legyint a húszéves a kamaszra, iható cabernet-t keres a sok gyöngye bor között, megkergeti még az egyik gimnazista lánykát játékból, aztán már csak éjfélkor kerül elő, kaptos eléggé. Az ifjak mind kidőltek addigra, egyedül Dóri mosogatja még a sörhabos poharakat. *Anyá meg apád csak reggelre érnek ide*, mondja az egyetemista fiú. *Hívtak az előbb*, teszi még hozzá. Majd hátulról átöleli a lány derekát – de nem. Nem így.

Felhúzza megint, és vissza minden újra. Most harminchat éves, a volánál ülve hunyorog hajnal körül, alig van benne élet, de közel járnak már, a nyaralósorra fordul éppen az autó, a letekert ablakon tavaszszagot húz be a menetszél, biztos a Körös miatt, mondja magában Dóri apja, oldalra pillant (Janka az anyósülésen szundikál), aztán a kertkaput nyitja, és bosszús, mert alhattak volna Kecskeméten, nem átszágulani a fél országon éjszakának idején, ha Dóriban lehetne bízni. De nem lehet. Pedig megmondta neki világosan, hogy ha még egyszer teherbe esik, intézetbe adja, az biztos igaz, ő nem szégyenkezik orvosok előtt, nem magyarázkodik az iskolában, borospalack pukkan szét a kerék alatt, káromkodva állítja meg a kocsit a kert közepén, és a tűz miatt is szentséggel, hogy nem locsolták le, hiába pofázott Janka fiának, hogy vigyázzon, még jó, hogy nem jött valami komolyabb szél, már égne az egész ház, a bűdös francba. Sлагot húz ki, a testvér, füstös gőzfűgőnyben összeszedi a szétdobált üvegeket, akkor hallja meg a nyöszörgést a mogyoróbokor alól, nem érti, nem hiszi, odamegy, elemlámpával világít bele a sötétbe, tényleg meglepő, Dóri régi barátja sírdogál ott magában, tizenhat éves kamasz, nézi egy ideig a pattanásos arcú kisfiút. *Na, menjél szépen lefeküdni, vagy hazafelé, de rögtön!*, mondja rosszkedvűen, *Ekkora seggfej!*, morogja még, aztán a nyaraló nappalijában pásztázza végig a hullarészeg társaságot. Ablakot nyit, a padlón elnyúló, hálósákokból kilógó végtagok között egyensúlyoz, int Jankának, hogy menjenek lefeküdni. Fel a hálóba. Itt nincs mit tenni reggelig, Dóri úgyis megígérte, hogy a felső szobát üresen hagyják. Janka szédeleg, alszik félig, villanyt kapcsolnak a fenti előtérben, úgy nyitnak be a hálóba, ahol Dóri minden izma elernyed éppen, megfeszül, és elernyed újra, a húsos mellei ringanak, a haja az arcába borulva, *...a műsám*, nyögi Janka fia, apai kéz lendül – akkor minden elsötétedik újra, csak még a lány sikoly, hogy *Hozzám ne érj, te állat!* Péntek este van, a tapsoló majomban a rugó végképp beragad, pedig a csöpp Dórka úgy szereti, a nagyitól kapták, mármint az ő anyjától, az anyósától, mindegy is tulajdonképpen. Mert kilépni úgyse lehet, nincs ahonnan, nincs hová, egy méh csilingel be, a teáskanna elhallgat, mobil kezd remegni, *Bassza az ég*, sóhajtja, haladékot kér a telefonálótól, az órájára néz, majd a vastáblára, határidők, feladatok a listán, a kéz remeg a sok kávéból, miközben margóra jegyzi a változásokat. Kirántja a billentyűzetet az asztal alól, és a szemre belülről pántos cipő, fehér zokni, ahogy elrugaszkozik ütemre, így vetít az elme, aztán visszahuppan, térdek rugóznak, egyensúly a pillanat, de újra ín keményedik, izom feszül – jön a kötél, ugrani kell.

BALASKÓ ÁKOS

Keserédes szonett

A belőled kicsöppent, vagy a rólad lehámlott, s gemkapocs-igékbe, meg jelzőkbe leposzkult idézetet kutatja hús kutyaorrom. A mondat

avas bordái, és görbe gerince, mint meghajlított hurkapálca – ropp törnének el a súly alatt, ahogy rájuk nehezül jelentésed inge.

Mennyire tinta, s papír így, leírva: „belém süllyed pörköltcukor-szemed”, vagy „nyelved alá tégy, kavics leszek,

szomjazol!”, de egyikük sem tapintja a homlokod, ha fázol, s egy se lép együtt veled.

Téged Megélni szép.

Tudom, tudom

, már vagy ezerszer ígértem, hogy nem nyafogok, de most az eddig gyolcs okok kiszáradtak (mint az ecettel,

vagy a sóval töltött torok), hogy „kinek hazudjak?”. S a rossz lé visz ezt-azt: a gondolatok részegebbje feléd tántorog.

Ajjaj, mennyi gyöngébb kis éjjel, pirulással, fakó klisékkel tele. Hova bújhattatok?...

A bordáim alatt kevéssel gall roppan, s valaki letérdel: ő több, és kevesebb vagyok.

Műtét után

Az ötödikről nézve – ülepszik a köd, szigetekre bomlanak utcák, 20-30 lámpányira innen nem tartóztat a zár, sem a rozsdáölelte kerítés méla lehellet: kályhák mankós füstje botorkál átítatódnak a kertek, s meg-megcsuklik a szív is.

Az ötödikről szoktatom álmosodó szememet már, apránként, csak fél falatokban a téli homályhoz. hangtalan átoltódik az éjbe az elkülönítő rokkant sarka, s a szekrényed lomhább gumilába, s minden jobb-rosszabb izületbe, meg ízbe szivárog, s feltelik itt-ott valami csúf-tüdejű keserűség.

Arcíved beleomlik a tárgyak hús vonalába csak lábujjhegyen ér el a csókom: kék ereidtől felszabdalt szemhéj – a betegség lábnyoma kószál végig e gyöngye lepusztult táj ösvényei mentén. S felpattintod e két gubacsot: barnás kavicsoktól még nehezebb az amúgy sem jó takaród meg a párnád Istenem ő az erő teamécsese mondd, hogy enyészhet

Félrebicsakló szájjal nézlek: csobban a két árny nem kell semmit mondanod, érzem...

...s úgy vagyok én is.

A holló (*The Raven*)

Egyszer, sivár éji órán, ültem fáradtan, mogorván,
S elfelejtett, furcsa könyvek holt igéin járt eszem –
S ahogy fejem le-lekoppant, ajtómon valami dobbant,
Aztán halkan, félve koccant is kilincsemen –
„Látogatóm jött”, motyogtam, „az motoz kilincsemen –
Nem lehet más semmi sem”.

Emlékszem, tél volt, december, s az éj tele félelemmel!
Tüzem alig senyvedett el, vereslett a szögleten,
S vártam már nagyon a reggelt – könyvekből vigaszra nem lelt
Bánatom, mi sújthat embert – mert Lenórárnak nincs velem –
Angyalnevű szép szerelmem, Lenórárnak nincs velem –
És örökre névtelen.

És a bíbor szőtte leplek lomhán, selymesen zizegtek;
Ölt-gyötört a rettenetük, mint eladdig sohasem –
Ó te szív! Hogy csendesedjen, felálltam s hadarni kezdtem:
„Vár a vendég... Beeresztem... Ő motoz kilincsemen –
Türelmetlen már a vendég, kocog is kilincsemen –
Nem lehet más semmi sem”.

Végül félszemet legyőztem, s lelkem se volt már erőtlén.
„Uram – mondám –, avagy Úrnöm, elnézést kell esdenem!
Rajtam erőt vett az álom, amíg kopogott a záron
Félve-kérve, s nem csodálom, hogy a gyöngye sejtelem
Nem hatolhatott fülembé” – s ajtót nyiték hirtelen –
Éj volt kint, más semmi sem.

Bámultam a vak sötétbe, gyanakodva, mit sem értve,
S álmodoztam, ahogy ember nem álmodhat sohasem –
Hang se zavarta a csendet, még egy sugár se derengett,
Csak Lenóra neve lebbent – én susogtam: „Kedvesem!” –
Én susogtam, s csak a visszhang ismételte csendesén –
Ennyi volt, más semmi sem.

Visszatérve a szobámba, szívemnek riadt a lángja –
Megrettent a kopogásra – újra hangzott, ércesen –
„Igen, bizonyára – véltem –, ablakom zörög a szélben;
Megyek tüstént, hogy megértsem, mi lehet e rejtelem –
Csak a szívem csillapodjék, s kiderül a rejtelem –
Csak a szél, más semmi sem”.

Ám az ablakot kitárva, lőn nagy szárnyak csapdosása!
S egy vén holló szállt elébem, mint valami ünnepen –
Nem is köszönt ökegyelme, meg sem állt egy árva percre,
Mintha lord vagy dáma lenne – s ajtómnál fölött, peckesen –
Pallas szobrára települt, s lefészkelte ott peckesen –
Ült, s nem történt semmi sem.

Habár borús volt kedélyem, nevettem a gyászvitézen,
Olyan gögösen hivalgó, komor volt és szenttelen.
„Kopasz fejű szedte-vette – mondám –, félénk nem lehetsz te,
Vén és csapzott, rusnya-beste, kóbor árny éji lesen...
Mondsza, mi az úri neved a plútói végeken?”
Szólt a holló: „Sohasem”.

Meghökkenett, hogy a tépett, ronda madár így beszélhet,
Bár ez nem sokat jelentett – jelenthetett – nekem;
De hát azt bárki belátja, hogy aligha volna társa,
Kinek ajtajára szállva madár ülne begyesen –
Madár vagy egy lusta ülne szobrán, odafenn,
És a neve „Sohasem”.

De a méla szobrot őrző, magányosan fent ücsörgő
Holló hangja úgy süvöltött, mintha lelke élne benn’ –
És egy szóval meg se toldta, nem rebbent fekete tolla –
„Sok barát – kezdém morogva – mondott már búcsút nekem,
S holnap ő is, mint a remény, eltűnik a semmiben”.
Szólt a holló: „Sohasem”.

Lám, ahogy a csöndbe hulla, magvas volt a szava újra!
„Csakhogy – mondanám – makogása boltmaradék, azt hiszem;
Gazdájától kapta készen, ki rút sorsa kényszerében
Addig gyözködött szegényen, míg elnémult, teljesen –
S reményt hirdető dalából ennyi kong ma érdesen,
Ez az örök sohasem”.

Vendégemért forrt a mérgelem, mégis mosolyogva néztem;
Székemet feléje toltam, hadd legyen szembe velem
Szobor, ajtó és a holló. Puha ültöm arra volt jó,
Hogy szálazzam, ki e golyhó, tépett tollú idegen,
S mire értsem, ha a vén dög rám néz büszkén, hidegen,
S azt kárologja: „sohasem”.

Közben, elmélázva mélyen, vele immár nem beszéltem,
Mert a gög, mi élt szemében, sebet ütött szívemen;
Így gondoltam jajra-bajra, fejemet párnámra hajtva –
Ez volt puha fejealja, itt pihent el édesem –
Lámpám csilla fénykörében pihent égi kedvesem –
De már többé sohasem.

Sűrű lehû, szűk szobámra mintha tömjén füstje szállna!
Halk szeráfok játszi lépte cseng a rojtos szőnyegen –
„Bolond!” – kiáltottam. – „Íme. Isten írt küld sebeidre!
– Angyali hír, boros itce! – S míg reá emlékezem
S kortyolom a jó nepentét, talán el is feledem –”
Szólt a holló: „Sohasem”.

„Próféta! – mondanám. – Te kótya! Jós, madár, ördögfióka! –
Akár démon – vagy egy orkán – küldött sötét fellegen,
Kócosan, de harcra szánva, elvarázsolt, pusztá tájra,
Rémeiktől lakott szobámba – mondd meg, kérlek, kegyesen –
Vár-e balzsam Gileádban? Mondd, ó mondd, esedezem!”
Szólt a holló: „Sohasem”.

„Próféta! – mondám. – Te kótya! Jós, madár, ördögfióka!
A nagy Égre, s Istenünkre, kit imádsz együtt velem –
Felelj hát, esengve kérlek: ha Éden ölébe térek,
Lenórárnak, a tünde lélek, vár-e engem odafenn?
Angyalnevű szerelmemet ölelhetem odafenn?
Szólt a holló: „Sohasem”.

„Búcsúd volt ez, rusnya dögje!” – üvöltöttem talpra szökve.
„Verjen szél, s legyen a fészkek alvilági szirteken!
Kormos tolladat se hagyjad, jelül hazug szavadnak!
Magányom szent, kitagadlak! Le a polcról, sebesen!
Tépd ki csörödet e szívből! Ki az ajtón, sebesen!”
Szólt a holló: „Sohasem”.

És a madár meg se rebben, ül, csak ül némán, meredten,
Ágál Pallas báva szobrán, ajtómról pislog nekem –
– Démon készül nyugovásra – mintha álmodozni vágya –
Lámpám alatt nő az árnya, szétterül a szőnyegen,
S lelkem az iromba árnytól, mely remeg a szőnyegen,
nem szabadul – sohasem.

A fordító jegyzete

Nagyokat süvegelve állottam oda – tizedikként – a sor végére, bár tudtam, hogy az előttem járók nagyon messze vannak tőlem, s nem láthatnak ide, Szardíniába, ahol most (egyelőre) az utolsó vagyok azok között, akik – szerény gyűjteményem szerint – magyarra fordították Edgar Allan Poe (1809–1849) csodálatos költeményét, *A hollót* (The Raven); csak köszönteni akartam őket, tisztelettel és szeretettel, és egy baráti mosolyt is küldeni személyes ismerősömnek, Franyó Zoltán bá'nak, hajdani temesvári „öregünknek”. A többiek csak hírközlő-nevükkel és műveiknek csillogásával vettek körül az úton.

Ahogy most feljűk nézek az időben, közöttük a legöregebb Lévay József (1825–1918). Amióta itt élek, sűrűn jut eszembe Mikes-verse, miközben a tírren tenger mormolását hallgatom... Melleste Szász Károly (1829–1905), a „Püspök úr” impozáns, szakállas alakját látom; ő bizony közvetlenül beleszólt az életembe, amikor tizenhatéves koromban a kezembe nyomta Dante Isteni Színjátékát, az ő fordításában. Sohasem felejtettem el azt a napot!

Utánuk – csaknem két nemzedéknyi távolságra – egy népes, sokszínű egyéniségből álló csoport következik; ezek mind a tizenkilencedik század alkonyán születtek. A legtávolabbra Telekes Béla (1873–1960) áll; kevéssé ismerem, a neve is alig jutott el hozzánk, Erdélybe. De mindjárt feltűnnek a „nyolcvanasok” jól ismert arcai, ebben a sorrendben: Babits Mihály (1883–1941), Kosztolányi Dezső (1885–1936), Tóth Árpád (1886–1928), Harsányi Zsolt (1887–1943) és Franyó Zoltán (1887–1978); majd – negyedszázaddal később – még egy nagy műfordító (és bibliográfus), Majakovszkij-szakértő, Radó György (1912–1994).

Főlöszlegesen most azon törnöm a fejemet, hogy mikor, hol, milyen könyvekből-kiadványokból ismertem meg a fordításait. De azt el kell mondanom, hogy az én nemzedékemnek – amely a múlt század harmincas éveiben kezdett intenzíven olvasni – a nagy-nagy „hollós” élménye a Kosztolányi Dezső fordítása volt!

Jól emlékszem arra, hogy diákkorunkban, úgy a harmincas-nyolcvanas évek fordulóján, mindennapi társalgásaink során is fel-felbukkant – nyomtatékaó idézetként – egyik-másik sora, kifejezése, szava. A költészet művészi méltósága hatalmasá nőtt a szemünkben! Azt is megértette az a régi diák, hogy a műfordításnak milyen nagy szerepe-jelentősége van a nemzeti irodalom gyarapításában.

De Kosztolányi ezt sohasem tudhatta meg! Vagy sejtette-e valamit? Sejtette-e például, hogy Poe-fordításának páratlan népszerűsége annak is volt köszönhető, hogy mértékkel élt a huszadik század első évtizedében divatos, főként Babits művel, szecessziósan mesterkélte fordítói stílus – néha felszínes hatású – eszközeivel, hanem igyekezett kihasználni – egyéni művészi szinten – az élő nyelv lehetőségeit. Kétségtelen, hogy az említett kisebbfajta stílári forradalom mélyebb értelmű lett volna, ha a magyar költői nyelv hagyományait továbbfejlesztve törekszik egy „korszerű”, „modern”, „nyugatis” stílus kialakítására. Munkára ösztönöz lendületét nem lehet letagadni, sőt! De a mesterkéltség, kimódoltság fordulataiban való tobzódása károkat is okozott a magyar műfordításnak.

Nálunk Franyó Zoltán került – végzetesen – a hatása alá, de Dsida Jenőt is megérintette, s kimutatható Szemlér Ferencnél is. (Többben – Szabó Lőrinc, Képes Géza, Jékely Zoltán – elutasították, de még – tudatosan – szembe is szálltak vele.)

Mégis, most, amikor egységesen tanulmányoztam ennek a Poe-versenynek az eredményeit, az volt az érzésem, hogy – nem túlzok! – mindegyikben a fordító lelki-szellemi egyénisége öltött testet, teljesen szabadon! Igen, ezek a magyar Poe-költemények remekművű szövegek, díszei a magyar műfordítás kertjének, megragadóan különböző, limbes-lombos stílári ágazataikkal.

S ha most kiemelem közülük Szász Károly fordítását, ez azért van, mert a modern magyar műfordítás alig-alig világosodó hajtánál, a tizenkilencedik század végén az ösztönösen szájára toluó magyar nyelvvel továbbította nekünk az idegen költő szavát – s ezt nem lehet eléggé méltányolni! Hozzáteszem, hogy nagyon jó eredményeket ért el az asszonánc használatában, ami bizony ráfért a magyar verselésre. Végül, mint különleges érdemére, arra is emlékeztetnék, hogy a komor, hihetetlen hatású Poe-i refrént, a „nevermore”-t a „sohasem” szavunkkal azonosította a teljes, változathatatlan abszolútum kifejezésére. Ezt a megoldást Kosztolányi és Babits is átvette Szász Károlytól, s én habozás nélkül követtem példájukat. Egyébként egyetlen ihletforrásom a kivételesen szuggesztív angol szöveg volt.

(Munka közben úgy is gondoltam Szász Károlyra, mint az első teljes magyar Isteni színjáték atyjára, hiszen Aholló-ban is vannak hármaz rímek, amelyek – óhatatlanul – a dantei terciákkal való küzdelmeimet juttatták eszembe. De azt is, hogy akkoriban is vonatkozott (mint reformátusra) az a – bigott elmére valló – régebbi megjegyzés (a Babits-irodalmat ékesítette), amely szerint Szász Károly Színjáték-fordítása azért sikerülhetett, mert „protestáns lelkiületből” fakadt... Azt hiszem, ennek a felvetésnek olasz gyökere lehet: úgy emlékszem,

Giovanni Papini (1881–1956) állította, hogy Dantét csak egy katolikus értheti meg igazán. Gondolom, Poe vallásosságával kapcsolatban ma már senkinek sem jut eszébe valamiféle felekezeti kritérium, hál' istennek.)

Amikor Poe-t böngésszük, sohase felejtjük el, hogy Petőfi korában vagyunk! Észak-Amerika egén alig lebbent fel a költészet szivárványa, és a színei közé – 1844-ben – berobbant ez a fekete madár, hogy csőrét az emberi lélek legrejtettebb zugaiba vágja. Ez volt az a jelenség, amelyet később mélylélektaninak neveztek, és amely – tagadhatatlanul – Európában is jelentett valamit, valami újat; például a francia szimbolizmus kialakulásához is köze volt. Ne felejtjük el azt se, hogy az angol már akkor világnyelvként működött! De ennek az időnek olyan meglepő párhuzamai is vannak a költészetben, amelyeket a mai napig nehéz egyértelműen megmagyarázni. S most éppen Petőfire gondolok, aki egyszer – még Poe életében – ezekkel a szavakkal fordult a feleségéhez:

...Én egy szellemnek vagyok martaléka,
mely meg-meglátogatni nem feled.
Hiába kérem, hasztalan esengek,
hogy hagyjon el, hagyjon magamra már;
kérlelhetetlen, siket ő! Nem enged,
talán örökké vissza-visszajár...

...E szellem a múlt! múlt időm emléke,
a legvadabb, legborzasztóbb alak...
(Ne bántson meg...)

A holló tanulmányozása közben önkéntelenül is felidéztem magamban ezeket a sorokat. Formailag mi a feltűnő a versben? Az, hogy tökéletes benne a jambus lüktetése, holott igazán uralkodóvá a magyar költészetben csak évtizedekkel később vált. Poe poémája viszont trocheikus ritmusú, mintha a költő, az epikusság kedvéért, el akart volna távolodni az angol verselés hagyományaitól. (A módszert Arany János is sikerrel alkalmazta).

Gyakorlati poétikáját Poe egyébként bizonyos „filozófiába”, azaz inkább rendszerbeli elképzelésbe öltöztette. Úgy is mondhatnám, hogy az irodalomtudomány kialakulása előtt már felismerte, hogy a versírás lényege a megfelelő szóépítkezés. Ehhez szabályokat is kidolgozott:

- A költőnek meg kell határoznia, hogy az emberi érzelmek skálájából melyiket tartja a legmegfelelőbbnek a verséhez.
- El kell döntenie, hogy hány sora-szakaszra terjedhet megírandó költeménye, mert a hatás szempontjából az olvasó túl hosszúra feszített figyelme esetleg lelkadhat.
- Ha hosszú versre határozza el magát, dolgozza ki előre a befejezést, és ennek megfelelően állítsa „csatarendbe” a közbülső mozzanatok.
- Döntsön a ritmus milyenségéről.
- Végül: készítsen tervet az ismétlések, illetve a refrén nagy hatású költői fegyverének a felhasználásához. (Saját összefoglalásom).

f. S mindezekhez Poe éppen A holló-t hozza fel példának... Hozzászól, hogy szerinte az ember tragikus életérzésének a megszólaltatása a költő elkötelezettség alfája és omegája, ars poeticája. A bánat hangjának a bűgása... s ezt, tudjuk, Babits az egekig emelte magyarul is lírai tolmácsolásaiban!

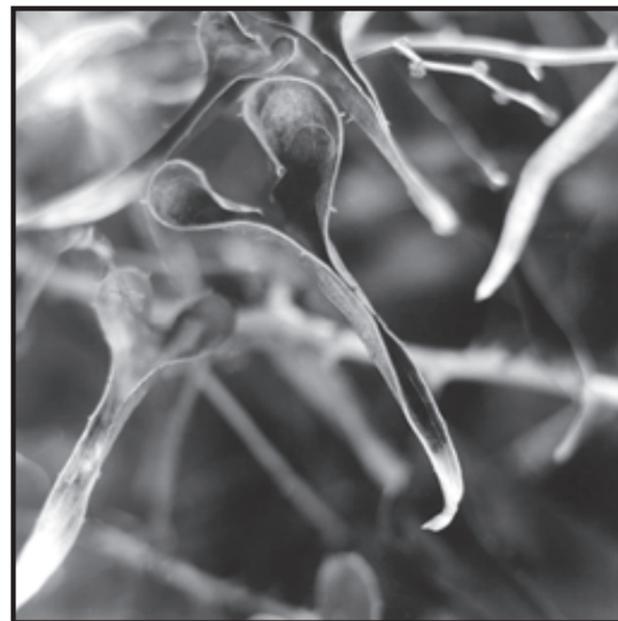
De Poe egész lelki habitusában (és a Petőfiében is) van-e úgynevezett „tudatalattiság”? Én az ilyesmi nem hiszek; Homérosz óta vallják az írástudók, hogy a költőt a társadalmi közeg determinálja, amelyben él.

Milyen szép a mi holló szavunk! Élvezet kimondani! Komoly és tartásos, akárcsak a viselője, az ébenfa-csillogású, fekete tollakba öltözött, megnevesült „varjúféle”. Én már ahhoz az Európához tartozom, amely hegyen-erdőben hollót nem láthatott, csak állatkertben. Megboldogult édesapám még azt jegyezte fel galíciai frontnaplójában (1914), hogy „rengeteg a holló”... Élmény volt számomra, amikor a londoni Towerben megpillantottam a tornyot „örzö” gyönyörű madarakat! Furcsa, rekedtes a hangjuk, de nem a varjúkárógást idézi fel; ennél sokkal titokzatosabb.

A nepentét a csamegeborok között fedeztem fel egy italboltban. Már az ógörögök ismerték! Szardíniában az északi, köves dombokon-hajlatokon tenyészti a szölejét; ünnepi bornak számít, drága is: ára a tízszerese a közönségesen jó vörösbornak. Nepentével töltött poharamat én is megemltem Poe emlékezetére!

Lekötelezően szívélyes könyvészeti közreműködésükért őszinte köszönetet mondok Paolo Boi egyetemi tanárnőnek (Cagliari), valamint Bántó István (Bukarest) és dr. Szöcs Károly (Neustadt) barátainknak.

(L. L.)

Zemlényi Attila

Élő csönd

Bozsaky Dávid fényképeihez

Ha kérdeznék, habozás nélkül rávágnám, hogy Bozsaky Dávid, a kősa a felvevőgéppel, ezeket a képeket az ilmaneu vadászház környékén készítette, ott ahol Goethe a falra írta a Vándor éji dalát. Ott ahol a költészet hatalmánál fogva a halál nem lezárása az életnek, hanem ahogy Gandalf meséli jótékonyan, csak egy másik ösvény. Ahol az élet időlegessége után a természet harmóniájába és az örök körhinta rendjébe való belesimulás következik. Ott nem vagy egyedül. Bár a felismerés fájdalmas aktus. Ezek a fekete-fehér legendás lények figyelnek, a pásztor az erdő. Mélységélesség. A nietzsche-i gondolat banalizálása, hogy amibe bele- vagy ránézel, az visszatekint beléd. Számomra ilyen Bozsaky Dávid pillantása, a visszfény a lényege. Nincs hókus-pókusz, színes-szagos, a tökéletest majmoló, kozmetikázott illúzió. Csak szenttelen, de kitaróan figyelő mikrokozmoszok. Éles, szaggatott, cakkos, organikus közepekkel és homályba vesző szélekkel. Ők és a vándor.

Kosztolányi fordításában: *A szikla-tetőn / tompa csönd. / Elhal remegőn / odafönt / a szél lehellete is. / Madárka se rebben a fák bogára, / várj, nemsokára pihensz te is.*

Ballada

*Ud rakják, ud rakják
Magos Gyivó várát
Magos Gyivó várát
Tizenkét kömijes.*

*Kit éjen felraktak,
A nappal mind lehull,
S kit nappal felraktak,
Az éjen mind lehull.*

Építeni magamban:
Teherbe ejteni
Jeleket, szavakat,
Világot váltani.

Az szépség, kit nemztem
Torzszülött lett vala,
Meváltott világom
Szodoma, Gomora.

Én vagy és én lenni,
Égig kell ragozni
Magos Gyivó várát
Tizenkét kömijes.

*Legnagyobb kömijes
Azt a törvént tevét:
„Kinek hamarabb jő
Asszon felesége,*

*Azt rakjuk be ide,
Háha megállana
Háha megállana
Magos Gyivó vára.”*

S az én szerelmeim
Útnak indulának
Áldozati lenni
Magos Gyivó várnak.

Éva és Júlia
Grusenyka, Grusenyka,
Fájdalmak, közhelyek,
Boldogok legyetek:

Fájni fog változni,
Verssorokká válni,
Ám de megváltottként
Öröm lesz majd lenni.

*„Várjatok, várjatok,
Tizenkét gyilkosok!”*
Nem várunk, nem várunk.
Néktek meg kell halni

Mert Bábelnek tornyát
Fel kell építeni,
Végtelenbe jutni
S szörnyü halált halni.

FISCHER BOTOND

(1982, Nagykároly) Végzős
hallgató a kolozsvári BBTE
magyar–néprajz szakán.

Ének

Vigyázz, kedvesem, mikor ezt a levelet
olvasgatom, nem én vagyok a feladó.
Megírni is csak inkognitóban tudtam,
nehogy rájöjjön valamelyik alteregó.

Örület volt hajdanában verset írni,
Mostanában olvasni is örület.
Tökmindegy, hogy lanton játszol, vagy sírni
Alaktalan, őszinte kép a hangszered.

A Pusztába üvöltöd csak, hû Góliát:
„Minden képem mindenképpen kártyavár.
Letépte már fejemről a glóriát
A tükörből kiröhögve, épp Hrabal?”

[...]

(utóiratban csak annyit írtál
ott vagy most a gyémánthegy lábánál

gyorsan, siessek, menjek utánad,
hozzalak haza, magas a lázad.

nem tudlak szerelmem elhozni én
nincs már hely, csepp se, nem férnél belém,

mert én a sátán ágyasává váltam.
Ő velem van. Börtön lett a házam.)

Kirké

Ékszer. Nem szép, de
elbocsátó üzenet:
döntöttél, siess.

Két haiku

Isten kopogtat.
Az ágyékom szorosan
körülöleled.

Gyönyör kopogtat.
Vég nélküli röppálya.
Haldokló levél.

Neked köszönhetem a történetet. Neked, aki egyedüli biztos mozgásban lévő pont vagy ebben a káoszban, és ahogy elnézlek, az is maradsz. Követhetetlen. Már csak a megérkezésed pályáját kellene valahogy beállítanom a közéleteseid után. Társadalmi szerep-meghatározásokból kiindulva felmerül a kérdés: én vajon mi a búbanatos műzsa lehettem az életemben? Nem világos, de létezik kiút. Ez a biztos tudat vezéreljen minden kedves olvasót, aki ide tévedt, épp erre az oldalra! Minden életmésztő emlékszépítgetést nélkülözve úgy szölok hozzád, ahogy mindig, mikor nem hallottál, de ettől még igaz maradt minden érzés és gondolat, ami valaha hozzád vonzott, vagy fordítva. Egyszer megjegyezted, hogy nem vagy kedves. Lehet, hogy én sem, de törekszem erre. Minimum azért, hogy örömteli emlék maradjak, legalább. Hiszek az őszinteség 'elszigetelő erejében', ha még nem derült volna ki, persze ettől sem szeretlek kevésbé. Ez az egyetlen momentum számít biztos ténynek. Legyen a vezérelved, arra az esetre, ha eltévednél a gondolataim kuszának ható fergeteges áramában, vagy abban, ami megmaradt belőle, miután itt hagytál.

Giccses ömlengések megszokásaiból kilépve, az ember védtelennek találhatja magát a saját érzelmeivel szemben, főleg ha azok elemi erővel törnek a felszínre. Pontosan ez történt abban a pillanatban, mikor összefutottunk mi ketten. Ha a nézőpontom érdekelt volna valaha, akár a szememmel is láthatsz. Én kivételesen emlékszem ránk, és ebben tántoríthatatlan vagyok. Kedves ajándéknak számom ezt az írást, de gyűlölhetsz érte, ha épp az esik jól! Korábban is elkezdhettem volna veled érthető módon kommunikálni, na de akkor hogyan szórakoztathatnék másokat most, hogy te meguntál. Erről lenne szó? Nem biztos. Tényleg hiányzol, nemcsak elképzelem. Ezt még olvasható néhányszor, és nemcsak a hatás kedvéért. Kedvesen, olykor fel-dúltan, de velem voltál, a magad módján. Jobban kellett volna figyelnem rád, nem kérdés. Nézőpontod szerint értelmezheted, de most figyelek. Nyomatásban. A kezdeti cinizmusomtól eltekintve, ebből még születhet valami humorosan életképes dolog. Gyötrelmes vergődésekből végre valami örömteli. Miért is ne! Az a látszat, hogy elméletileg sohasem illetünk össze, tulajdonképpen jelentheti az ellenkezőjét. Adott esetben, de csak a szerepeinkből kilépve. Beláthatatlan, mi lesz. Talán épp ettől jó, vagy legalább valami, amit vállalok. Az érthetőség kedvéért nevezdük kapcsolatnak – akkor van igazán vége, amikor egy új kezdődik el...

3.

Még mindig ugyanúgy olvasok, mint régen. Totális átéléssel együtt létezem minden egyes mozzanattal. Szóval, ha az a kérdés, hogy mit szólnék, ha kiderülne: titokban még mindig gyűjtösz rólam hanganyagot, fotókat stb., akkor sem gondolnák betegnek, csak mániákusnak. Valójában kedvesnek találnám, akármilyen élményhez jutottál... Megjegyzem, nem biztos, hogy jót tettél vele magadnak. Nem akarok a „magányfokozó-szered” lenni.

Azt válaszolnám (ugyan miért tenném, miután sosem kérdezel): „Ideje volna engem begyűjtened teljes életmagyarázatban, édesem!” Furcsa, de nincsenek előttem titkaim, visszamenőleg sem. Sőt, ha létezne egy film az életemről, már rég levetítettem volna neked, amennyiben a tévedéseim érdekelnének. A tiédet ne firtassuk! Használati utasítást úgysem adhatok magamhoz.

Nem találnám ki bosszúból sem ugyanezt. Legszívesebben veled együtt megélt pillanatokot gyűjténék. Jelen helyzetben mégis jobban járok, ha tőled elkülönülve gyűjtöm, és teljes átéléssel.

9.

Gondolatokkal bátyáztam körbe magam, miután elmentél, mégsem sikerült enyhíteni a tudatot, hogy te hagytál el. Gyorsabb voltál, mondhatnád. Kár, hogy nem igaz. A tiplizés az én szakterületem, szerinted. Mégsem bírtad kivárni, míg elépek! Na, arra várhattál volna! Találj magadra és jelentkezz, ha sikerült! Máshol.

12.

Íme a továbbfejlődés. Döbbenet, de vitathatatlanul varázslatos élmény legalább olvasni arról, hogy létezik férfiasan ártatlan tisztaság. Minden valamirevaló nő leányálma az, hogy ezzel fedezze fel magának (kortól és korábbi élményeitől messzemenőkig függetlenül) valaki, aki férfi a javából, és lehetőleg egy egész életre.

Megtisztulni az ölelésben. Véleményem szerint ez kizárólag egyvalakivel működhet (az sem te vagy), máskülönben semmi értelme a szeretkezésnek. Ez esetben nem számítanak a testi hibák, az időtlen helyzetek.

A boldogság nem egoista dolog. Erre most jöttem rá. Egyedül nem megélhető, de veled aztán végképp.

14.

Azt tudod, hol találasz, de hogy ki vagyok, aligha... Attól tartok, a jelenlegi távolságtartó magatartás részedről ugyancsak önvédelem. Jók a megérzéseid.

Vannak pillanatok, mikor legszívesebben rád parancsolnék, hogy azonnal gyere ide, és csak engedd, hogy átöleljelek! Ez is egy olyan, de miután elítélem a zsarnoki megnyilvánulások minden formáját, inkább valaki más gondolatait hívom segítségül.

Mostanában olyan könyveket találok meg, amelyek valamiképpen azt bizonyítják, hogy egyedülálló férfiként sem könnyű „ten-

gődni”. Bármelyik nemhez tartozik az ember, meg kell küzdenie azért, hogy valaki mellett a helyére kerüljön. Az előre garantálható katarzis érdekében a fájdalmasan szórakoztató dolgokat választom, tisztán. Jéggel. Szeretek minden mondaton elgondolkodni. Olyan, mint egy barkóba, csak jelenleg nincs egyértelmű találat.

Itt túl sok minden emlékeztet rád ahhoz, hogy ettől el tudjak tekinteni.

„Az értelem hiába figyelmeztet az érzékiség diktatúrájára.” (Louis Aragon)

Körülöttünk minden a spontán érzékiséget próbálja leépíteni vagy lealacsonyítani. Azt sem tudtam mit jelent maga az *érzékiség* szó, míg át nem öleltél... Lehet, hogy még mindig nem vagyok veled egészen tisztában?

35.

Kitöltöttem egy tesztet az emberi kapcsolatokról. Érdekes az eredmény.

Állítólag szeretem, ha nem mondanak nekem ellent. Ez szükséges ahhoz, hogy jól érezzem magam valahol, de amennyiben adott, én nem adom át magam a kapcsolatnak, és ez szakításhoz vezethet. Szerintem kölcsönös unottsághoz inkább. Nyakatekert gondolatmenet.

Valójában gondolkodásra ösztönöz a véleménykülönbség, és jobban értékelem az önálló nézőpontokat, mint a bólogatást. Nem zavar, ha valaki egészen más képvisel, de csak akkor, ha

elfogadja a véleményemet úgy, mint az övétől függetlenül létezőt. A többi igaz. Részben, merthogy bizalom nélkül egyáltalán nem vonódom be egyetlen kapcsolatba sem.

Ez nem túl hízelgő a jövőre nézve, főleg ha a valóságot tükrözi. Azt hiszem, az lepett meg az elején, hogy mennyi mindenről volt azonos a véleményünk, nagy általánosságban. Jó érzés volt. Később a különbségeid kezdtek izgatni. Böven akad belőlük. Ma pedig frusztrál, hogy nem vagy sehol, és ezért lehetőségem sincs a hatásod alá kerülni.

Azóta a munkámon és a tanuláson kívül semmiben nem merültem el. Egyébként pedig teljesen bizalmatlan vagyok. Miután átvertél, nem csoda. Ezzel a hozzáállással aligha lehet párkapcsolatban élni, főleg, ha hozzám hasonlóan éled meg a dolgokat. Eszedben sincs megint a búvkörömbe kerülni, igaz?

38.

Nem avattalak be az érzelmi életem kulisszatitkaiba, még a részletekbe sem, és ez kétségtelenül az én hibám. Annak ellenére, hogy szeretted volna női szemmel látni, és fontos lehetett neked a nézőpontom, meg kell mondanom, soha nem voltam egy tipizálható nő.

Egy kicsit mindig úgy tekintettem a kapcsolatunkra, mintha találós kérdés volna. Lehet, hogy én magam voltam az, neked.

Az emberek jönnek-mennek az életünkben, időnként beköszönnek, aztán ha már nincs dolgunk egymással, akkor mindenki halad tovább. Sokszor úgy éreztem, nem voltam más, csak egy állomás, ahol jövet-menet megfordulsz, időnként. Talán nem szántál nekem ennél több szerepet, vagy egyszerűen nem férek az életembe úgy, ahogyan be akartál volna illeszteni. Ez sem biztos. Akár be is férhettek. Minden a szándékaid kérdése.

Ha azt gondoltad valaha, hogy én is csak egy átutazó vagyok, akkor tévedtél. Élem a saját életem, de a része vagy, mert az akartál maradni. Nem éppen olyan mértékben, ahogy lehetnél, ez igaz, de ha neked most már elég ennyi, elfogadom.

Nekem viszont nem elég ennyi. Hát ez van. Nem emlékszem arra, hogy valaha beengedtél volna a színfalaid mögé. Átláttam, valamennyire, különben nem szerettelek volna meg, de nem erőltettem a dolgot. Most sem teszem. Ne gondold, hogy nem vagy szerethető, és egyáltalán nem szükségszerű a szerepeid mögé rejtőznöd. Előlem, vagy más elől, ez most lényegtelen.

44.

Elmúlt, igaz, csak nem akartad élesben megmondani? Elmúlt a vágy. Hm?

Az idő és a távolság dolgozik, megteszi a magáét. Ha csak a vágnak köszönhető az, hogy lett valami közünk egymáshoz, akkor ez a dolog aligha életképes hosszú távon. A hat év még rövidtáv volna?

Észbontó, vad, szenvedélyes szerelmet akarok, de ugyanakkor megértőt, barátságosat, gyöngédet és figyelmeset. Túl sok neked?

46.

Valahová be kellene állnom a sorba ahhoz, hogy ne ünnepelek egyedül. Nem fog menni. Képtelen vagyok magamra húzni a kötelező családi „áhitatos-felszerelést”. Ez szokott történni. Olyankor a legszívesebben üvöltönnék, persze visszafogom magam. Idén nem lesz ünnepi álarc.

Mindenki a szívében ünnepel, vagy sehol. Ehhez képest lényegtelen, kik veszik körül, úgy egyébként. Azokkal együtt lenni, akik igazán szeretnek és elfogadnak, nem mindenkinek adatik meg.

Tudsz ünnepelni? Úgy értem, kellékek nélkül, spontánul.

Ma mindenkinek feladok valami kedves üdvözlőlapot, azoknak is, akikre idén valamiért nehezteltem. Nem akarok rossz érzéseket táplálni magamban.

53.

Lehet, hogy egy kismamát látok vendégül, csak még nem biztos. Jól érzi magát.

Egy hét múlva pedig temetésre vagyok hivatalos. Ott már nem lesz, aki hiányolhatna.

Döbbenet, mennyire összekapcsolódnak látszólag különböző történések.

97.

Az az érzésem, mintha a tél elakadt volna valahol, útközben. Ennek ellenére a szemembe húzom a sapkám. Utálom a portyázó pillantásokat.

Annai igénytelen, fásult embert láttam ma, hogy megrémített a lehetőség: akár én is lehetnék közülük egy. Elképzelttem, ahogy vársz valahol, összefutunk, aztán együtt kimenekülünk a város semmitmondó forgatagából. Ez a lakás még mindig olyan, mintha elvarázsolták volna.

Nem tesz jót a büszkeségemnek, de csak lézengek nélkül. Ezt a közérzetet azóta nem tudom elhagyni, mióta először találkoztunk.

100.

Állítólag van olyan érzés, ami nyomtalanul eltűnik, miután kitombolta magát.

Elalvás előtt hallgattam a szíved, olyan „minden rendben” érzés volt. Viharok nélkül.

164.

A fehér ágyneműben köszönt vissza az az ártatlanság, amit korábbi emlékeimben kerestem volna vissza. Valahogy ezt érzem. Nem volt még ilyen élményem, egyszer sem. Ha részletesen megálmódnék dolgokat, és emlékeznék minden apró részletre, abba sem tudnám hagyni az írást.

A közben hallott zenét most sem tudom felidézni, csak a hangos szövegelést. Tudod, olyan volt, mint amikor mindenki egyszerre beszél. Talán épp ettől nem hallatszott a zene. Mi nem szóltunk semmit.

Egyszerű, fekete, földig érő kosztümkabátot viseltem, alatta fehér ruhát, garbószerű nyakkal. Te mintha a tükörképem lettél volna, csak a farmered volt kivétel. Egészen rövid hajad volt. Különös, rám nem jellemző módon, mindkét kezemmel a nyakadba kapaszkodtam tánc közben, te pedig az összes csatot kiszedtéd a hajamból és a földre dobáltad.

Az ágyon azért csak alig látszott belőlem valami, mert a csipőm ki volt támasztva egy nagy párnával, és ezen kívül a paplant is behajtottad alá. Ezt a részét aligha kéne elemezni. Nem tudom eldönteni, kinek a vágyai jelennek meg inkább ebben az álomban, de már azzal is az álomat élném, ha most veled lennék. Akkor éreztem magam igazán biztonságban.

Most pocskék dolog ébren lenni.

195.

Az egészet úgy lett volna jó felidézni, hogy közben a karjaimban pihegsz, és én próbálom kisimogatni belőled az összes csalódásodat.

Biztos máshogy emlékszel. Változtál, és ebben nekem is részem lehetett.

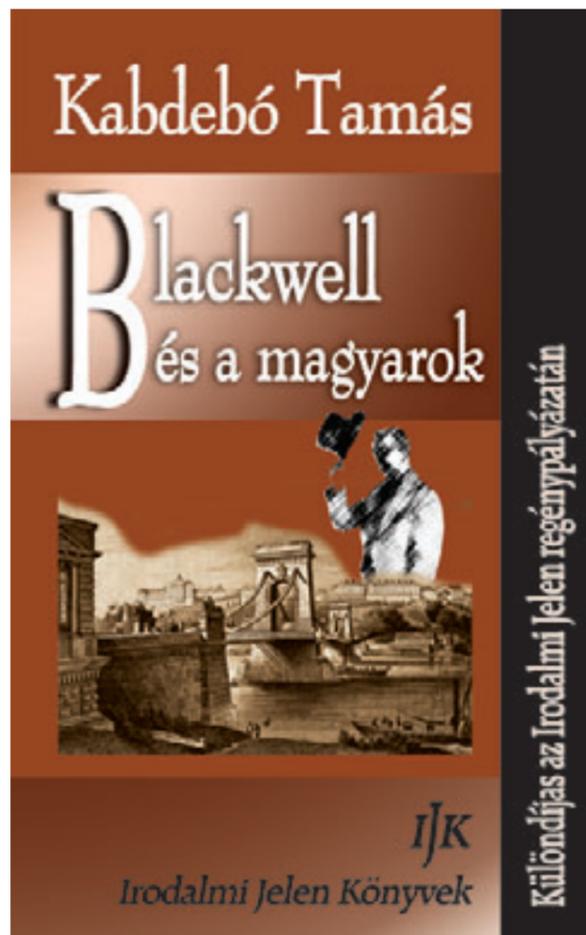
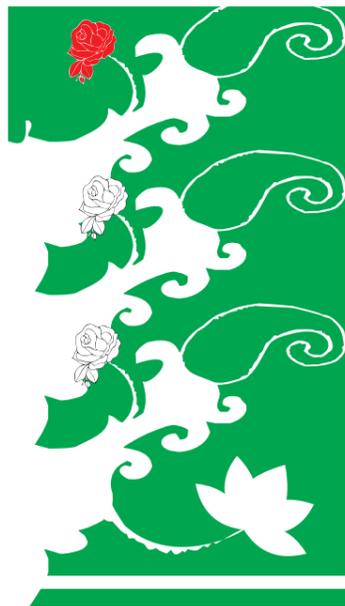
Bánt, hogy folyton hajsoltam valamit, ami épp fontosnak tűnt, vagy lezáratlannak. Hagytam, hogy várj. Hibáztam.

199.

Még mindig a reggelektől félsz, igaz? Szerintem mindketten eleget gyűrődöttünk ahhoz, hogy illúziók és elvárások nélkül, türelmesebben álljunk egymáshoz és a dolgokhoz, úgy általában. Bárhogyan legyen, én még egyszer el nem engedlek, ha ide bejössz!

Öreg vagyok a játszadozásokhoz.

Irodalmi Jelen Könyvek

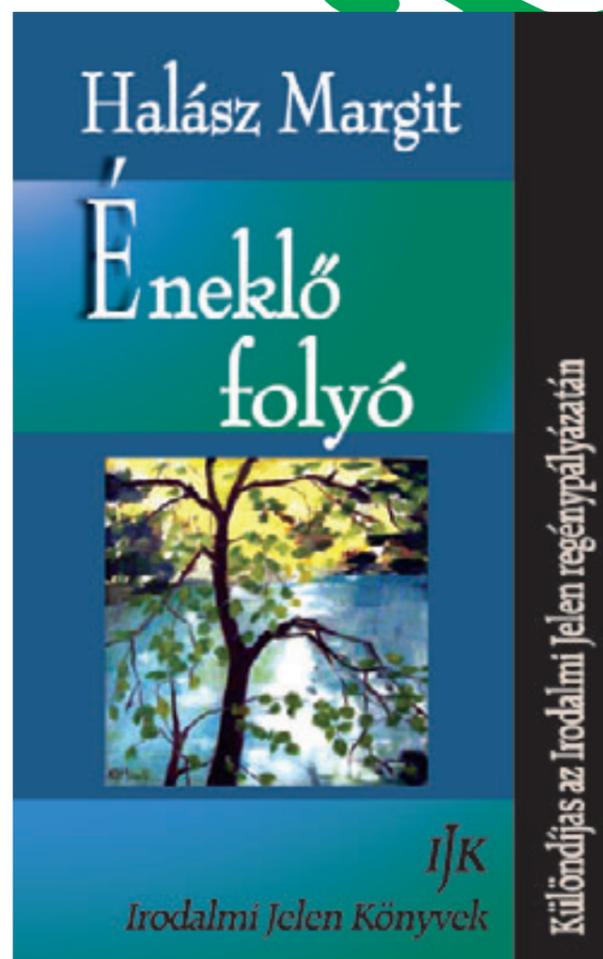
Kabdebó Tamás: *Blackwell és a magyarok*

Valóságos személy, Joseph Andrew Blackwell angol diplomata kalauzolja az 1830–40-es évekbeli magyarországi utazáson az olvasót a *Blackwell és a magyarok* című, az Irodalmi Jelen pályázatán különdíjat kapott regényben. Megbízható, jól tájékozódó, biztos ítéletű kalauz a Duna mentén, a lánchidat építő Pesten, a diéták színhelyén, Pozsonyban, a magyar vidéken. Megismerteti az olvasót a kor több meghatározó személyiségével, Széchenyi Istvánnal, Kossúttal, Deák Ferencsel, az ország állapotával és természetesen a kor távolról sem egységes eszmévilágával. A kalandregény izgalmassága és a történelmi dokumentumregény megbízhatósága: ez a *Blackwell és a magyarok*.

Halász Margit: *Éneklő folyó*

Én tényleg csak egy szórakoztató, mesés-legendás Tisza-parti szerelmi történetet szerettem volna írni, amolyan édesnemes hungarikummal fűszerezett Júlia-füzetet. De a történet felénél a szereplőim olyan makacsul és elszántan kezdtek rohanni a szakadék felé, hogy elállt a lélegzetem. Mit tehettem hát? Loholtam utánuk, és próbáltam őket jobb belátásra bírni. Természetesen nem hallgattak rám, így a regény végére nekem is az arcomra fagyott a vigyor.

axel springer

AS-Nyomda Kft.

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

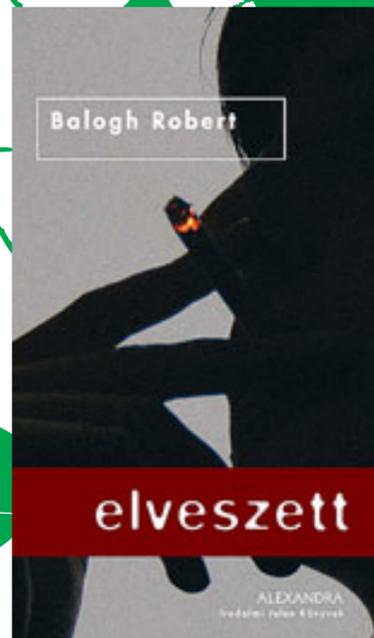
LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofszet rotációs gépeken:
- színes napi- és hetilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁGI! RUGALMASSÁGI!

A regénypályázat nyertesei

Alexandra és Irodalmi Jelen Könyvek

FALUDI ÁDÁM

Egy szobor kőkabátban áll a parkban

Régen jelentünk meg zsákban.
 Régen jelentünk meg zsákban a kellő komolyság ellenében.
 Régen jelentünk meg zsákban az ostobaságot mérgezve.
 Régen jelentünk meg alkímista esküvőben.
 Régen jelentünk meg a spirituális zsákban
 a mindenség minden pontján és előtted ott,
 hogy elszégyellhess egy konfekciódallamot.
 Régóta hiányzik, most rám tört megint,
 hogy legyen valami életre okot adó mozzanat
 a piacot virágzó gazdaságban,
 néhány élő nap a nyolcat elnyelő hét alatt.
 Hiányzik ez a násznépnek is,
 a mindenség minden pontján és előtted ott.

Olyan időket éltünk,
 hogy nem is gondoltunk rá,
 régen jelentünk már meg zsákban.

Megjelentünk egy zsákban,
 lift hozott le bennünket egy más világból,
 lift egyenesen az égből egy tágas terembe. Firkák és firkászok,
 komolyan venni és nevetségessé tenni, tartalmas nap ez.
 Ha nem jutna megállás nélkül eszünkbe ilyesmi,
 akkor nem lenne semmi.

Többször gondolok erre,
 mint akármelyik óceánra.
 Egy szobor kőkabátban áll a parkban.
 Régen jelentünk meg zsákban.
 A víztől hűvös hajnali járdán a tágasság jött szembe mindenkivel,
 és veled személyesen külön is. A Quartier Latin,
 a Mersey melletti negyed, a Bem rakpart környéke egyszerre.
 Szeretnék most úgy lenni fél órára megint, amíg jön a busz.
 Szeretem a lehetetlent mind a mai napig, fél óra, amíg jön a busz.
 A hibákból is kivettem a részem,
 elkövettem a te hibáidat is legalább kétszer próbaképpen.
 Nem meglepő, hogy a tökfekjek
 szinte észrevétlenül elszaporodtak mára megint.
 Nem röhögtek ki őket kellőképpen a feneketlen űrbe.

Elhatároztam, hogy még ma megöregszem.
 Legkésőbb holnap.
 Ketten álltunk a tágban, állig zsákban és figyeltük, mi lesz velünk.
 Régen jelentünk meg zsákban az ostobaságot mérgezve.
 A járdának vége. A járda egy elrontott mantra,
 mert a járda nem folytatja addig, amíg önmagába visszaér.
 A sajtótájékoztatlanság tetszik megfelelőnek.
 Amikor lift hozott le bennünket az égből, sajtótájékoztatlanság volt.
 És lehet, hogy nem is baj, ha most éppen semmi nincs.
 Egy szobor áll kőkabátban a parkban.

SÁFRÁNY ATTILA

Alkonyat

Lebukott a nap.
 Fénye még átvilágít
 a túloldadról.

Misimának

Ősz, esős éjjel.
 A sötétben egy fényjel.
 Elmegyek én is.

Este

Egy magányos fa.
 Korhadozó ágait
 legyezi a szél.
 Vöröslő égélj mögött
 a nap is elparázslík.

Úton

Nyomok a porban.
 A szél lengedezni kezd,
 az út menti fa
 árnyéka utánam nyúl.
 Szaporázom lépteim.

KIRÁLY LEVENTE

Hazugság és balítélet

Rendet kell raknom a zoknis fiókban.
 A szomszéd hörcsöge megbetegedett, és velem akar
 beszélni.
 Elütött egy meztelen síelő a lépcsőházban.
 Nem én ítélem el ezt a csávót, mosom kezeim.
 Németország sohasem támadja meg a Szovjetuniót!
 Biztos Napóleon nyert Waterloonál, szabaduljunk a
 részvényektől, ahogy a Rotschild.
 Á, most tutira nyerünk a VB-n! (1954)

Igazán szép ajándék!

Apósna Viagra,
 anyósna szexi alsónemű,
 hugina karton koton,
 bátyóna guminő,
 nagyapána Playstation2™,
 nagyina szakácskönyv,
 haverna nyakkendő,
 csajomna fogyi-öv
 digitális mérleggel.

Olvasom Márton László Pallas-könyvként kiadott gazdag Koestler-monográfiáját. Ha a tizedét ismerem '44-ben, sosem iratkozom be a KISZ-be (Romániában, románul: UTC-be). De nem tudom, akkor mit teszek e helyett.

(Budapestről Temesvárra érkezett „dupla” nagynéném – aki előbb keresztapámnak, anyai nagybátyámnak, a feltaláló és autóversenyző léczfalvi Bodor Istvánnak volt a felesége, majd beleszeretett annak az USA-ból hazatért bátyjába, Pálba, s hozzá is ment feleségül (miután István öngyilkos lett) – felajánlotta, hogy kivisznek magukkal az Egyesült Államokba. A két fivér közösen alapította a „Pontos” optikai lencsegyárat a Kékgolyó utcában, szemben az apjuk – nagyapám – alapította Siesta Szanatóriummal, a mai Onkológiával – István az Ő részét öngyilkosságakor végrendeletileg rám hagyta, azzal, hogy csak 21 éves koromban szállhat rám. „Dupla” nagynéném, Ibi azért látogatott meg bennünket Temesváron, hogy közölje: örökös jogaimat tiszteletben tartják, föltéve, ha hozzájárulok az ostromban károsult „gyár” helyreállításához. [Amikor 44 őszén a Borból menekült magyar zsidó munkaszolgálatosok közül Hattyú utcai – temesvári – teraszunkon vacsorázott többek között Jusztus Pál, Réz Ádám – akkor még Kupfer Ádám –, ostobán tőlük kérdeztük, hogy mit tudnak: Budán mekkora a pusztítás; természetesen semmiféle választ nem kaphattunk.] Egyrészt nem volt pénzünk, másrészt nagy kommunisták voltunk: kell a fenének a gyár. Évek múltán derült ki, hogy az üzemenk csak az ablakai törtek be az ostrom és bombázások idején – ennyit még kis is fizethettünk volna. Addigra azonban léczfalvi Bodor Pál nagybátyám és neje Ibi, picí Gladys lányukkal együtt eladták a „Pontos”-t, hajóra rakták a nyilasok által meggyilkolt nagyszüleim ugyancsak Kékgolyó utcai lakásának – azt hiszem, a marosvásárhelyi Székely és Réthy-nél, a későbbi Simó Géza bútorgyárban készített – gyönyörű bútorait, és visszamentek az USA-ba. Igaz, Ibi felajánlotta, hogy magukkal visznek, ami engem nem érdekelt. A hetvenes évek elején szelíd levelet váltottunk Pál nagybátyámmal – íróküldöttséggel jártam az NSZK-ban, s a düsseldorfi (talán Intercontinentaltól mertem írni neki, válaszolt, majd 1996 márciusában, Miami-ban, ahol Speter Erzsébet vendégeként jártam, az Aradról kivándorolt, ugyancsak léczfalvi Bodor tiszteletes urat és nejét kértem, segítsenek megkeresni az állítólag Floridában élő és ugyancsak református Bodor Gladyst – nem sikerült. Egyébként a Kékgolyó utcai – talán 10. sz. telek beépítése előtt a kétezres években végzett föltáráskor talált, a „Pontos”-ra utaló leletekről és a történetről részletesen beszámolt a kerület lapja, a Hegyvidék. A gyár műszaki berendezése tudtommal a MOM-ba olvadt volt be államosításkor.)

A pesti (Szív utcai) születésű, magyarul is beszélő, József Attilával nagyon is szót értő Koestler ma már világhírű remekműve, a *Sötétség délben* 1940-ben született – de csak 48 esztendő múltán jelent meg magyarul. 1944–45-ben gombostű-hegnyit sem ismertem a világból – igaz, most se sokkal többet. Még 1945-ben egy görög nevű moldvai (azt hiszem, zsidó) fiatalembernek sikerült elhagynia a Szovjetuniót – a nevét valamelyik régebbi írásomban megtalálnám –, Dél-Amerikába utaztában Temesváron állt meg, egyetlen szavát sem hittük el szörnyű gulág-történeteinek. A másik mesélő Pollák Józka volt – ott lakott a közelemben, néhány házzal arrébb (Temesváron, az Erzsébetvárosban, a Romulus, azaz Hattyú utcában, én a 10. szám alatt, ő valahol a húszas szám körül), a háború idején átszökött Tito partizánjaihoz, aztán sebesülten csempészte haza magát, tőle kaptam kölcsön Trockij Mein Leben-jét –, semmit sem akartam elhinni neki. Módom lett volna valamit megtudni a világról, de a hitem és az érzelmi érdekeim nem engedték. Tehát valószínűleg Koestlernek sem hittem volna. Hiszen félelmemben a fasizmustól, elsősorban a román Vasgárda zöldingeseitől, hinni akartam a kommunizmusban. (Igaz, most már történhet velem a világon bármi, a baloldaliságomból már soha nem engedek; mint ahogy a magyarságomból sem, noha nemcsak magyarok vannak az őseim között, s mindenkor a legneveltségesebb az, aki olyan közösséghez tartozónak vallja magát, amelynek némely képviselője nyíltan kijelenti, hogy nem fogadja be. Csak hát még mindig jobb neveltségessé lenni, mint árulónak.)

Amikor moszkvai parancsra megkezdődik a támadás a Sötétség délben és Koestler ellen, az Humanité cikkének címe: *A proletár és az áruló*. (Egyik fő támadója a katolikus irodalmárból lett marxista esztéta, Roger Garaudy, aki végül muzulmán integrista lesz – tudom meg Márton Lászlótól.) A kampányban részt vesz Pierre Daix, a Lettres Françaises-nél Aragon „famulusa”. (Istennem! Aragon! Akinek a felesége az az Elza Triolet, aki Lilja Briknek, Majakovszkij élettársának a leánytestvére: ma azt hisszük, hogy mindent tudunk róluk, de vajon az igazat tudjuk-e? Mi kényszeríthette őket? Fenét a „dámáság” puccos igényei, ahogy annak idején nyilatkozta...) Nos, Pierre Daix-szel a negyvenes évek végén (vagy inkább az ötvenes évek elején, hiszen akkor éppen a Ce Soir szerkesztője volt, ami 1950–53-ra utal), egy kolozsvári vacsorán (a főtéri Szamos vendéglőben) barátokoztam igazán őssze, és roppant büszke voltam később is ismeretségünkre, hiszen La dernière forteresse c. 1954-es művének Aragon írta az előszavát! Az ellenállóként négy év koncentrációs tábort megélt Daix később, a Márton László leírta párizsi Kravcsenkó-per után dőbben rá olyan, számára elviselhetetlen összefüggésekre, amelyek felborították az igazságról addig dédelgetett képét.

A nagy árulók jó része talán nem is volt áruló. Felnőttek valamiben, amiben hittek, beleláttak a mélyére, a tévedéseire vagy hazugságaira, s míg a többiek – mert létkérdésük volt hinni, mert félték, mert reméltek, mert rettegtek, mert nem merték összerakni a meglátott részleteket, hívek és hívők maradtak –, a szenvedélyesebbek, az élesebb szeműek, akik nem akartak tovább hazudni maguknak, kiálltak a sorból, és új ideológiát, vallást alapítottak. Onnan nézve árulók, híveik szemében próféták.

Jezsua története akár így is megírható.

Régóta figyelem, hogy miként írják le a szerzők, források, dokumentumfüzerek, könyvek azokat a történéseket, helyszíneket, idöket, amiket átéltek. Figyelem a Petru Groza portrékat, jellemzéseket. Mondják, hogy dehogyis kedvelte a magyarokat! Csak taktikázott! Nos, bár minden jelentős román politikus így taktikázna.

Márton László Koestler-monográfiája * olvastán

(Tomba Lászlót kísértem volt kollégiumi társához, Grozához, akit akkor már rég ismertem, diákújságíró koromból, Temesvárról, 1945–46-ból. Velünk ebédelt Grozánál a Petőfit, József Attilát fordító Eugen Jebeleanu is, aki Attila Temesváron, a Kardos telepen élt féltestvérenek, a súlyosan fogyatékos Mircea-Misunak kijárta a kegydíjat. Bárcsak a titkoszolgálatok lehallgatták volna az egész, többórás beszélgetést, és előkerülnének azok a szalagok!)

Hatvan éve vagyok újságíró, a történelem jó néhány alakját figyelhettem meg közelebbről. Ebédelni jártam a bucaresti televízió toronyépületéből egy szemközti villa pincelakásába, a több éve halott Gheorghiu-Dej ezredes testőre és gépkocsivezetője magyar özvegyének főztjét ettem sokadmagammal. Férje majdnem egy időben halt meg a főtitkárral, ugyanolyan (máj?)-rákban, mint Dej. A gépkocsi, a sugárzástól roncsolt műszerfalal szigorúan zárt, titkos garázsban áll – mesélte az idős hölgy.

Máshonnan, Alexandru Drăghici volt belügyminisztertől és KB-titkártól (aki nyolcvanhárom éves korában egy konyhapadlóra fektetett matracon aludt, s aki azt hitte, talán azért nem ő lett az utód, mert magyar volt a felesége), hogy Gheorghiu-Dej még élt, de már haldoklott, amikor az eredetileg Bodnarenko nevű, egy időben hadügyminiszter Bodnăra° és Ion Gheorghe Maurer (egy időben az állam első embere), bizalmas, szűk körű vezetői tanácskozáson egy Ceau°escu nevű, nem különösebben nagy nevű KB titkárt javasoltak IDEIGLENES főtitkárnak. A többit tudja az olvasó. Azt viszont persze nem is sejtem, ki vagy kik voltak az „árulók”, s helyezték el a radioaktív anyagot a Gheorghiu-Dej gépkocsijának műszerfalába. Fogalmunk sincs, kik voltak a világtörténelemben az árulók és kik a megváltóink.)

Márton László műve azért (is) rendkívüli a számomra, mert a leghetlenebb feladatra vállalkozik: megkíséreli követni Koestlert szinte összes belső és külső hányattatásain, kerülő útjain, amelyeken olykor az önbecsapás, a hitvágy, a bizonyosságkeresés, az általános emberi érdek és azon belül rétegérdekek szolgálatának lehetősége szállja meg – tipikus mozgalmár, aki ebben-abbban bizonytalan, vagyis hol tágul, hol szűkülő identitástudatával igyekszik azonosulni valamelyik lehetséges, érzése szerint nemes céllal. Ilyen értelemben: bolygó zsidó. Szovjet-rajongó, míg meg nem ismeri rajongása tárgyát, európai (német) kommunista, míg nem csalódik, beleszeret a szinte délibábnak látott Izraelbe, míg ebből a reményből is ki kell menekülnie, olykor úgy tetszik, Ő az a politikai szerelmes, akit minden ideálja megcsal, és nem vagyok biztos benne, hogy csak a reménytelen betegség elől menekül öngyilkosságba és viszi magával csatlósát, rabszolgáját, szeretőjét és asszonyát: tanúját a halálba. Remek szellemi képességek birtokosa, gyorsan megtanul jónéhány nyelvet, és van bátorsága szinte valamennyin írni, miközben kritikusan szerint, évekként azután sem, hogy immár angol szerzőnek tekint magát, nem ismeri igazán az angol nyelv mélységeit; gyors-talpalón tanult meg héberül, ír is héberül, de megkövült nyelvnek tartja. Kiválóan megtanul franciául, de nincs otthon benne, anyanyelvként beszél a németet, de az nem az övé, Attilával flottul beszél magyarul is, de ez sem a sajátja. Voltaképpen Koestler sok tekintetben jellegzetes zsidó értelmiségi sorsot-pályát futott be, tehetségesen, sokoldalúan, boldogtalanul és mohón.

(A temesvári Hattyú utcai magasföldszinti lakásunk kertre nyíló teraszán Jusztus és Réz Ádám mellett hatvan, hatvankét éve ott ült egy ritkán megszólaló, némán is tekintélyes, markáns vonású, élesen figyelő, de mégsem igazán kíváncsi férfiú. Évtizedek óta foglalkoztat, hogy vajon ki volt, és miért volt oly titokzatos az én szememben. Most kineveztem Koestlernek, noha világos, hogy nem Ő volt. De ilyen lett volna Koestler, ha akkor leül a diófánk árnyékában a teraszra, amelyre a konyhaablakunk, a szalonablakunk és a magam bitorolta személyzeti szobánk ablaka nyílt, a szobácska, ahol először ült nekem aktmodell Sch. Éva, és avatott férfit M. Mia, és először olvastam Bebelt, Trockijt, Engelst.)

A legjelentéktelenebb családi pletyka is kifacsarodik a visszaemlékezők és mesélők ajkán. Egyre kevésbé hiszek a történelemtudománynak. Ma már nagyjából tudom, hogyan és mikor született például az újtestamentum, majd fél évszázaddal a történetek után, s milyen szelekcióval, hány évszázad múltán lett belőlük gyönyörű szöveg, függetlenül attól, hogy a következő évszázadokban hány Kumramra bukkanunk, mi mindent fedeznek fel például részeinek születéstörténetéről, szerkesztéséről, rostálásáról, milyen szerepe volt alakulásában az egyháznak, minő stratégiai és közelebbi céljai voltak vele az első évezred első felében-harmadában. De bármi is derül ki, mit sem von le értékéből. Az áruló Júdás alakja a mostani legfrissebb fölfedezések birtokában (lásd Júdás evangéliumát is) alighanem megváltozik. Nem bocsátkozom semmiféle találgatásokba, hogy miként, mi célból és kik, mikor rajzolták át Júdás szerepét, jellemét, tetteit: kétségkívül roppant izgalmas feladat lesz. Övök azonban attól, hogy a hiteles Júdás-kép visszaállításától bárki komolyabb s azonnalibb módosulását várja az (egyházi) antijudaizmusnak és következményeinek. Ha nem egyéb, Spiró *Fogság* című nagyregényéből megtanultuk, hogy az antiszemitizmus korábbi fogantatású. Évszázadokkal túlélheti a zsidókat.

A XX. század magyar (és nem csak a magyar) történelmének egyik legmegdöbbentőbb konfliktusát (árulását?) idézte föl Szigethy András „Kádár és Nagy Imre” című (szerintem utólérhetetlenül zseniális, maradandó) dialógusában. Erre mostanság Charles Gáti magyar származású amerikai történész hívta fel újra a figyelmet könyvében; 56 kiváló elemzője ezt tartja az ötvenhatos problematika legjelentősebb világirodalmi művének. S mert ez a vázlat az árulásról szól, idézzek néhány sort Kádár és Nagy Imre Szigethy András elképzelt dialógusából:

KÁDÁR: *Mindenáron be akartad bizonyítani, hogy tiéd az igazság, és én vagyok az áruló. Még az akasztófát is vállaltad, hogy ezt bebizonyítsd. Ezért akasztattad fel magad, Imre!*

NAGY IMRE: *Te akasztattál föl, János! Csak te, és senki más. Te is tudod! Ezért nem merted kiejteni még a nevemet sem. Nem volt bátorságod még a forradalom után két évvel sem, hogy azt mondd: nincs több akasztás. Vállaltad a hóhér szerepét.*

KÁDÁR: *A felelősséget vállaltam. Azt, amit ti nem mertetek. Visszarettentetek tőle mindannyian. Tiszták akartatok maradni. Makulátlanok.*

NAGY IMRE: *Milyen felelősségről beszélsz, János? Ki szökött el a Parlamentből? Én vagy te? Nem én hagytam ott a felelős magyar kormányt, hanem te! Azon a bizonyos éjszakán, valamivel éjfél előtt még együtt kezdtünk el tárgyalni a kínaiakkal, hogy hátha rajtuk keresztül minden megfordítható.*

KÁDÁR: *Legalább most ne hazudjunk egymásnak, Imre! Mind a ketten tudtuk, hogy nem fordítható meg! Hogy jönnek! Legalább most ne hazudjunk!*

NAGY IMRE: *Mikor hazudtál, János? Amikor mellettem álltál, és népnünk dicső felkeléséről beszéltél, Rákosi zsarnokságáról, vagy amikor ellenforradalmi banditákról szónokoltál?*

KÁDÁR: *És te? Amikor azt mondtad, hogy csapataink harcban állnak, már régen megtiltottad a honvédségnek, hogy ellenálljanak a szovjeteknek!*

NAGY IMRE: *Amíg te alkudoztál az életedért, nekem a mikrofon elé kellett állni, hogy közöljem az ország népével, minden elveszett, itt vannak a tankok. Én voltam a helyemen, nem te! Engem költöttek hajnalban beteg, öregem, kimerülten, hogy itt vannak. Csak a pontosság kedvéért kívánom újra említeni. Semmi másért.*

Ki a realpolitikus? Ki az áruló? Ki a tisztességes? Erkölcileg nem lehet semmiféle dilemmánk. Mondják: az erkölcs nem politikai kategória. De a teljes szöveg sokkal akkurátusabb, drámaibb választ ad ezekre a kérdésekre, mint ez a rövid töredék. Tehát: Jezsua, Júdás, Trockij, Dej, Kádár és Nagy Imre... Ki hivatott arra, hogy igazságot tegyen ügyükben?

A „magyar irodalom” szintagma egyes száma feltehetően olyan létező valóságra utal, amiből egy van csupán. Nem magyar irodalmak vannak, egyetlen magyar irodalom van. Miért látszik időnként mégis úgy, mintha több lenne? A magyar irodalom egysége, egyetlen volta jelenti-e vajon az egység(esség)ét is? Az elmúlt évtizedekben számtalanszor hallottam, olvastam efféle megállapításokat: „nem mondhatunk le a magyar irodalom lényegi egységének elvéről”. Leginkább abban az összefüggésben, hogy a trianoni országcsontkítás után Magyarország határain kívül került nemzetrészek, illetve a magyar emigráció irodalma, természetes módon, elidegeníthetetlen része a magyar irodalomnak. Az ebben a kérdésben talán legtöbbet szereplő, nyilatkozó, publikáló Pomogáts Béla többször megfogalmazta ugyanakkor azt is, hogy a „magyar nemzeti irodalom – nemcsak nyelvre, hanem nemzeti tudata, vállalt hagyományai és közös erkölcsi, illetve esztétikai értékrendje következtében is – egységes szellemi entitást jelent”. (*Irodalom a szétszóródásban*, Alföld, 1990. 2. 41–53.) Ha a magyar irodalomban körbetekintek, egység helyett sokkal inkább látok azonban darabokra szaggatottságot, megosztottságot, szétesettséget mindenféle (területi, esztétikai, erkölcsi, politikai, intézményi stb.) tekintetben, még ma is, vagy ma talán még inkább. Természetes állapota-e ez irodalmunknak? S ha igen, milyen okokra vezethető vissza? A plurális társadalom, a többpárti demokrácia létrejöttének szükségszerű következménye-e ez itt, a nagyobb részét már az Unió részévé vált Kárpát-medencében? Érdemes-e ezek után fenntartani még az egység ideáját, s ha igen, milyen értelemben? Efféle kérdések régóta foglalkoztatnak már, ideje, hogy megpróbáljak választ, válaszokat is keresni rájuk néhány aktuális irodalmi esemény, szöveg értelmezése, kommentálása révén.

Az ez idáig leginkább artikulált egységpárti álláspontok szerint a 19. század első felének reformkori nagy nemzedéke (Bessenyei, Kazinczy, Vörösmarty és társaik) a nemzetné válás folyamatával párhuzamosan hozta létre az egységes magyar irodalom tudatát és a magyar irodalom egységes intézményi rendjét. A magyar írók összetartozása, a magyar irodalom egysége, egységének tudata minden korabeli irányzatos és generációs küzdelem ellenére zavartalanul fennállt tulajdonképpen Trianonig. Sőt, még a Nyugat első és második nemzedéke sem fogadta el a „csonkamagyar” valóság(ok) körülményeihez való kényszerű alkalmazkodást, legjobbjai egységes magyar irodalomban, egységes magyar kultúrában gondolkodtak. S ha időnként lazult is az egységtudat, a legkülönbözőbb ellentétek dacára is létezett a két háború közötti kor legjelesebb alkotóinak intellektuális, művészi és erkölcsi közössége. A magyar kultúra, irodalom egysége hagyományának folyamatát a kommunista diktatúra (diktatúrák) szakították meg, azzal, hogy lemondtak a határon túli magyarokról és velük együtt kultúrájukról, s azzal, hogy az „oszd meg és uralkodj” elv szellemében tudatosan igyekeztek kijátszani egymás ellen a különböző írói csoportokat (lásd az ún. népi-urbánus ellentét föltámasztását, a hatalombeliek, a hatalom közeliek és az ellenzékiek viszonyát!). Nem vagyok én száz százalékgig meggyőződve arról, hogy a maguk korának írói is olyan egységesnek látták a magyar irodalmat, ahogy így utólag szeretjük látni, de cáfolni sem áll szándékomban a fenti gondolatmenetet, főként, mivel engem nem is a múlt érdekel ezúttal, hanem a jelen. A régmúlt értékelésébe azért sem mennék bele, mert, a mából visszakintve, sokak számára például a közelmúlt, a szocializmus korának irodalma is egységesebbnek tűnhet, mint napjainkban, mert az ellentétek a korabeli nyilvánosság keretei között nem igazán mutatkozhattak meg. Másrészt, az írói társadalom legjobbjai, az időt állóbb értékek létrehozói, akiket a többség a magyar irodalom mérvadó alkotóinak tartott, abban egységesek voltak, hogy ha különbözőképpen is, de mind műveikkel, mind szellemi-politikai magatartásukkal a korabeli kultúrpolitikai kereteket tágtították, és a diktatórikus hatalmat opponálták. Talán ezért is alakulhatott ki a nyolcvanas évek második felére viszonylagos szakmai közmegegyezés a nemzeti irodalom kánonját illetően, a múltra vonatkozóan éppúgy, mint a kortársakat illetően, közöttük általában számon tartva már a határon túliakat is.

A rendszerváltoztatás során a nemzet határokon átvélő egységének gondolatát sikerült érvényre juttatni, és sokan reméltük, hogy az irodalomban is megvalósítható az „újraegyesítés”, legalábbis az ún. határon túli magyar irodalmak és az anyaország tekintetében. Főként, mivel számos író, irodalomtörténész, kritikus munkálkodott ezen már a hetvenes-nyolcvanas években, megelőzve vele, sőt, elő is készítve ezzel az ilyen értelmű politikai rendszerváltozást. Mára elmondhatjuk, hogy vannak komoly előrelépések ezen a téren, ugyanakkor az olyan típusú állításokban is van igazságtartalom, melyek szerint a hazai és határon túli magyar irodalmak integrációja mindmáig elmaradt.

Egyrészt összehasonlíthatatlanul jobb a helyzet, ha a publikálási lehetőségekre gondolunk például: ma már a Magyarország határain kívüli területek alkotói magától értetődő természetességgel publikálnak hazai lapokban, ha nem is bármelyikben, és ha nem is mindazok, akik otthon, és ez viszont is természetes. Ma már az is természetes, hogy a határon túliak tagjai a hazai írószövetségeknek, hogy a különböző országokban rendezett irodalmi konferenciákon akár különböző országokból érkezett magyar irodalmárok vesznek részt, hogy áttanítanak egymás egyetemre. A határon túliak köteteket magyarországi

kiadóknál is megjelentethetik (még ha kevesek számára adatik is meg ez a lehetőség), és az is természetes ma már, hogy a pozsonyi Kalligramnak vagy az aradi Irodalmi Jelennek magyarországi szerkesztői, munkatársai is vannak, ahogy több magyarországi lapnak pedig határon túli alkotók. Ma már fel se tűnik, hogy a *Szép versek* és *Az év novellái* típusú antológiákban éppúgy szerepelnek a határon túliak, mint a magyarországiak. Tovább is sorolhatnám még a példákat, a határon túliak számára folyósított könyvkiadói támogatásoktól, az állami és alapítványi díjakon, ösztöndíjakon át, az olyan könyvkiadói vállalkozásokig, mint például a pozsonyi Ab-Art Kiadó Orbán János Dénessel, Parti Nagy Lajossal, Tözsér Árpáddal indított „legszebb versek” elnevezésű könyvsorozata, amelyek a magyar irodalom határokon átvélő egységét, de legalábbis összetartozását példázzák. Ráadásul, mindezeket túl, esztétikai értelemben, az irodalmi beszédmódok, poétikák tekintetében is tapasz-

Elek Tibor Darabokra szaggatott magyar irodalom (?)

talhatjuk az egységesülés jeleit, ma már például, ha nem utal szándékosan a helyre egy magyar író, ha nem használ különböző regionális, nyelvjárási kifejezéseket, fordulatokat, nehezen lehet megállapítani, hogy Magyarország határain belül vagy kívül alkotta-e meg művét.

Másrészt ma esetenként nehezebb hozzájutni egy másik országban megjelent magyar nyelvű könyvekhez, folyóiratokhoz, mint a hetvenes-nyolcvanas években. Ennek is köszönhető, hogy ma még annyira sem ismerik a szélesebb olvasói körök a saját határaikon túli magyar irodalmakat, mint akkoriban. Igaz, a sajátjaikon belüli magyar irodalmat sem. S mindez, természetesen, már elsősorban az ellentmondásos piaci viszonyoknak, a megsokszorozódott kiadói tevékenységnek, a könyvkereskedelmi, könyvterjesztői anomáliáknak és az irodalom társadalmi presztízse csökkenésének, a szépirodalom iránti érdeklődés lanygulásának a következménye az egész Kárpát-medencében. Mindenesetre állami szinten az NKA legutóbbi lépéséig, hogy határon túli magyar folyóiratokat előfizetett magyarországi könyvtárak számára, kísérlet sem történt az ellensúlyozására. S miközben egyes Magyarország határain kívül élő írók is azt mondják, amit a belül élők többsége, hogy csak egy magyar irodalom van, azaz ma már nincs szükség a megkülönböztetésre, az egyes területek külön tárgyalására, jól felismerhetők a határon túli magyar irodalmakban az ezzel ellentétes jellegű, autonóm törekvéseket mutató tendenciák. Ezek egy része a diktatúrákat felváltó demokratikus állambe rendezkedések, a szabad nyilvánosság és szintén a piaci szabadság természetes következménye. Például ide sorolom, a rendszerváltozások után a kisebbségi magyar irodalmak intézményrendszerének kibővülését, a gombamód szaporodó kiadókat, folyóiratokat, újabban a könyves fesztiválokat, az irodalmi táborokat, de az önálló írószövetségek (Erdélyi Magyar Írók Ligája, Szlovákiai Magyar Írók Társasága) megszerveződését, saját tagjainak díjazását illetően már bizonytalanabb vagyok, s még inkább az önálló, saját irodalomtörténeteket (Szlovákiában gondolok a Fónod Zoltánra, Szeberényi Zoltánra, Romániában az Erdélyi Magyar Irodalmáért Alapítvány által kiírt pályázat nyomán majd ezután létrejövőre), a részben ezek nyomán születő kánonokat, vagy a *Szlovákiai magyar szép versek*, az *Erdélyi szép szó* típusú antológiákat, *Az év irodalmi*

alkotása (Szlovákiában) elnevezésű pályázatokat illetően. Ez utóbbi jelenségek inkább a mai viszonyok között talán már nem törvényszerű belterjesség felé mutatnak, mintha a határon túli magyar irodalmak (paradox módon leginkább a már két EU-s állam magyar irodalmi) mégiscsak szeretnék megkülönböztetni magukat, szeretnének elkülönöződni a magyarországitól. Mindezek miatt, de szerintem, továbbra is inkább csak irodalom-szociológiai értelemben, úgy is tűnhet, mintha valóban külön létük lenne a határon túli magyar irodalmaknak. (Kivéve az egykori nyugati magyar irodalmat, ami, sajnálatos módon, úgy tűnt el, szivódott fel a magyar irodalomban, hogy még a legjelentősebb értékeit sem sikerült igazán láthatóvá tenni. S mivel sem kutatócsoport, sem intézmény nem foglalkozik vele, néhány évtized múlva emlékezni is alig fogunk rá.) Részben következhetnek ezek az elkülönülési törekvések abból is, hogy az egy magyar irodalomban a helyi alkotók többsége csak kevésbé látszódnak, míg a sajátban, az önállóban sokkal inkább, esetleg afféle félelemből, hogy ha csak egy magyar irodalom van, akkor Magyarországról sem kaphatnak megkülönböztetett figyelmet, értékelést és nem utolsó sorban támogatást a határon túliak. Másrészt lehet ez egy ösztönös önfelmutatási, bizonyítási törekvés eredménye is a határon túliak részéről, éppen amiatt, mert elégedetlenek a magyarországi ismertségükkel és elismertségükkel, kanonizáltságukkal, de részben lehet a többségi nemzetek megerősödő nemzetállami törekvéseivel szembeni hagyományos szerepvállalási kötelezettségek, identitásvédő stratégiák következménye is.

Végel László a *Gyökerek az idegenségben* című esszéjében, ha jól értem, részben épp ez utóbbival indokolja (illetve azzal, hogy a védekező kisebbségi kultúrákban „nem születtek olyan új elvek, amelyek a kisebbségi kultúrák és irodalmak státuszát újrafogalmazták volna”) az 1989 utáni „irodalmi újraegyesítés”, szerinte, egyértelmű kudarcát. Azt is elég határozottan állítja ugyanakkor, hogy „az anyaországi irodalmi élet, a kritika, az irodalomtörténet-írás a továbbiakban sem tudja elhelyezni a kisebbségi irodalmakat az egységes szemléleten belül. Bár a politikai félreértések és incidensek lehetősége nagyjából elhárult, a jelenlegi értékelési szempontok a régiókat követik. A magyar irodalom integrációjára több mint tíz év alatt nem született figyelemre méltó kísérlet, mindazok ellenére, hogy az intenció több évtizede vágyként terjed, tehát a felkészülési idő sem hiányzott.” (*Gyökerek az idegenségben. Peremvidék – kisebbség – irodalom*. Forrás, 2003. 11. 47–56.). Elég meglepő ezzel a véleménnyel szembesülni nekem, aki – mióta a magyar irodalomról írásban is gondolkodom (s ez már több mint húsz éve így van) – mindig is igyekeztem elhelyezni a kisebbségi irodalmakat a magam egységes szemléletén belül, de több mint egy tucatnyi magyarországi irodalomtörténészt, kritikust megemlíthetnék még, akiket szintén így ismerek, s akik többsége ráadásul még régebb óta ezen az úton járt. Az egyes irodalomtörténeti munkásságokon és számos hazai folyóiraton túl, tapasztalataim szerint, a magyarországi írószövetségek (főként a Magyar Írószövetség) is eredményesen képviselik az integráció gondolatát. Ami, ha problematikus, ha hiányokkal tarkítottan is, de a korszak egyetlen monografikus irodalomtörténeti vállalkozásban, Kulcsár Szabó Ernő munkájában (*A magyar irodalom története 1945–1991*) is érvényesül, s remélhetően érvényesülni fog, a tudtommal végéhez közeledő két újabb nagy irodalomtörténeti összegezésben is. Ezért sem hiszem, hogy a hazai irodalmi élet, illetve kritika globálisan elmarasztható. Épp ebben a kérdésben, a határon túli magyar irodalmakhoz való viszonyban is látszik azonban, hogy mennyire nem egységes. Végel azt állítja: „Legfeljebb csak árnyalataiban módosulva mélyült el a régi koncepció. Továbbra is erőteljes az identitás védelmi diskurzus értékképző elemeinek hangoztatása, a változás legfeljebb abból derül ki, hogy az anyaországi modellek alkalmazása során szükség mutatkozott az antitradicionalista, az anyaországi modernitás nyomvonalába beépíthető értékek kiemelésére is. De ez esetben az anyaországi modellek puszta átültetéséről van szó, sokszor pedig a központ diktatúráról, aminek hiányossága gyorsan bebizonyosodott, mert az anyaországi modellek sehogyan sem teljesen tudják lefedni az egész kisebbségi irodalmi értékrendet, vagyis a táj modellek szüknek bizonyulnak.” Számomra nagyon nehezen értelmezhetőek az ilyen típusú megfogalmazások: „az anyaországi modernitás nyomvonalára”, de úgy vélem, azért juthatott el Végel az idézett gondolatmenethez, mert a kisebbségi magyar irodalmakra többnyire továbbra is azok az irodalomtörténészek, kritikusok fordítanak inkább figyelmet, akik az irodalmi kérdések mellett a nemzeti problémák iránt is érzékenységet mutatnak. Nehezen képzelhető el azonban az, hogy például, a többek között Sütő Andrásról monográfiát író, Görömbei András, vagy Bertha Zoltán, a Tözsér Árpádról és Kányádi Sándorról monográfiát író Pécsi Györgyi ne ismerné el, ne becsülné értékén, mondjuk, Kovács András Ferenc vagy Tolnai Ottó költészetét. Ezzel szemben gyakorta előfordul az, hogy a „modernitás nyomvonalába beépíthető értékeket” kiemelő irodalmárok leértékelik, esetleg el is felejtik azokat az értékeket, amelyek nem illeszthetők az általuk vélt „nyomvonalba”. S ezzel már benne is vagyunk a határon túli magyar irodalmakra is kiható, oda is szépen átszivárgó magyarországi megosztottságok sűrűjében.

Részlet a Székelyföld folyóirat 2007. júniusi számában megjelenő hosszabb esszéiből.

Békés Pál a huszadik századot átfogó, pontosabban a millenniumtól 1999-ig ívelő könyvében Budapest egy híres-hírhedt városrészének, a Külső-Erzsébetváros – melyet gúnyolódásból, mások szerint becézési szándékkal nevezett el a népnyelv Csikágónak – alternatív történetének a megírására – is – vállalkozott. A regényként és különálló elbeszélések gyűjteményként egyaránt olvasható kötet megszületését szemmel láthatóan hosszadalmas anyaggyűjtés, könyvtárzás előzte meg. És nem csupán arról van itt szó, hogy a mű gazdag a helytörténeti adalékokban – máskülönb a mimetikusság eleve kevés lenne önmagában, a városrajz hitelessége nem tekinthető az irodalmi minőség (kizárólagos) fokmérőjének. De – ahogy az alcímben neveztetik – a „gangregény” (arra most nem térnek ki, hogy a gang és a Csikágó milyen jelentéseket nyemek a műben, hiszen az erre vonatkozó, alapvető interpretációs lehetőségeket a hátsó borítón álló idézet, és a fülszöveg jelzik) egyszermind a huszadik századi magyar nyelv változását is jól leköveti, gazdag szakszavakban, régi, kihálóban lévő, alig használt kifejezésekben (iromba, mángorló, bricska, saroglya, stb.). És mindezek mellett még azt is meg kell említeni, hogy az író valóságismerete és -ábrázolása is lebilincselő ezekben a szerzeményekben. Mondanám, hogy egy nagyrészt realista elemekből építkező regényt olvashatunk, ha ehhez a kategóriához nem járulna némi pejoratív mellékíz napjainkban. Hagyományos, klasszikus szövéssé, régimódi elbeszélések – melyekben, s ez külön értéke a textusnak, a mai prózatechnikai eljárások is meg tudnak szólalni. (Az is szimpatikussá teszi az alkotót, hogy azt csinálja, ami az író feladata: mesél, és nem a trendi irodalomelmélet szövegbe lopásával bibelődik. Milyen ritka ez a kortárs magyar prózában...)

A *Csikágó* hagyományos regény, mert a narrátor – akinek a Murányi utcai bérház tetőtérében fészkelő, mindenkinek a veséjébe látó gyöngybagoly mintegy a metaforája – omnipotens, mert a szöveg erőteljesen referenciális és mert olyan, elévülhetetlen, bár napjainkban nem feltétlenül divatos témákat érint, mint az ok és az okozat viszonya, a bűn és az erkölcs. Ez utóbbiak szinte az összes szövegrész alapmotívumai. Mielőtt valaki lemondóan legyintene, megjegyzem: egyáltalán nem didaktikusan, ezerszer hallott módon, hanem nagyon is sokszínűen, árnyaltan járja körül ezeket a fogalmakat Békés Pál. Az önkaratból, a kényszerből és a véletlenül elkövetett bűn mind megjelenik itt. Sőt, néhány esetben az ártatlannak is bűnhődni kell a *Csikágó*ban (lásd az *Ördögszekér* című fejezet Pados

A régi és az új ötvözete

Richárdját, aki hiába nem követett el függelemsértést, fogdába kerül egy rövid időre). A bűn objektív, kikezdetlen, sziklaszilárd fogalomként, de úgy is feltűnik a könyv lapjain, mint a társadalom alkotta, nem éppen tökéletes jogi kategória. A gangregény történetei azzal szembesítenek, hogy az emberben lévő belső törvény, igazságérzet nem azonos a földi törvények, igazságszolgáltatás alapelveivel. A regény hőseinek sorsát legtöbbször mintha a vak szerencse írta, mintha valami kiszámíthatatlan akarat dobálna le és fel mindenkit. Az életutak folytonos, gyökeres megváltozásának, az állandóság hiányának érzékletes metaforája a szekér és az ördögszekér, az a gyomnövény, melynek kóróját a szélnek szokása ide-oda görgetni. Közben arról beszéltem, mely elemek teszik realista jellegű, hagyománykövető alkotássá a regényt, jól látható, hogy a tradicionális eszközök, motívumok egy részét – elég a bűn relativitására vagy a metaforikusságra gondolunk – a mai irodalom eljárásaival hozza játékba az író. De a *Csikágó* kortársi mű azért is, mert az adott közösség történetét képes „alulnézetből” elbeszélni, s a nézőpontokat váltakoztatja, úgy, hogy bár a narrátor mindentudó, de mi, az olvasók mindig újabb és újabb, addig nem ismert oldalukról ismerjük meg a szereplőket. És ha már itt tartunk: a kötet számos pozitívumának egyike a remek figurateremtés. Ragyogó például a *Tejpor* Dibuk Cs. János nevű, a versenypályán és az életben is örök vesztes atlétájának az ábrázolása.

Az alakok megformálásában is régi és új technikák párbeszédére épít Békés Pál. Először meglehetősen egyenmően vázolja fel a figurákat, kiismerhetően mutatva őket. Elég ehhez *Az amerikai nagybácsi* szerelmi háromszög-történetét alapul venni: a tengerentúlról hazaérkező címszereplő, Sumin Frigyes tipikus „dollárpapának” tűnik, olyannak, aki az USA-ban becstelenesen dolgozva jól meggazdagodott. Testvére, a Pesten maradt, családjával szegényesen éldegélő suszter, Vendel szorgalmas, tisztességes kisiparosnak látszik, felesége, Aranka pedig egy földre szállt angyalnak, akit mindenki szeret. Igen ám, de a szerző kihúzza a talajt a felvázolt karakter-sémák alól. A belső nézőpontra módosítva már az is kiderül, hogy Frigyes egy többszörös gyilkos kalandor, Vendel kispályás családapa, Aranka szánalmas – is (meg nem is). A pontot az i-re az teszi fel, amikor a *Teliholdban* a Sumin család leszármazottainak nézőpontjaiból kerülnek bemutatásra az ősök: eszerint az „amerikás” rokon a követendő példa, Vendel viszont egy „született balfácán”, Aranka pedig „prúd és szenteskedő”.

Mint ahogy az a leírtakból bizonyára kiderült, a *Csikágó* nem pusztán hely-, hanem család-történeti regény is valamelyest. A hol lazábban, hol szorosabban egymáshoz kapcsolódó elbeszélések több család sorsával ismertetnek meg bennünket. Bár többek közt Veresékről és Konokékról is hallunk eleget, a

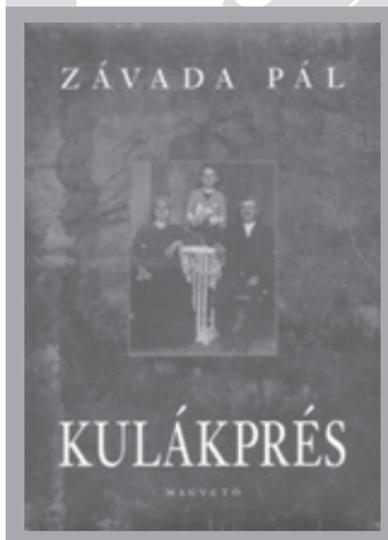
Ki gondolta volna, hogy szépíróként a *Mielőtt elsötétül* című kispróza-kötetével 1996-ban bemutatkozó Závada Pál egy évvel később, 1997-ben a mai magyar regényirodalom egyik legsikeresebb fejezetét fogja majd megírni? A *Jadviga párnája* méltán tett szert kritikusi körökben elismertségre, ugyanakkor nem hiányzott a széles körű olvasói népszerűség sem, mert a könyv poétikailag a legkülönbözőbb olvasási stratégiáknak tudott megfelelni. A *Jadviga* egyszerre modern történet és posztmodern szerkezet, huszadik századi panoráma és helyi, lokális sorstörténet. Szerkezetében három nyelvre komponált, három figurát beszélgető napló, mely összeszálazva a különböző énelbeszélői nézőpontokat furcsán összetett relativizmust képvisel szociográfiai-szépírodalmi alkotásként. Závada már ezen első

fotó lesz a nagy történet egyik főszereplője: ez a fotó végigkíséri Magyarország történelmének zezugos tájain és ideológiáin az olvasót, hogy közben minduntalan rajtve maradjon az őt látható főszereplő előtt. Ideológiai vakságok akadályozzák ugyanis a mindenkor nézőpont megképződését. Závada gyerekkor-története, nagykamasz-története szövédi itt össze politikai-ideológiai diskurzussal, s a legerőteljesebben reflektálja – regényként! – a szociográfia és a népi ihletésű urbánus lelkület műfaj-történetének látszatát. Závada nyelvi artisztikuma folytán ironikus-szarkasztikus módon játszik rá ösműfajaira: a családregényre, a szerelmes regényre, a faluregényre stb. Műfajok ötvöződnek nála a legkülönösebb nyelvi regiszterek megképződésében. S még mindig az őstörténet az, ami legitimálja Závada regényírói munkásságát.

Ez az őstörténet pedig, bármennyire is operál egy regény az idővel, a könyvek sorában a legelső helyen áll, igaz, többszörös átváltozás után a nagyközönség elé most juthat el igazán. A *Kulákrés* a Závada-táj, -világ, -regény alfája és omegája. Húsz évvel ezelőtt jelent meg először, tizenöt éve érte meg a második kiadást. A *Kulákrés* e jubileumi harmadik kiadásában nyilvánvalóan az egyik emblemikus munkája lesz a relativizált szociográfiai munkáknak. Olyan könyv, amely elő-, s jelen esetben utószövegként felveti a szerző gondolatjátékainak, nyelvi karakterisztikumainak valóságait. Alapvetően szociográfiai mű, egy parasztgazdaság hanyatlástörténetének dokumentálása korabeli nagypolitikai kontextusban, helytörténeti viszonylatban és családi dokumentumok forrásközlésében. Ez az ív. Ami újdonság volt akkor is, és az most is: a *Kulákrés* nem egyszer

„Körülíróan lassú közelítés”

regényét is korábbi, szűkebb témájából, a szlovák kisebbség magyarországi létmódjának vizsgálatából meríti. A vállalkozás őseredete adott, s jelentőségét az adja, hogy Závada nyelvi affinitása, a nyelvvel való bánásmódja kerül e szociografikus-szépírodalmi gondolatjáték fókuszába. Hogy ez a hozott anyag tartós, s több van benne, anyagában, mint első pillantásra hittük volt, bizonyítja a *Milota* (2002) is, ez a két hangra, egy fiatal nő és egy öregember virtuális galambkörüzésére komponált regény, mely bár nem tudott vetekedni a *Jadviga* sikerével, tartós jelenlétet annál inkább biztosított szerzőjének. Némi túlszerkesztésről beszéltek a vezető kritikusok, miközben az olvasók még mindig a *Jadvigát* olvasták (vagy időközben nézték a moziban). S ha a *Jadviga* néphagyományait a szlovák-magyar kultúrkörből vette, akkor a *Milota* e sajátos belüli idegen fénomént ironikus fénytörésben mutatja meg. Végeredményben egy színdarab elevenedik meg lelki szemeink előtt, áttételesen, mely shakespeare-i módon egy az egyben a valóság leleplezésére szolgál: hogyan is volt az a háború utáni szlovák-magyar lakossági csereakció? A *fényképész utókorával* (2004) trilógiájá tágul a már ismert regényvilág, s ez az a könyv, amely a Závada név teljes szépírói megerősítését jelenti. Igaz, az olvasó mindeközben még mindig a *Jadvigát* olvassa (már bizonyosan nem nézi), és túl van esetlegesen a *Milota* elbeszéléstechnikai nehézségein is. Mert ha a *Jadviga* poétikai bája mindmáig hatóan időtlen tudott maradni, ha a *Milota* a szerző nyelvi leleményeinek ismeretében, mesélő és túlradó kedvének elfogadásával kinek így, kinek úgy, de lakhatóvá lett, akkor a *fényképész utókor*a, ez a megint csak több regényt, regénysíkot egybe író, komponáló, szerkezetében elődeit meghaladó, de azokat meg nem tagadó, sőt szintetizáló mű tesz egy további lépést. Egy

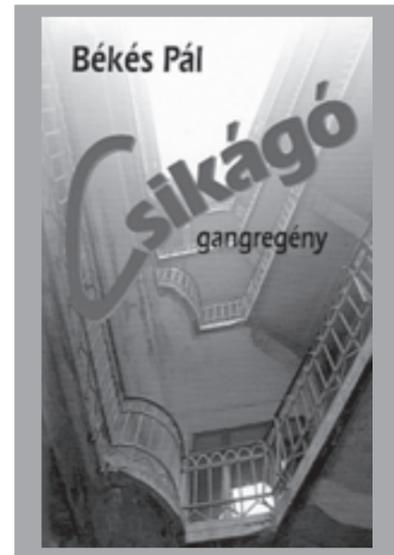

Závada Pál: *Kulákrés*. Család- és falutörténeti szociográfia, Tótkomlós 1945–1956, Magvető, Bp., 2006

pálmát a Suminok viszik el, akiknek négy generációja is szerepel a könyvben – a narrátor ebben az esetben a különböző nemzedékek történetére koncentrált, de kiter az oldalági leszármazottakra is. A család-történeti- és a nemzedékregény természetesen alkalmas rá, hogy egy familia felemelkedéséről vagy aláhanyatlásáról beszéljen. A könyv azonban ezeket a kategóriákat is relatívnak mutatja valamelyest. A Suminok 3. generációja például már ki tud költözni a Csikágó „gangokból szőtt bőrtönből”, de csupán egy városzéli panelbe, ami mai perspektívából nézve nem nagy eredmény. Konokék a szocialista Magyarországról Ausztráliába kerülnek – de a sorsuk ettől még nem megy jobban, sőt.

Analitikus jellegű írások gyűjteménye a *Csikágó*: a sztori általában a jelenből indul ki, s a szereplőket motiváló tényezők, a mélyebb összefüggések a több szálon futó, múltbeli történések főleg asszociatív felidézéséből sejtethetők meg. Bár az idősíkokat és a városokat váltogatja, Békés Pál mégis gazdaságosan bánik a rendelkezésére álló eszközökkel. Takarékos a motívumok, helyszínek és szereplők tekintetében is. Alig van olyan alakja, akinek ne lenne fontos szerepe a műegész szempontjából. Ugyanígy takarékos a – halk szavú – humorral is, melyet az érzelmes, érzékeny alaptónusú elbeszélésekben alig néhányszor, de akkor általában finoman villant meg. De hogy Békés Pál regénye mennyire – a szó pozitív értelmében – kellemes olvasmány, azt talán azzal lehetne a legpontosabban érzékeltetni, hogy a Külső-Erzsébetvárost kevésbé ismerő recenzens (nem mintha azt hinné, hogy a gangregény a valóságot egy az egyben megjelenítene) a könyv lapjain mélézva számtalan alkalommal a kezébe vette a főváros térképét, és elhatározta, hogy legalábbis minimum egyszer körbejárja majd a Csikágót.

DARVASI FERENC

Békés Pál: *Csikágó*, Új Palatinus-Könyvesház, Bp., 2007

jelzi tudományos nézőpontjának szükségszerűen fikcionális jellegét, legalábbis annak egy rétegét. A tudomány és fikcionalitás, mi több, szociográfia és kitaláció: nem könnyű ilyen nézőpontot vállalni. Az új képsorokhoz illesztett kommentálásokban, a „2006-os szólamban” anyai történeti tapasztalat után már világosan felerősíthető ez a nézőpont: „Ha a tényirodalom valamely terén, avagy mezején munkálkodik az ember, oly sok kérdés fölmerülhet, melyekre nem kerül elő idejében a pontos felelet. Ez esetben rendszerint elhallgatjuk, elkenjük a dolgot – s ez talán nem is mindig kárhoztatható. Hiszen ha esetleg rá is lelhetnénk a helyes válaszra, érdemes-e, sőt, szabad-e nyomába erednünk minden apró adatnak?” Az első kiadás figurális „játékának”, a szlovákul parasztot jelentő Rolnik névnek, utólag, az volt az ereje (mert értette, aki érthette, tudta, aki tudhatta), hogy egy egyéni sorstörténet e szimbolikus névadással általános érvényűvé vált. A Rolnik-család a kulák, mint olyan sorstalanságát, egy vidéki létforma megalázó ellehetetlenülését példázta. Ez az általános történet ugyanakkor egy vidék, egy táj története is. Azzal, hogy ez a kiadás végleg visszahelyezi eredeti státuszába a Závada nevet, lesz a *Kulákrés*ből a ténylegesebbnél tény lege-sebb család-történet, a Závadaé – és falutörténet, Tótkomlósé. Ezel persze még nem tűnik el a szociográfia látens módon fikcionális volta. Ha valaki a regények után veszi kézbe a Magvető kiadó Závada könyveinek mintáját követő kiadásában a *Kulákrés*t, megbizonyosodhat arról, hogy az alaptörténet szerzőnkől megszokott örök körforgása itt is érvényes. Ahonnan egykor egy szerző szociográfusként elindult, s közben regényíróvá vált, most e ritka kivételes pillanat alkalmával a regényíró visszaváltozik szociográfussá, oda tér vissza, hogy „visszaemlékezői” és „szakértői” segítségével mondja tovább, járja körül, egészítse ki – „körülíróan lassú közelítéssel” – a fotók tárgyiasításán keresztül a hely szellemét. És az olvasó fel fogja fedezni a regényekben innen beszótt „valós” történeteket, különös tekintettel a zsírbeadás történetének itt rendkívül komoly és személyes, a *fényképész utókorában* épp ellenkezőleg, rendkívül ironikus és távolságtartó kontextusára. A fotó, mint irodalmi kellék végigkíséri Závada minden egyes művét: ebben a kiadásban azonban, a Káncséri János vezette Tótkomlói Digitális Archívumnak köszönhetően, másként válik láthatóvá az, amit a más műfajú kötöttség nem enged a regényekben „láthatóvá” tenni. Már a *Mielőtt elsötétül* prózakötet egyik fejezetében családi és helytörténeti fotókat kommentálnak a szereplők. Körülírásokról van szó ott is. Olyan, mintha a képleírások azon sora most ebben a könyvben kelne életre. Egyébként az a könyv is, az első szépírodalmi próza, tíz évvel ezelőtt jelent meg. Különös egybeesések, kivételes alkalom az idő metszetében: Závada regényvilága és tótkomlói őstörténete, a *Kulákrés* e különleges kiadásában éppen az eltelt időket reprezentálja.

BOMBITZ ATTILA

Vedd és olvasd! Bár Garaczi legújabb könyvének viszonylag jól követhető, fordulatos cselekménye van, úgy is működik, mint egy verseskötet: bárhol nyissa is fel az olvasó, egy-egy szemelvényt, részletet olvasva sem marad benne hiányérzet. A regény egyik hősenek, Giginek sorsfordító kérdések eldöntésére vonatkozó módszere, a szövegdarabokra való véletlenszerű rábökés és apró fragmentumok tanulmányozása, izlelgetése sem kevés meglepetést és élvezetet tartogat az inyc befogadónak. Az „ágostoni módszer” jól működtehető, hiszen a *MetaXa* szövege rendkívül poétikus, szerzője költői tehetségéről, a világ apró részleteinek

megfigyelésében és plasztikus megjelenítésében való jártasságáról tanúskodik. Képeinek pontossága, képzettársításainak merészsége, nyelvi radikalitása az, ami miatt hajlamosak vagyunk még most is az ún. „fiatal írók” közé sorolni, holott több mint húsz éve meghatározó alakja a hazai irodalomnak. A nyelvhez való szokatlan reláció mögött valószínűleg a világ érzékelésének a szokásostól eltérő módja, lírai szemléletmódja áll. Bár a szerző egy interjúban úgy vélekedik, hogy „A mindenség poétikus természetű”, azért mégis kell valaki, aki ezt meglátja és megjeleníteni is képes. Kiváló bizonyítéka ennek minden szövegrészlet, kép, asszociáció, történetdarabka: „...hirtelen megtelik a sötétség teste, térfogata, tapintása, sűrűsége lesz, több száz torok üvölt fel, megnyílik a mélység, erekiód támad, mintha a láthatatlan jelenléttől fokozottabban kezdenél el élni, az első akkord csontig hatol, mellbe taszít, aztán visszazív, megörlí húsd, véred köpüli...”; „...mindjárt elalszol, gondolataid elszakadnak a szabályoktól, szárnyat növesztenek, nem tudod átszakítani az utolsó hártját, billegsz, tudatod mélyén konok örláng...” Garaczi nyelve nemcsak azért figyelemreméltó és sajátosságai miatt néhány sor alapján beazonosítható, mert poétikus, hanem mert ez a hang nem kizárólag a hagyományos (?), fennköltebb lírai regiszterből válogat, hanem a nyelv-változatokat hihetetlen bátorsággal keveri és elegyíti.

Ez a töredékekből, fragmentumokból építkező szövegvilág mozaikossága ellenére sem esik darabjaira, hiszen egy erős struktúra (például rendkívül komplex és kidolgozott motivikus háló) tartja egybe, és cselekménye is jól követhető. A Budapesten, az USA-ban, Hamburgban, a Balatonnál játszódozó események alapja egy szerelmi háromszög, a főhős két nő, Gigi és Marina szerelme között örlődik, képtelen dönteni, míg végül egy elmegyógyintézetbe kerül, bár egy furcsa személyiség-, illetve szereplőcsere miatt ebben nem lehetünk teljesen biztosak.

A két nő közötti választás problematikája már a borítón is megjelenítődik, a rikító sárgával és rikító zölddel ábrázolt, arc nélküli nőalakokon keresztül. A címben található nagy X ráadásul éppen ezt a két alakot választja el egymástól. Az X nagy valószínűséggel a főhősré utal, aki a regény utolsó harmadában Félix-ként szerepel, megosztva, egyik felét elveszítve. A magyarban meglehetősen ritkán használt betű már formájával is valamiféle megosztottságot, ellentmondást jelez. Ha a személyiségnek feleltetjük meg, akkor az egymást keresztező két vonal, mely más-más irányba dől/mutat, a meghasonlottságot, az egy időben való kétfelé húzást is kifejezheti, ráadásul alakja legalább két (de inkább négy) egymástól elkülönült részre osztja környezetét. A két nő közötti választás nemcsak magánéleti probléma, hanem a szubjektum saját magával folytatott harca, a saját identitásának két oldala közötti választás gyötrelme is egyben. A Gigivel való élet Félixé, vagy a Marinaival való élet Félixé legyen? – ez az egyik legfontosabb kérdés. Viszont a választás sajátosságából adódóan mindkét esetben csak egy fél marad meg, a teljesség, mindkét személyiség birtoklása lehetetlen. Az X persze nem csak szétartás és elhatárolás, hiszen a két vonal egy közös pontban metszi egymást, ami pedig egy központ, valamiféle origó, eredet meglétére utal. Az értelmezések számát még egy kicsit szaporítva idevonható a matematika által használt X, mely bármivel behelyettesíthető, egy változó, ami némileg ellentmond az előbb felvetett centrumnak, központosságnak. Ellentmondások sora rajzolódik ki ebben a betűben, mint ahogy a fiatal férfi életében is, és valószínűleg éppen ezek az ellentmondások és feszültségek vezetnek később a pszichiátriára. A mű tehát nemcsak egy magánéleti zsákutca gazdag, színes leírása, hanem az identitás megőrzésének problémáját is nyomatékosan fölveti. S hogy hogyan fogalmazható meg ez a csúszkáló, állandó változásban lévő, cserélődő személyiség, az „én”, mely – mint jól tudjuk – mindig valaki más? Garaczi erre a narráció fölül keresi a választ. A négy fejezetre (EN, TE, Ő, X) osztott regény egyes részeit a grammatikai személyeknek megfelelő három elbeszélőmód szerint olvashatjuk. Hol magáról beszél az én, hol magát látatja harmadik személyben, hol pedig megszólítja önmagát. A pszichiáter, Hirsch doktorra arra kéri a férfit, hogy „...a kívülálló szemével írd, harmadik személyben, és adj, ha mondhatja így, hősdnek nevet (...), és ne emlékeztetből írd, hanem olvasd egy elképzelt szájról, hallgasd, mint egy mesét, mondat, regét, ne mondatok legyenek, hanem tudatállapotok, a közlés energiájára figyelj (...), és közben, ez a lényeg, idegenítsd el a tárgyat, hűtsd le a személyesség nullfokára, állj ellent a szószaporítás zsigeri, hübrisztikus vágyának...” A leírás, a lejegyzés, az emlékezés, a felidézés kérdései tehát megint felvetődnek, és erre nem kevés reflexió akad. A szöveg így félig-meddig metaszöveg is, az írásról szóló írás, a cím a konyakon és a már tárgyalt X-en kívül erre is utal(hat). A narráció, a beszélő személyének, illetve nézőpontjának folyamatos

változása mellett a regény feltűnő sajátossága a mondatathároknak hiánya. A szöveg – sok kritikus szerint – egyetlen mondat, de valójában nem erről van szó. A *MetaXa* esetében még egy mondatról sem beszélhetünk, hiszen ennek a szövegnek nincs kezdete, sem vége. Így a szövegtest voltaképpen egy rendkívül hosszú nyúló mondatrész, mely folyamatos mellé- és alárendelések során halad előre, de sosem fejeződik be, hanem csak abbamarad. A tagoltság hiánya (persze helyenként találhatóak bekezdések, de mondatathár ezekben az esetekben sincs) pedig hatással van az olvasás módjára is. Mivel nincs nyugalmi helyzet, nincs megállás, szünet, hanem csak megszakítatlan haladás, az olvasás tempója felgyorsul, a szöveg rendkívül gyors iramot diktál, sodró lendülettel húz maga után. A 2000-ban az Origo és a Magvető Kiadó közös internetes pályázatán megosztott első díjat elnyerő, azóta többször átdolgozott regény ennek ellenére lassú olvasással válik igazán hozzáférhetővé. Bármennyire gyors haladást követel meg, nem árt néha lassítani, hogy a szöveg minden dimenziója, képe és íze kibomolhasson olvasója előtt. Talán a legjobb, ha először követjük a gyors ritmust, majd még egyszer, immár a részletekre figyelve lassabban is végigtempózunk rajta. Majd időnként felütjük csak úgy, találomra, és kortyonként izlelgetjük.

KOLOZSI ORSOLYA

Garaczi László: *MetaXa*, Magvető, Bp., 2006

„Én nem akarok a múltról hitelesen írni”

Podmaniczky Szilárd *Idegpályáim emlékezete* című novellagyűjteménye 2006-ban, a Podmaniczky Művészeti Alapítvány gondozásában jelent meg. A *Novellák falusi gyerekkorról* alcímet viselő, szerény terjedelmű gyűjtemény 24 novellát kínál álmodozásra, töprengésre, kuncogásra, emlékezésre. A két csoportba osztott írások egy letűnt kor emlékeit őrzik – nemcsak történetekkel, hanem szavak által újratemtett hangulatokkal és érzelmeikkel. Az *Idegpályáim emlékezete* alapvetően nem történetmesélésre törekszik, nem a hajdanvolt kalandok átadása a célja, az aprólékos, körültekintő részletességgel kidolgozott leírásokkal érzelmeket, szorongásokat

idéz meg. A kötetben céltalanul összefutó, a falusi gyerekkort sajnos nem mindig klisémentesen idealizáló-naivizáló írások egyféle kollektív, mindannyiunknak osztályrészül jutott gyermekkor létét hivatottak bizonyítani – több-kevesebb sikerrel.

A hol gyerekfejjel gondolkodó, hol felnőttként ironizáló nézőpont keveredése az *Idegpályáim emlékezete*t többarcú, többféle szerkesztési elvnek egyszerre engedelmessé kívánó köteté teszi. Míg az első rész írásainak humora, néhol groteszk hangütése a gyerekkor öntörvényű logikájának varázsát megragadva a felnőttek számára ismerős, ám mégis „egzotikus” mesékbe, történetekbe téved, addig a második rész etűdszerű összeállításai a valóság fantáziátlanágát hangsúlyozzák. Az első rész Kosztolányi és Janikovszky műveit idéző hangja után, a második rész világot rendszerező vizsgálódásaiban már nem a gyerek látómezeje adja az írások panorámáját, hanem a gyerekkorra görcsösen emlékezni készülő felnőtt szemlélete: az apró részletek talán segítenek megérteni egy korszakot, amely több szempontból is érthetetlen. A gyerek felnőtt, a világ megváltozott – már nem ugyanolyan az autó, a mozi, a cukrászda, de talán a Karácsony sem. A próbálkozás, hogy a részletek megtalálásán és leírásán keresztül meg lehessen mutatni a régmúlt velejét, kudarcba fullad. Sok apró (lélek)rajz, mulatságos epizód és színes-szagos élmény kavargó írásokban, de ebből még nem lesz történelem, igaz, az *Idegpályáim emlékezete* már címében sem ígér magánmitosznál többet. „Én nem akarok a múltról hitelesen írni. Múljon már el a számonkérés ideje!” – áll a *Karácsonyban*. Ez a hiteltelen múltírás szórakoztató, és cseppet sem bántó vagy zavaró, sőt e

nem számon kérhető, fiktív múlt sokkal szimpatikusabb, mint a valódi. Éppen csak nagyon magányos.

„A történelemben semmi magányos nincsen, annál több szomorúság, szenvedés, kiüttlanság és megalázottság” – jegyzi le a *Mozi* hőse. Ha a történelem kollektív, akkor a magánmitosz az egyedüllet műfaja. Az *Idegpályáim emlékezete* nagyon elhagyott könyv. Hiába a szereplők egész arzenálja, senki nem állandó az emlékezet világában, az emlékezőn kívül senki nem képes megmaradni, többször előkerülni. A kötetté összeszedett írásokban nem közös a helyszín, nincsenek visszatérő szereplők, csupán az egyes szám első személy állandó. Az én, aki fontosnak tartja, hogy a felejtés ellen dolgozva megörökítse a lényegtelen, a történelem nélküli életet. „Miért kellett azt hinnem, hogy van ez a sötét világ, ami ugyan soha nem érhet hozzám, mégis mindenütt fölbukkan, ahol csak teheti?” – panaszkodik a *Szemtől szembe* gyerekhangja az éjszaka rémeiről, egyúttal definiálva a kötet első felében olvasható szövegek szemléletmódját. A sötét világ távol tartható, ha minden különös-ijesztő jelenségére találunk magyarzatot, ha a halálból új élet serken, ha a Mikulás ügyefogyottságánál még a sárkány gonoszága is jobb, vagy ha minden állat egyben ember is. A világtól való távolságtartás a második egységben a közösségtől való elkülönülésbe fordul: „Be kell látnom, hogy mégis sokban különbözünk, és nem tartozom egyetlen közösséghez se, tulajdonképpen egyedül vagyok.” – olvasható a *Kultúrházban*. A közösségtől való elmaradás, a pozitívan megélt kitaszítottság teszi lehetővé, hogy

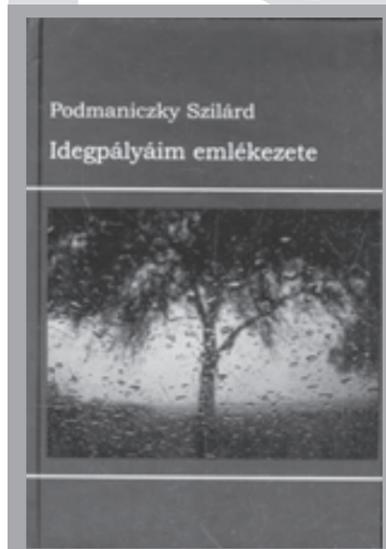
a távolságtartásból megszületett írások végtelenen eltúlzott részletességgel rekonstruálják a múlt alkotórészeit.

Az egyén múltja végül törvényszerűen, de dacosan és akaratlanul kapcsolódik a közösség múltjához. Az első fejezetben még működőképesnek tűnő magánmitosz a második részben feloldódik az egyedüllet ellenére megfogalmazódó közösségi múltban, és ezzel együtt válik az elbeszélő magányosságához való ragaszkodása értelmetlenné, majd fokozatosan feladhatóvá. „...van egyfajta rend a világban, melyet, ha jót akarok, követnem kell. És ha hűen követem, meglesz a jutalmam” – vallja *A hős* című novella elbeszélője. A belenyugvás erősebb az öndefiníciónál, a világ rendje olyan törvény, mely alkalmazkodást követel. Így válik a boldogan magányos elbeszélő durcás társá.

Az elemekre bontott és darabjaiban megvizsgált múlt nem összegezhető, a múltlemezés nem ad olyan eredményt, melyből akár az oka, akár a célja kiolvasható lenne. „Az ember néha úgy felejt, mintha tanulta volna” – bölcselekszik a *Vert tikör* elbeszélője, mintegy cáfolva a kötet részletgazdagságát. Az *Idegpályáim emlékezete* második részbe szerkesztett írások, az egy-egy témát körüljáró, inkább gondolatokat, mint emlékeket egybegyűjtő szövegek olyan helyszíneket festenek, melyek meghatározhatatlanságuk és hangsúlyozottan fiktív voltak ellenére sem idegenek. A mindenki gyerekkorából jövő emlékecskék, egy egész korszak zamatát adó apróságok bár nevetésre készítenek, nem képeznek rendszert, ehelyett felvillantják a világ alkotórészeit. Az egyén és a történelem viszonya fagyaltban, fekete-fehér tévében és kultúrközi büfében realizálódik. Legyen szó magánmitoszról vagy kollektív emlékezetéről, az idegpályák – a múlt hűségese őrzői – így emlékeznek.

Az *Idegpályáim emlékezete* gyerekes idétlenkedéseken át keresi a történelem fikcionalitásának és dokumentáltságának határait, és a keresés tanulságát a részletekben elvesző emlékek rendszertelenségében találja meg. Az időben és térben definiálatlan világot a múlt és a gyerekek maszkirozott elbeszélő tartja egyben, ez azonban nem elég ahhoz, hogy a szövegek között erős kapcsolat jöhesse létre. Az *Idegpályáim emlékezete* alig enged átjárás a szövegek között, az azonosnak képzelt elbeszélő szemléletváltása, alkalmazkodása is csak olyan halvány kapaszkodó, mely lehetetlenül vezet végig az olvasót a kötetben, és ami az alcím témamegjelölése után akár kevésnek is bizonyulhat – hiszen az *Idegpályáim emlékezete*ben a szövegek inkább élnék egymás mellett, mint együtt. Miután az írások önállóságát a korábbi, külön-külön megjelenések bizonyították, egymás melletti létük nem szolgál olyan újdonsággal, mely a kötetben való szereplést indokolná. A szerkesztés ugyan néhol esetleges, például a *Pár* című novella jelenléte nehezen indokolható, az erős ironia és önironia, valamint a jól adagolt humor megmenti az olvasót az unalomtól és a csalódástól.

KOCSIS LILLA

Podmaniczky Szilárd: *Idegpályáim emlékezete*, Podmaniczky Műhely Alapítvány, Szeged, 2006

Az újabb magyar költészet nagyjából Tandori Dezső és Petri György első kötetei óta küzd a sokszor elátkozott, mégis visszatolakodó pátozzsal, illetve az összes olyan témával, melyhez a patetikus megszólalás toposzai szinte levakarhatatlanul hozzátapadtak: a gyász, a hazaszeretet, a vallásosság, vagy épp a szerelem megszólaltathatóságának problémáival. A megoldást sokáig a távolságtartó (ön)íronia jelentette, ám az elmúlt években egyre inkább megkopott az annak mindenható erejébe vetett hit. A napjainkban születő lírai művekbe egyre látványosabban szivárognak vissza a konkrét élethelyzetekre vonatkozó, gyakran szorongató egzisztenciális kérdések, érzelmek és gondolatok. Mi sem természetesebb,

Kit anya szült

hogyan mindehhez új nyelvi és verstechnikai eszközök szükségeltetnek, hiszen csak ezekkel lehet újjáéleszteni a sokáig folytathatatlan tartott beszédmódokat, avagy korszerű változatait.

Tatár Sándor *Requiem*jében az anyja halálával szembesülő fiú megkapaszkodásának kísérleteiről olvashatunk. Egy szinte mindenkit érintő vagy fenyegető szituációról tehát, mely nyilvánvalóan nem teszi lehetővé a viccelődést és a játékot, de még a virtuóz formakultúra csillogtatását sem. Annál inkább felkínálja a szeretet, a hiány és a fájdalom évszázados toposzait, az anya- és a gyászversek közhelyeit, avagy a könnyekig megható pátozzs költészettörténeti csapdáit. Tatár azonban meggyőző biztonsággal lavíroz a téma újszerű megszólaltatásának követelményei, a nyelvi és formai invenció igénye és az elgyengülés pillanatai között. A mérhetetlen fájdalom és ezzel együtt a halál érintésének élménye úgy válik tehát a kötet meghatározó építőelemévé, hogy eközben egyszer sem kell félrenézniük vagy továbblapozniuk, egy pillanatig sem kell megkérdőjeleznünk a szövegek aktualitását és nyitottságát.

Tatár Sándor igazán ízléses és méltó megjelenésű harmadik könyve az 1990-es *Végtelenül egyszerű lenne minden* és az 1999-es *A szénszínre megjött a nyár* címűeket követi. Az immár tehát húsz éve alakuló költői pályára eddig az öngúnyba hajló pózok, a negédes, sok-sok ellenpontot és önkorrekciót alkalmazó, illetve a költőiséggel és a költőszeréppel való harsány játék volt jellemző. Mindez, talán az utóbbit leszámítva, voltaképp az új kötetben is megmaradt, igaz, sokkal

visszafogottabban, ha úgy tetszik, érettebben. A három ciklusra osztott kötet első, *dal nem lesz* című ciklusában a beszélő ugyan még néha rámosolyog a halálra, vagy inkább a halállal kapcsolatos képzeletinkre, a középső, a kötetből messze kiemelkedő *requiem* című ciklusban azonban a gyászunk intenzitása erre már nem ad alkalmat, ahogy a befejező, *a hangyai vándor* című sem, mely a középkori misztikus költészetből táplálkozó, aforizmatikus, bölcselkedő versekkel gondolja tovább a kötet addig felépített lét- és halálmitoszát.

Az első ciklusban Tatár apró nyelvhelyességi hibákkal – például rögtön az első sorban: „Olajozottan működök” –, finom formai ötletekkel – például pontosvesszővel kezdődő sorokkal – és a címekbe rejtett játékokkal – *Todulás* vagy *FELTÁ-MADUNK !...(?)* – jelzi, hogy a kötet kontextusát nem a komolykodó, már önnön megszólalásától is meghatározó költői hagyományban keresi, hanem az éppenséggel azzal feleselgető líraiságban. Sőt az *...arra folyton...* című versben a halál-költészet nagy klasszikusait is eltemeti: „Gondolj arra, hogy meghalt Rilke is, / s József Attila s mind a többiek... (...) Itt és most fontos: kávéd el ne cukrozd; / s majd elvél’: mit s kit *nem* rejt az urna.”

Tulajdonképpen ez az áttételes helykijelölés vezeti fel a második ciklust, mely egy különös ötlettel köti, vagy inkább zárja össze a szövegeket. Az oldalak alján ugyanis Rába György *Gyűlölni könnyebb* című verse fut, egy olyan költemény tehát, melyet szerzője a későmodern poétikai „illemnek” megfelelően tart kézben, illetve csiszol a verstanok szerint formailag is tökéletesre. Az így mintegy sorvezetőként funkcionáló vers azonban Tatár asszociatív, csapongó, saját törvényszerűségei szerint alakuló költészetének tükrében átalakul, meglepő módon a túlélő fájdalmát az önvád felől újrafogalmazó és határait egyre inkább elvesztő szöveggé változik. Rába mellett Tatár ugyanis idézi a negyvenedik zsoltárt, méghozzá a magyar költői nyelvet úgyszólván megeremtő Szenci Molnár Albert fordításában – „Az embereket te meg hagyod halni” –, és persze idézi, jelöletlenül, József Attila szorongó, számonkérő anyaverseit is, hogy végül ne nagyon lehessen tudni, hol kezdődnek és hol végződnek az egymást is értelmező, egymást is olvasó szövegek.

Tatár e konkrét, mégis finoman eldolgozott idézetek segítségével beszél az anyja halálát követő hetek és hónapok, sőt évek hasító, mégis tabunak számító gondolatairól. Elképzeli a boncasztalon fekvő, felnyitott testet, hogy újra és újra átélje a valaha mindent jelentő test tárgyiasulásának ezt a hirtelen, megsemmisítő aktusát. „Ezek itt szép szavak. De ő is szép volt.” – írja, miközben a halálhírt követő első reakciókat idézi fel, az elmaradt beszélgetések fölötti fájdalmat, a már soha fel nem tehető kérdések terhét. Megrázó pontossággal említi a „Anyja

neve”-rovattal való újbóli találkozást, vagy a hátramaradt fehérműk és fésűk lomtanánításának óráit. És a végső konklúziót: „A sírtól a láb csak odébb visz”.

A kötetzáró százhuszonkilenc darab kétsoros vers, melyek zöme Istenről, a végtelen úrról és a benne apró hangyaként bolyongó emberről „szól”, egészen más költői gondolkodásról ad hírt. Tatár az általa fordított Angelus Silesius-versek műfaji keretein belül írja sűrű, villanásszerű, a fordításokra egyébként gyanúsán hasonlító verseit. Mi tagadás, ráfért volna egy utolsó rosta erre a verscsokorra, de az emlékezetes, a kötet egészében ívébe illeszkedő darabok természetesen így is, vagy még inkább kiemelkednek: „A rózsa illatoz, és nem érzi ő maga. / Légy hát ilyen te is: mások ajándoka.”; „Nézd a természetet. Ez a nagyobbik bőröd. / S mert Isten benne is, ezt nem lehet kinőnöd.” A középkori misztikusok gondolatait visszhangzó, de szóhasználatukban és rimeikben a mai magyar költészetben is helyet követelő versikék sok-sok apró kincset rejtenek, és a kötet középső ciklusának afféle kiegészítéseként megerősítik, amit már Borbély Szilárd méltán ünnepeelt *Halotti pompája* kapcsán is többen leírtak: a költészet torokszorító és mélyen elgondolkasztató szövegekkel visszanyeri magának a gyászt mint témát. Olvasd boldogan.

BEDECS LÁSZLÓ

Tatár Sándor: *Requiem*, Kalligram, Pozsony, 2006

Zavarba ejtő kötetet adott közre Weiner Sennyei Tibor: olvasgatom hetek óta, keresem rajta a fogást, de nem enged igazán közel magához. Távoli világnak tűnik a budapesti betontengerből a csendes kisház, ahova költőnk elvonulva él. Ha egy szóval kellene jellemezni, visszafogott lett a *Versek a kisházból*, pedig az első, Gérecz Attila-díjjal jutalmazott kötet, *A természettel való kapcsolat újragondolása* kellemes elvárásokat támasztott. WST korunk gyermekeként folyamatosan elvágyódik egy másik, virtuális világba, ahol még létezik Pannónia és Arkádia hagyománya, ahol zajos bacchanáliákon nektározhatnak a költők. A *Versek a kisházból*

A kert átmenetisége

e tekintetben folytatása és egyben radikális szűkítése az általa megkezdett költői beszédszólalnak: Arkádia meditatív világába bújjik el a költő, hogy a modern kor ne érintse meg („Csak a kisházban van béke / Mindenütt másutt háború van”).

A gondos előszóban nemcsak pragmatista, hanem elméleti szempontokat is felvázol WST: „Fél év, ennyiről szólt a megállapodás, fél év gondozás és őrzés”; „Míg éhes angyalom szálldos sáros Pannónián / Barátaim elnyeli Finn- és Franciaország”. Az elvonulás rendkívül erős gesztus: a természet csendjében csak magára és a testére kell figyelnie, amit meg is tesz. Figyeli a fákat, a virágokat, a tavaszi napsütést, miközben megírja önmagát, és a szerelmet. A dátumozott versekkel naplónak mutatja magát a kötet, amely nem a kurrens költői beszédmód elvárásába kíván belépni, hatást elérni. Inkább a teljes kívülállás közben tudatosan építi fel a rá jellemző szövegvilágot. WST e versek beszélőjeként a misztikus Arkádia lakója, akinek szerelme Lydia, és aki különféle romlott Chloékkal vigasztalódik. Mert ő nem versel, hanem egy olyan világot teremt, amelyben fontosak az eltűnni látszó értékek: barátság, szeretet, természet. A kötet egészének sikere azon áll, hogy képes-e elfogadni az olvasó ezt a naiv világképet, amit WST felépít. A kötet egyik versében az egész kötet problematikáját igyekszik artikulálni: „A kert állapot. / A ház állapot. / A lét átmenet.” (*Vasárnap éjjel talán*).

A kötetkompozícióról megállapíthatjuk, hogy sokkal erősebb gondolatiság, játék és bátorság jellemzi, mint az egyes verseket, ugyanis a kisház őrzése kapóra jött WST-nek ahhoz, hogy ügyesen kötetszervező trópusá tegye („Meghatározhatatlan hol végződik a kiskert / És hol kezdődik a ház melyben vagyok”). A szövegek nem csábítanak posztmodern szövegjátékokra, hanem a versre, majd magunkra irányítják a figyelmet, hiszen mit tudunk tenni akkor, ha láthatóan minden természet által motivált metafora mögött az Én kérdéssé tétele zajlik? Jász

Attila az első kötetéről írt kritikájában megjegyzi, hogy WST posztruszóista, aki folyamatosan vágyik vissza a természethez. Nem elég, hogy WST teljesen elbújik a kisház és a természeti képek rejtekébe, mérhetetlenül jó akar lenni és szép. Ezért sokszor szépelgő. Tiszta, meditatív világ ez, amelyre minden nap rácsodálkozik a költő („meditációra készlet a ház”), miközben a kötet egészét a megismerés vagy a fejlődés hangulata keríti hatalmába. Ráadásul WST a kert metafora lírai hagyományait ismerve sokszor azzal játszik el, hogy nem kíván a kertből sokatmondó, modoros trópusokat létrehozni. Ő nem a természet vadvirága. A szövegek olvastán nem tudom kiverni a fejemből Arany János sorait: „Tárgy künn, s temagadban – / És érzem, az van, / Míg dobban a szív;” (*Mindvégig*). WST hasonló technikát alkalmaz: felismerve a hely szövegszervező erejét, írni kezd, és látható, hogy a világalkotás és én-építés az elsődleges számára.

A kötet előszavának több helye is az írás és az én kapcsolatára kérdez rá: „Vajon én voltam-e a költő, aki ezeket a verseket írta? Én voltam-e a kisház lakó? Én voltam-e a kiskert halk gondozója?” Az előszavak utólagosságát ismerve kijelenthetjük, az eltelt fél év és a megírt versek megváltoztatták WST-t, aki e rövid megjegyzéssel saját identitásharcaira irányítja az olvasó figyelmét. A megírás teremtése lehetőséget ad annak bemutatására, hogy az írás által mindenkiben önmagunkra ismerhetünk rá, így egyszerre lehetünk idegenek és ismerősek egymás számára, akik között artikulálódik a versek szerzője. „Hol van Lydia? Te vagy az kedvesem, kinek arcát ezen a szép napon hulló virág-szirmok csobogásában fűrészlöm meg? Mondd, tényleg te vagy Lydia – vagy te is én vagyok?” Ennél is radikálisabb kérdésfeltevése, amikor az oszcillációt megfordítva önmaga fikciós

Weiner Sennyei Tibor: *Versek a kisházból*, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2006

jellegét hangsúlyozva a beszélő mások általi megeremtésére mutat rá: „S hol vagyok én? Vajon ez mind én voltam? Vagy inkább kíméletlen tükör voltam – s ez mind ti voltatok.”

„Barátaim miért ijedtek meg a testtől? / Csak adjátok meg neki azt ami jár” – írja a szerző *Barátaim* című versében, ami a kötetben több helyen jelentkező test-tematikát súlyozza. A test elsősorban az elmúlás és a szerelem motívuma a kötetben, bár nem felejtkezhetünk el róla, milyen szélsőséges helyzetbe hozták a kortárs irodalomban. A kortárs testgondolkodáshoz képest visszafogott WST, aki antik hagyományok mentén beszél halálról és életről: „Míg ember testünk e földi létben préselődik / Hajnalainkban hang csak néha csendül / És a kisház és a kiskert alatt lent / Férges és halottak labirintusa / Születésünk a halálba sodor csendesén.” A költeményekben több helyen is Orpheusz-ként azonosíthatjuk a beszélőt, aki lantjával korunk sötét, halott világában tesz rendet. A korábban említett naiv világkép megengedi ezt a szerep lehetőséget, hiszen a megírás által veheti fel a harcot: „Hogy ne látnám hogy a kisházon kívül háború van / Hogy pusztul a Föld és sírnak a fák / Le kell írnom ha beleszakad a szív is / Ha apró darabokra török a vers is”.

Az *Előszó* utolsó mondata Szabó Lőrincet és az *Egy álmai* című verset idézi meg: „az egy szerelmes lesz a *mindenségbe*, mert a születés sem volt más, mint a *mindenség* szerelme az egy iránt”. A kötetben a költő szerelemről írt sorai ragadtak magukkal leginkább, őszinte érzékletességgel ismeri fel a természetben önnön érzéseit: „Esszük egymást a fényt – két hóvirág nyiladozik / Barna földet törve fehér ragyogással / Ma kint reggeliznek a kertben és zenét hallgatnak”. A Lydia iránt mutatott szerelem mellett többször felbukkannak a Chloék, akik a beszélőt hivatottak elcsábítani, valamint a szerelem testiségére mutatnak rá („És hol vannak a Chloék? Hol a szexus izes szétszóródó álmai?”). A kötet egyik legérdekesebb darabja a *Bort itam az éjjel*, amely teljes kívülállósága miatt is felhívja magára a figyelmet, de témája és nyelvezete miatt is kiemelkedik a többi szöveg közül. A versben roppant nyelvi humorral és ironiával idézi meg a költő a pajzán dalok műfaját: „Emlékszel azt mondtad mért nem az ifjabb / Chloét dugom vagy mért nem a rejtélyes Sylvia / Művészi csöndjét töröm meg vidám kis fűtykösömmel / Kérdezted Lydia mért nem Laura búvik az ágyba / Velem ki éveken át ügyis szívesen szopta a faszt”; „másnak is fityeg / Lába között extázist szóró kicsiny kocsög”; „Laura puncija rozsdás a fasztól / Korhadt kapun hintóval nem járunk be”. Csak sajnálni lehet, hogy a kötet egészére nem jellemző ez a nyelvi és tematikus bátorság és szabadság, s hogy sokkal inkább valamiféle képzelt beszédmódnak próbál megfelelni, ami sokszor modorossá teszi a költeményeket. Parafrazálva egy versét, amiben arról ír Weiner Sennyei Tibor, hogy a kert állapot, a lét átmenet, most abban kell reménykedniük, hogy a kert és a ház csak átmenet volt.

VALUSKA LÁSZLÓ

Hogy a sajátosan modern magyar próza- és drámaírás kiválósága – akit Németh László „székely Homérosznak”, „világirodalmi költőnek”, Illyés Gyula „komoly, európai nagyságú művésznek” tekintett, akit Szabó Zoltán „rendkívüli embernek”, Féja Géza „a folklór utolsó irodalmi nagykövetének” nevezett –, vagyis hogy Tamási Áron ma mennyire tartozik az elevenen ható klasszikusok közé, vagy milyen mértékben fejlettdik más régebbi remekírókkal együtt: azt igen kétséges lenne megítélni. Az viszont bizonyos, hogy olvasói és diákkedvet, szakmai és közérdeklődést, irodalomtörténeti-kritikai és tudományos-kutatói figyelmet újrakelteti vagy fokozni egy kimeríthetetlen értékteljségű

Írói életrajz, pályakép, kortörténet

életmű iránt: aligha lehetne színvonalasabban, színesebben, sokrétűbben Sipos Lajos Tamási-könyvének. Ez az elsősorban élet-, pályá- és korrajzi ténybőséggel, roppant adatgazdagságával és lenyűgöző alaposágával az eddigi ismereteket szintetizálva összefoglaló-összegző – s amellet élvezetesen olvasható – szakmunka úgy épít a segítségül hívott korábbi szakirodalomra, benne a monográfiákra vagy monografikus tanulmánykötetekre (Féja Géza, Izsák József, Taxner-Tóth Ernő, Z. Szalai Sándor, Salló László és mások átfogó műveire, illetve az *In memoriam Tamási Áron*, a *Tamási Áron Emlékkönyve*, a *Színház és rítus*, a *Találkozások Tamási Áronnal* című összeállításokra és a többire), hogy eredményeiket felhasználva új vizsgálódási szempontok, újonnan feltárt mozzanatok, mondhatni felfedezések sokaságával jelentősen ki is tudja tágítani azok látóhatárát. Korabeli dokumentumok, publikációk, az érdeklődések, levelezések, frissen fellelt kézirat- és levéltári feljegyzések, kortársi és utókorai visszaemlékezések, írásos, sőt szóbeli forrásanyagok (kontextuális és korszaktanúsító) rengetegében igazodik és igazít el ez a kronologikus biográfia, az erdélyi és az egyetemes magyar irodalom huszadik századi fősodrában is körültekintően elvezetve minket: Farkaslakától Farkaslakáig. A bölcsőtől a koporsóig, a szülőháztól a zarándokhelyé vált szülőföldi sírig. De már az őshistóriái előzményeket, a székelység eredetét és történelmi sorsát, a falu keletkezésének farkasveszedelmet dramatizáló legendáját és élethelyzetének nehéz szociológiai valóságát is számba véve, s végezetül a jelképes mondákba illő temetési körülményeket (a román hatóságok általi koporsóeltérítéstől a gyászmenetnek a mezőkről is kalaplevéve tisztelgő kegyeletadáson át a

búcsúszertartás végét kísérő égzengésig) is szintén mindenre kiterjedő részletességgel felelevenítve; de még a különleges, örökbecsű Szervátiusz-féle trachit-emlékmű (az „Úrasztal köve”) Tamási-hősöket idéző ábrázolatait is felsorolva.

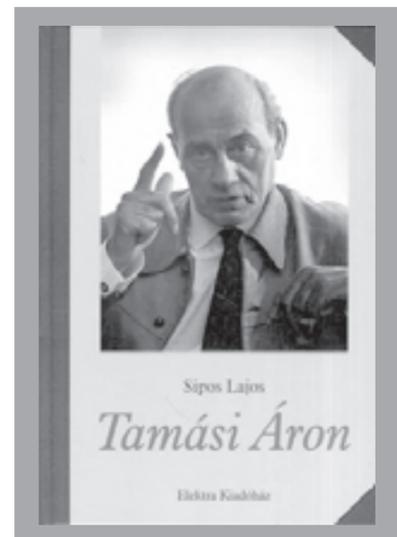
S a származás és az emlékeztetés távlatai között pedig hallatlan informatív tömörséggel és vonatkozásbőséggel, egyszersmind érzékletes életszerűséggel bontakoznak ki az emberi és írói pályafutás sorsbefolyásoló eseményei. Kezdve a gyermek- és ifjúkor meghatározó történéseitől (például a kézsebesülést okozó balesettől), a székelyudvarhelyi és kolozsvári tanulmányok folytatásától a katonáskodáson, a háborús „vitészen” át a kalandos amerikai élményszerzésekre, majd a visszatérésig, az irodalmi sikereikig, a nagy szellemi (transzszilván, kisebbség- és nemzetszervező) törekvésekben, demokratikus népi mozgalmakban játszott vezető szerepekig (köztük az irányt szabó 1937-es Vásárhelyi Találkozó elnöki tisztéig) és tovább a második világháborús fordulatokig (Eszák-Erdély visszakertüléseig majd újravesztéséig), a Kolozsvárról Budapestre menekülésig, az ötvenes évekbeli kiszorítottóság és elszegényedésig, az ötvenhatos lelkesedésig és utóvédharcig, a hatvanas évek eleji vállalható kompromisszumkeresésekig, s a betegség és a halál pillanataiig. Mindezt évenkénti pontossággal, sőt hónapról hónapra, olykor napról napra követhetjük nyomon – sűrűn adatolt iskola-, színház-, művelődés-, eszme-, politika-, társadalomtörténeti összefüggések hálózatába ágyazottan. Hasonlóképpen a magánélet változásait, a házasságok és válások folyamatait is; a különös és jellemző adalékokkal. Hogy harmincnégy évvel fiatalabb, 1949 újévének napján eljegyzett harmadik feleségével történt előző napi, szilveszteri találkozásakor egy fehér galamb repült be az ablakon – mintha égi üzenetként. Vagy ahogyan negyedik felesége a kórházi, halálos ágyon fekvő távollamondott énéletrajzát, a *Bölcső és Bagoly* folytatásának szánt *Vadrózsa ágát* megrendítő hűséggel gépelgette otthon, hogy másnap ő korrigálhassa a szöveget.

Az 1945 utáni rövid koalíciós időkben még Tamási kormánytagságának az ötlete is felvetődött, s aztán az évekig tartó elhallgattatás, illetve az 1953-at követő oldódás után (amikor például megkapván a Kossuth-díjat, annak összegét – mint később Németh László is – adományként azonnal szétosztotta: családtagok és íróbarátok között), írószövetségi alelnökké is választván, a forradalmi napokban ez a miniszterségi javaslat megismétlődött. „Kétszer elhárítottam, ha harmadszor kérnek, elvállalom” – vallotta később mesei humorral Szabó Zoltánnak. Az efféle apróságok özöne számtalan érdekes újdonsággal: például a legújabban kutathatóvá vált állambiztonsági iratokba, jegyzőkönyvekbe és ügynöki besúgójelentésekbe foglaltakkal is kiegészül. Tamási Áron, a *Gond és Hitvallás* megfogalmazója, aki 1958-ban, másokkal együtt határozottan – mint „irodalomtörténeti ballépést” – utasította vissza a népi írókat elítélő hírhedt pártállásfoglalást: 1962 végéig a politikai rendszer egyik

legfőbb ellenségének számított; a leginkább megfigyelt tíz ember egyike volt.

Az életút egészének – tehát természetesen mélypontokat és magaslatokat sem elkerülő – végigjárása mellett Sipos Lajos az egyes művek keletkezés- és fogadtatástörténetét is feldolgozza, rég elfeledett erdélyi lapokban, periodikákban is talál még fontos Tamási-írásokat, s lényegretörő elemzésekkel mutatja be (a novellák, esszék, publicisztikák mellett) főként a regények és a színművek téma- és jelentésvilágát, műformai és értékjellegét. (Újserűen rávilágítva például bizonyos narratopoétikai sajátosságokra: az elbeszélői nézőpontok vagy az idősíkok komplexitására az *Abelben*; vagy általában a káprázatos nyelvtérítő erő működéséről.) Általában is értelmezve és tudatosítva ennek az archaikus-mitikus gyökérzetű, folklorisztikus-organicista, keresztény erkölcsi létszemléletű, demokratikus népi és nemzeti elkötelezettségű, „harmadikutas” társadalom-felfogású világgépnek és prózaköltészetnek az örök aktualitását. Összességében pedig talán cáfolva, hogy az írói nagymonográfiák korának végleg bealkonyult volna. Mert ez a kötet nem egyszerűen a fundamentuma valami elképzelt nagy Tamási-monográfiának: hanem már maga a megvalósult, elkészült része annak. Akkor, amikor az életmű teljes szövegtöredéke még hozzá sem férhet, amikor nemhogy kritikai, de valódi (például a levelezést is tartalmazó) összkiadásról sem beszélhetünk. Ezért is mestermunka Sipos Lajos könyve: mai irodalomtörténet-írásunk egyik legújabb filológiai csúcsteljesítménye.

BERTHA ZOLTÁN

Sipos Lajos: *Tamási Áron*, Elektra Kiadóház, Bp., 2006

Minden esetben figyelemre méltó, ha egy szerzőtől gyors egymásutánban jelennek meg kötetek. Nyilván valamennyi alkalommal különféle okokból történik ez így, mégis megfigyelhetők bizonyos, egymást részben átfedő tendenciák. Az egyik épp annál a „középnemzedéknél” észlelhető, amelyhez Bertha Zoltán is tartozik. (Csupán kényszerből élek a „középnemzedék” meghatározással, pusztán időbeli vonzatát hangsúlyozva.) Úgy tűnik, ez az alkotói, kutatói „nemzedék” elérkezett egy összegző, sok esetben létösszegző időszakhoz. Ez nem merül ki abban, hogy évek, évtizedek munkájának lenyomatát kapja az olvasó, az összegzés nem lezárást jelent. Egyfelől valamennyi szerző igyekszik

Összegző-idő

„tárgyának” helyét megtalálni, kijelölni az aktuális kánonokban, másfelől az általános szellemi, esztétikai, morális értékváltsággal szemben értékeket felmutatni, így fordulva a jelen és jövő alkotói, olvasói felé. Tudván, hogy minden rombolást előbb-utóbb építkezés követ, a mindenkori hagyományból kiemelt értékeket a folyamatosan megújuló, alakuló elméleti, esztétikai irányok, a mindenkori alkotók, kutatók számára lehetőség, megmondolás tárgyául ajánlja fel.

Bertha Zoltán legutóbbi köteteinek („*Világképteremtő enciklopédizmus*” *Tanulmányok Németh Lászlóról*, 2005; *Sorsjelző*, 2006; *Erdélyiség és modernség*, 2006; *Fekete-piros versek költője – Kányádi Sándor*, 2006) hangsúlyait ebből a szempontból Németh László életműve és az erdélyi magyar irodalom újraolvasására, értelmezésére helyezi. Bertha Zoltánnak kritikusként, irodalomtörténészként, egyetemi oktatóként egyaránt kétségbevonhatatlan érdemei vannak az erdélyi magyar irodalom kutatásában. Úgy vélem, az *Erdélyiség és modernség* kötet éppúgy tankönyvként szolgál majd, mint például a Görömbei Andrásal jegyzett két kötet, *A hevenes évek romániai magyar irodalma (1971–1980)*, 1983 és *A romániai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1971–1980*, 1983; s miként a Sütő Andrásról írott monográfiája vagy a Kányádi Sándor alkotásait értelmező tanulmányainak gyűjteménye. Meghatározó szerepe volt és van abban, hogy az erdélyi magyar irodalom preferált és kevésbé preferált szerzői, alkotásai folyamatosan jelen legyenek az összmagyar irodalmi életben, az olvasók, kutatók, kritikusok figyelmét a tárgyalt művekre irányítva. Sokszor méltatlanul feledésbe merülő értékeket elevenít fel, mint például Derzsi Sándor pályáját tárgyalva is (*Egy elfeledett költő – Derzsi Sándor testamentuma*), kapcsolódva más kutatói, kiadói kísérlethez, melyek

szintén hozzájárultak Derzsi Sándor irodalomtörténeti „ébresztéséhez”. Hasonló céllal emeli ki a különféle antológiák, így a kolozsvári *Napkelet* antológiájának jelentőségét is. Ugyanakkor egész kutatói pályája során fokozott figyelemmel fordul Tamási Áron, Sütő András és Kányádi Sándor életműve, gazdag recepciója felé. E kötetben Tamási egységre, harmóniára törekvő megformálási elvének megvalósulásáról ír (*A remitológizáció alakzatai két Tamási-regényben*), emellett rendkívül összetett szemléletét, regénystruktúráját értelmezi (*Archaikus-modern népiség és erdélyiség*). Bertha Zoltán a Sütő-életmű egyik legjobb ismerője, kutatója, a *Metaforikus sorsszemlélet Sütő András világgépében* címben jelzett szempont szerinti vizsgálat eredményeként találó észrevételeket tesz, különösen a Sütő-dramákra vonatkozóan. Több tanulmányban foglalkozik Kányádi Sándor alkotásaival, recepciójával, a versek mellett Kányádi drámáira is hangsúlyt helyezve. A Kányádi-recepció terén méltatja Kődöböcz Gábor esszé-tanulmányát, Pécsi Györgyi monográfiáját, Murvai Olga könyvét, valamint a Márkus Béla által összeállított tanulmánykötetet.

Izgalmas a Szilágyi Domokosról írott tanulmánya, amely más kutatókhoz kapcsolódva, velük polemizálva, a saját olvasatában egy újabb kísérlet Szilágyi költészetének líratörténeti helykijelölésére, a modern és posztmodern találkozás- vagy inkább ütközőpontjában, s érzékeny értelmezése az ebből származó kettősségnek. Rendkívül fontos írás a Bálint Tiborról szóló tanulmány, akinek egykori kultuszregénye, a *Zokogó majom* mellett novellisztikájára is felhívja a figyelmet.

Mivel Bertha Zoltán alaposága, sokirányú felkészültsége rálátást biztosít számára az erdélyi magyar irodalom történetére,

Bertha Zoltán: *Erdélyiség és modernség*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2006

tendenciákat, jellegzetességeket emel ki az egyediségek hangsúlyozása mellett az értelmezés, a megértés érdekében. A székely humorról megállapítja, hogy az a „világ- és létszemlélet kiapadhatatlan működésére mutat” (*Székely humor – erdélyi írók tollán*). Vizsgálata a hétköznapi beszédtől a szépirodalmi művekig terjed, hagyomány, modern és posztmodern viszonylatában, a folklorisztikai kutatások eredményeit éppúgy alkalmazva, mint a különféle irodalomelméleti irányzatokét, értelmezési módokét. „A sorsviselés érzelmi-erkölcsi övezeteiben gyökerező transzcendenciaélmény – s a sorskifejezés vallomások és vallások alakzatainak erőteljes összefonódása: az erdélyi magyar költészet „erdélyiségének” egyik alapvető karaktervonása” – írja a „*Psalmus transylvanicus*” *Vallásélmények és transzcendenciai képzetek az újabb erdélyi lírában* című tanulmányában. Ez is része tehát a kötet címében és a Páskándi Géza esszéi kapcsán megfogalmazott erdélyiségnek és modernségnek. Bertha Zoltán nem fél a fogalmaktól, a legvitatottabbakat a legkülönbözőbb szempontok szerint kutatja, felfedi a definiálással járó problémákat, az állandó és változó jelentések egyidejű figyelembe vételének szükségességét. Alapos körültekintéssel alkalmazza a problematikus fogalmakat, az alaposan azonban a pontosságot célozza, nem óvatosságából ered. A kötet írásai egyértelműen utalnak szerzőjük irodalom- és értékszemléletére. Bertha Zoltán *vall és vállal*, az identitás, a nyelv, a sors, az egyediség, a közösség, a tragikum, a humor, a modern fogalmi köré épülő kérdések az átfogó tanulmányok mellett a kötet egészét meghatározzák. S noha a „legfrissebb” kerekasztal-beszéletek, vitacikkek a *Sorsjelző* című kötetbe kerültek, ez a kötet sem nélkülözi a szellemi dinamizmust, a polemizáló jelleget, a konstruktív párbeszéd igényét. Az említettek mellett Szöcs Géza műveinek értelmezése kapcsán szembesülhet ezzel az olvasó. Már a tanulmány felütése is ígéretes – „Alighanem csak mifelénk rögzült hamis babonává (rossz szokássá?), hogy a posztmodern nyelvjátek referenciatartományára eleve kizorítja a kollektív identitásélmények, a nemzeti sorstapasztalatok jelentésmezőit. A nagyvilág irodalmaiban, a posztmodern és a posztkoloniális áramlatok milliónyi változatában, a groteszk, az abszurd nyugati és keleti típusaiban éppen a felszabadult hang, a nyitott, elfogulatlan látásmód képes a mindennemű életdimenziókat, a személyestől a közösségtől az egzisztenciális horizontokig ívelő létvalóságokat művészetileg újáteremtetni, transzformálni.” – s a teoretikus vita mellett Bertha Zoltán Szöcs alkotásainak értő olvasatát is nyújtja.

Bertha Zoltán kötetét nyitott, alapos, érzékeny olvasatok, értelmezések gyűjteménye, életművek, közösségi szellemi vállalkozások értő, elemző áttekintése, világos értékelés, „sors és remény” múltba tekintő, de jövő felé irányuló megnyilatkozása, amelynek éppen most „ideje van”.

EKLER ANDREA

Szakállas Ábel kitűnően szót értene Vörös Plackkal. Ugyanis rengeteg közös tulajdonságuk van: például nehéz helyzetben mindketten leleményesek, a nyelvük igencsak jól forog, a zsebük és a gyomruk pedig általában üres. Megkockázatom: a két irodalmi figura kitalálói, Tamási Áron és Rejtő Jenő is jól megértették volna egymást, ha egyszer közös asztalhoz telepednek le egy kávéházban. Ami nyugodtan megtörténhetett

kisregény, valamint egyéb Rejtő-szövegek felhasználásával Kárpáti Péter írt, Novák Eszter rendezte meg. Rejtő Jenő XXI. századi alkotótársai a reális és az abszurd folytonos cserélgetésével érték el azt, hogy az előadás végig élénk, fordulatos, és sokszor megnevetteteti, majd elgondolkodtatja a nézőt. A reális-irreális színpadi fordulatokat *Az öldöklő tejszarnokban* a végtelenségig lehet fokozni, mert amint valaki felolvass valamit, vagy az ihlet ritka pillanataiban egymagában ír, szerkeszt, tervez, a szövegrészeket „láthatóvá válnak”, a regényalakok megelevenednek a színpadon. Ha a Rejtő-oeuvre-re gondolunk, könnyen belátható: Kárpáti Péternek szinte kimeríthetetlen alapanyag áll rendelkezésére, és ráadásul kötöttségek nélkül, szabadon válogathatott. Nem is állt ellen néhány igazán jól ismert Rejtő-motívumnak. Lejátszódik például *A megkerült cirkáló* híres kezdőjelenete, amelyben a bérgyilkos (a színdarabban Molnár Csaba) Wágner úrnak (Vallai Péter) szegezi a kérdést: pénzt vagy életet? Életet – válaszolja a pökhendi áldozat, amivel valósággal sokkolja a meglepett gyilkost. De elhangzik az „uram, a késemért jöttem” kezdetű veretes párbeszéd is. A regényrészletek figuráivá maguk az írók lényegülnek át: Molnár „eredetileg” Dostojewsky, az író (aki csak névrokona a nagy oroszoknak), Vallai pedig a tejszarnok Igaldys nevű törzsvendége.

lejtének. A koncepció az lehet, hogy a koreográfia az éppen éneklő vagy akciózó szereplők lelkiállapotát illusztrálja, a megvalósult eredmény viszont inkább szórakoztató tévéműsorok olyan jeleneteire emlékeztet, amelyekben az énekes sztárt a háttérben tánckar kíséri. Nem tudom, a felvételről szóló éneket hogyan kommentáljam. Nem csak a Magyar Színházban tapasztaltam hasonlót: a színészek hangja egészen másképp cseng a prózai dialógusokban, mint a dalokban. Éneklés közben az alig hallható színész hangja is – már ahogy belekezd – erősebb, teltebb és stúdióminőségű lesz. A közös éneklés mindig egységes, és mindenki – karmester nélkül is – tökéletesen időben lép be a szólamával. A színészkimélő fél play back alkalmazása a színházban hangulattalanná teszi az előadást, és becsapja a nézőt. Az *Ábelben* valóságos felüdülés az a sajnós csak egyszeri pillanat, amelyben a Blankát játszó Benkő Nóra élőben, saját hangján, kíséret nélkül népdalt énekel.

Pozsgai Zsolt mellett még két dramaturg is jegyzi az előadást. Ennek ellenére kevés az ügyes, meglepő dramaturgiai megoldás. Szellemes és adekvát ötlet viszont Bolha kutya és Tekla kecske antropomorfizálása. A rengetegben sokszor magányos Ábel két hű társa a színpadon szöveget kap. Ábel a regényben is „beszélget” velük, de a kedves állatok ott legfeljebb a szemükkel vagy a viselkedésükkel válaszolnak. Nem véletlen, hogy a címszereplő

Tejszarnok és Hargita

(avagy Tamási Áron már nem léphet közbe sajnós)

Fotó: SIPOS ZOLTÁN/www.jaszaimariszinhaz.hu

volna a múlt század harmincas éveiben Budapesten (lehet, hogy meg is történt), igaz, Rejtő leginkább az Andrássy úti Japán kávéházban rótt a sorokat, Tamási pedig a Centrálban jelent meg rendszeresen a népi írók nevezetes centrál-szerdáin. A két írónak rengeteg a közös tulajdonsága: mindketten a humor nagymesterei voltak, és egyformán vonzódtak a pikareszkhez. Utóéletükben is akad aktuális hasonlóság: például írásaik legújabb színpadi adaptációit a közelmúltban, majdnem azonos időpontban mutatták be a tatabányai Jászai Mari Színházban, illetve a budapesti Magyar Színházban.

A tatabányai *Az öldöklő tejszarnok (avagy Pizskos Fred nem lép közbe sajnós)* című előadás kalandregényírók törzshelyén, egy tejszarnok-kávéházban játszódik. Az ihletre váró érzékeny szerzők fényesítetik megkopott írói kliséiket, megpróbálják fordulatokkal feldobni szokványos történeteiket, motívumokat, ötleteket csereberélnak, és közben nagy művekről, szimpla kávékról és túróstáskákról álmodoznak. A társaság akkor zökken ki a hétköznapi megszokott monotonitájából, amikor Nany, a csodálatos tejszarnokosnő (Tóth Ildikó izgalmas, sokoldalú figurát formál belőle) megkéri a nagy szervező és legendás problémamegoldó hírében álló Vörös avagy Egyszerű Plackot (a fáradhatatlan Mucsi Zoltán adja nagyszerűen), hogy a pincérkedő unokaöccséből, Jenőkéből (Chován Gábor) faragjon regényíró. Plackhoz illő a feladat: a sokat látott írónak a kisujjában van a szakma, csalhatatlanul ítéli meg az aktuális olvasói igényeket, és tudja, miért fizetnek a kiadók. Sőt speciális képességgel is bír: a dilettáns író szagát már messziről megérzi. Ezért is kavar nagy port a felfedezése: a pincér tehetséges. A nyolcfős ad hoc irodalmi kör igen magasra állítja a mércét: Jenőke alapötletéből (plusz a némi részesezés reményében hozzáadott „saját” motívumokból) sikeres regényt (szóval nem valami ócska, kevesek által olvasott „Nobel-díjas” irományt) akarnak szerkeszteni, de még aznap délután, úgy, hogy a kiadó hatkor záró pénztárát elérjék. Ha sikerül, akár egy kiadós vacsora is realizálódhat estére.

Ha nem Rejtő-szövegről lenne szó, az irreális, abszurd ötletert dicsérni lehetne az író fantáziáját. De Rejtő Jenő esetében szó sincs irreálitásról: a P. Howard álnévű író azért (is) tanýázott szívesen a Japán kávéházban, mert a szemben levő épületben működött a Nova Könyvkiadó, ahová a pincérek a kézirat egy-egy elkészült oldalával (sokszor csak néhány sorával) kényelmesen átsétálhattak, hogy a pénztárban az értékes szellemi terméket könnyebben konvertálható készpénzre cseréljék. Az életből merített ötletek mellett persze írói fantázia szülte abszurd humorban is bővelkedik a tatabányai előadás.

A darabot, amelyet *A detektív, a cowboy és a légió* című

A „valóságos” és az írói fantázia teremtette helyszínek mechanikus változtatásától még nem válna érdekessé a darab. Mélyebb mondánivaló, több rétegű jelentés azáltal alakul ki, hogy a reális és az irreális rendszeresen egymásba csap. A sivatagi bevetésre készülő légiósok az utolsó nagy menet előtt „pénztár vagy halál!” kiáltással edzik lelkiüket. Nany pedig – hogy még nagyobb legyen a kavargás – Saint-Exupéry világába emelkedik fel, amikor egy kisbolygón adja át a Bankelnöknek (Bajomi Nagy György) az Egőszemű ifjú (Mátyássy Bence) segélykérő levelét. Az irodalom mellett az életet is jól ismerő tejszarnokosnő a szolid hangvételű (és feltehetően hatástalan) „szponzorkereső” levél helyett azonban a Plack írta, halálbrigád által jegyzett fenyegetést kézbesíti, amelynek hatására a „jóságos” bankár haminezer dollárral támogatja a nem túl tehetséges, de szebb jövőre vágyó ifjút. A profi írók ideiglenes érdekkörének tagjai is sikerrel járnak: még zárás előtt elérnek a pénztárba. Ők mindössze harminc pengő honoráriumot kapnak, amelyből jó pár túróst vehetnének, ha Jenőke nem inná el egymaga a teljes összeget. Plack és társai nem örülnek ez utóbbi fejleménynek, de különösen nem is rázza meg őket. Mintha az élet természetes menete volna, hogy az írók írnak, megpróbálják nyakon csipni a kínálkozó nagy lehetőséget, a kemény munkával kiegészített szerény honoráriumukat pedig más költi el – és másnap reggeltől minden kezdődik előlről. Rejtő önpusztító, kalandvágyó hősei mintha szeretnék küzdelmes, veszélyes életüket. Annak ellenére ragaszkodnak hozzá, hogy néha hangoztatják: semmit nem ér. A Rejtő-alakok a valóságból léptek be a regények világába. A megalkotójuk sem kávéházban, jelképesen fejezte be olcsón mért földi életét.

Az öldöklő tejszarnok rendkívül variábilis színpadi térben játszódik. A Valcz Gábor tervezte valamennyi díszletlem könnyen és gyorsan mozdítható, nemcsak a pult és a guruló székes íróasztalok forognak, vándorolnak újabb s újabb helyszíneket jelezve, de még óriásléggömb lelógó kötélhágcsóján is játszódik jelenet. A Magyar Színház *Ábeljének* színpadképe viszont statikus: a közepét – két felvonáson át – szinte teljesen elfoglalja Ábel hargitai kunyhója, amely mögött fák látszanak meredek hegyoldalon. Mintha a látvány az urbánusok variábilis világával szemben a csak bevált hagyományokat elfogadni képes népiesek merev felfogását jelképezné. Persze nyílt népies-urbánus vita már egy ideje nem zajlik Magyarországon, de van helyette politikai megosztottság. Nem állítom, hogy a Pozsgai Zsolt által színpadra alkalmazott, Pinczés István rendezte előadást napi politikai állásfoglalás ihlette volna, de sok jel mutat arra, hogy a témaválasztók célközönség igényeinek kielégítésére törekedtek, előre megfontoltan. Ez még önmagában nem volna baj, de az már nem dicséretes, hogy az előadás alkotói egyszerű eszközöket és olcsó megoldásokat alkalmaztak – könnyű siker érdekében.

Ilyen a színpadkép is. Szlávik István díszlete egyáltalán nem rossz vagy csúnya, csak mozdulatlan és mozdíthatatlan. Plack a *Tejszarnokban* a sikerkönyv receptjét ismertette kijelenti: az olvasók gyűlölik a reformokat. Sok igazság van e jópofa (többértelmű) beszólásban, de ez nem jelentheti azt, hogy klasszikus íróink műveinek színpadi feldolgozásakor csak együgyűek által is értelmezhető, egyszerű képletekre kellene törekedni. A Magyar Színház *Ábelje* a zenés színpadi játék műfaj-meghatározást kapta. Tény: az előadásban hallható instrumentális zene és ének, látható tánc. Ez utóbbi legtöbbször úgy, hogy a kunyhó mögött jellegtelen népies jelmezbe öltöztetett táncosok magyaros gépzenerre és gépénekre műmagyaros motívumokat

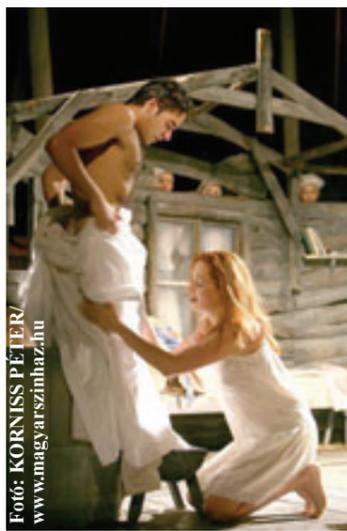
(két szereposztásban: Gémes Antos és Horváth Zoltán) mellett a legnagyobb közönségsikert Őze Áron (Bolha) és Soltész Bözse (Tekla) aratja. Sem katarzist, sem megdöbbenést nem vált ki viszont a regénytől eltérő, de szokványosnak ható befejezés. A kunyhóban, Ábel karjai között meghal Blanka, a szerelme, akit a Komisszár (Szűcs Sándor) gyötört halálra, közben a színpad különböző pontjain megjelennek az Ábel emlékezetében élő megholt lelkek. A legmagasabban édesanyja (Kubik Anna) áll; ő adja odafentről utravalóul fiának a regénytrilógia híres mottóját: „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. *Az Ábel* című két-felvonásos zenés játék végig az *Ábel a rengetegben* fő színhelyén játszódik, az „amerikai” tapasztalatok után megfogalmazott mottón kívül még néhány „országos” szereplő és motívum is átrándul a darabban a Hargitára (szerepet kap például Garmada doktor, Blanka, Kerekes, Győző és a komisszár).

A hakiszerű színházfelfogásnál és darabszerkesztésnél aggasztóbb jelenség, hogy az előadásnak apró, „sorok mögötti” (nem művészi) üzenetei is vannak. Nem lehet nem észrevenni, hogy ezzel az alkotók szándékosan igyekeznek kielégíteni az igényeit annak a közönségrétegnek, amelynek tagjai szívesen fogadják, hogy színházban is könnyen értelmezhető politikai utalásokkal találkoznak. A politikumnak van helye a színpadon, és nemcsak a politikai kabarében. Tamási-adaptációban viszont csak az íróhoz méltóan lenne szabad a Trianon-traumára és a magyar-román együttélésre célozni. Azaz: hamis pátosz és tartalmatlan Erdély-romantika nélkül, és nem burkolt pártpolitikai jelszószerkesztés hangulatában. Tamási a regénytrilógiában és témáról keveset beszél, de – a művészet eszközeivel – sokat elmond. Talán itt érdemes megemlítenem: az előadás legjobb alakítását Mihály Pál nyújtja Surgyelán szerepében. A karakteres figura mintha a regényből lépett volna elő. Mihály markáns színészi eszközökkel jeleníti meg, de könnyen begyűjthető siker reményében nem játssza túl. Alakításában a román csendő – a regénybeli eredeti alakhoz hasonlóan – archetipikus figurává lényegül: a tudatlansága és az általa hordott fegyver megakadályozza abban, hogy a lelke mélyén rejlő, minden emberben meglévő jóra való hajlamot felszínre juttassa. Tamási Surgyelán-figurája azért zseniális, mert jelensége jóval több, mint a hatalom egyszerű szimbóluma.

Az Ábel című előadás is akkor lehetne figyelemre méltó, ha több lenne sírós-nevetős Erdély-nosztalgianál. *Az Ábel-trilógiából* áradó szellemiség nemcsak a múlt és a hagyományok mozdulatlan tiszteletét diktálja, hanem azt is üzeni, hogy az embernek minden helyzetben fel kell találnia magát. Ábel nemcsak a szívére, hanem az eszére is hallgat. És azért különleges, mert egyszerre jellemzi hűség és újkeresés. A Magyar Színház előadása mintha csak az előbbire akarna szórakoztatva nevelgetni. Elképzelem: ha Ábel választhatna, nem ezt az előadást nézné meg, hanem betűne Vörös Plackkal egy kocsmába jót dumálni. Hatalmas dumaderbi kezdődne. Győztese nem, hanem csak nyertesei lennének: mindenki, aki hallgatja.

KUTSZEGI CSABA

Kárpáti Péter – Rejtő Jenő: *Az öldöklő tejszarnok (avagy Pizskos Fred nem lép közbe sajnós)*. Jászai Mari Színház, Tatabánya. Rendező: Novák Eszter. Tamási Áron: *Ábel. Magyar Színház, Budapest. Színpadra alkalmazta: Pozsgai Zsolt. Rendező: Pinczés István.*

Fotó: KORNISS PÉTER/www.magarszinhaz.hu

A „stáblista” valami nagy, közép-kelet-európai összehorolást is sejtethetne. De önmagában a sorsközösség élménye nem érinti az alapmű lényegét. Viszont ha nem lengyel szerző, Sławomir Mrożek 1964-ben írt művéről lenne szó, ha nem szerb rendező, Radosław Milenković állította volna színpadra a darabot, és ha a szöveg nem egyezne az eredetivel, és erről mit sem tudnánk, akár méltatlankodhatnánk is. A politikai üzenetek vádjával is meggyanúsíthatnánk az egrí Gárdonyi Géza Színház *Tangó* című előadásának alkotóit (a február 26-i előadást látta maga a szerző is). Erről sincs szó: mindenféle aktualizálástól mentesen úgy beszél napjainkról (is) ez az abszurd játék, ahogy erre csak az igazi klasszikusok képesek.

A színlap meghatározása szerint az egrí *Tangó* „groteszk komédia a 7 fő bűnről két részben”. A két rész stimmel, a hét főbűn – kevélység, fősvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag, a jóra való restség – megjelenítése viszont erősen vitatható. Valami képpen jelen van ugyan az előadásban mindegyik, de színre kerülnek itt súlyosabb és elkese-ritőbb vétségek is. Nem is a keresztény tanítás szerint meghatározott bűnök ezek, hiszen remény sincs a bűnbocsánatra. Az isteni tanítás – mint egy lehetséges életelv a sok közül – ebben a világban megbukott. A hét szereplő és a hét főbűn megfeleltetését sem erőlteti a rendező. Hordozzák ezt is, azt is, mást is – más is...

A neveléses különösséget sejtető műfaji megjelölés, a groteszk komédia sem fedi pontosan a színpadi valóságot, hiszen minden különössége, lehetetlensége ellenére is ismerős ez a világ. Láttunk már, megéltünk, megéltünk ilyet. Időnként ugyan nevetünk, de nem a könnyed komédiázáson, sokkal inkább zavarunkban, saját nyomorúságunk láttán.

Radoslav Milenković rendező nem írta át a történetet, az előadásban nem kap különösebb hangsúlyt sem az alcímben ígért hét főbűn, sem a komédiázás. Lendületes előadást látunk, mely őrzi az eredeti abszurditást, ugyanakkor hagyja, hogy az ismerős generációs problémákban, a szokásos családi konfliktusokban megmutatkozzanak a különböző történetfilozófiai megközelítések kudarcai. Nem aktualizál, viszont nagyon finoman közelebb hozza napjainkhoz a parabolisztikus történetet. Például Stomil, a korlátlan szabadságot hirdető apa már a Beatles Sárka tengeraltjárójának dallamára mutatja be legújabb színházi kísérleteit. Ezt a dalt a *Tangó* szerzője még nem ismerhette, amikor kitalálta a figurát. De az izzig-vérig mai lányt megtestesítő

Tangó a hét főbűnről és a többiről Egerben

Alára sem bakancsot és görkorit adott volna 1964-ben. Mindez már a rendező leleményét dicséri. Az pedig a mértéktartását, hogy ennek ellenére „korban tartja”, pontosabban az abszurd kortalanságában tartja a darabot.

Juraj Fabryjól átjárható, időnként át is látható díszletek közé zárta ezeket az embereket. Így teremtve meg a „kint is vagyok, bent is vagyok” érzését. Az ócska bútordarabok lehetnének a múlt emlékei, az ősök, a hagyomány tiszteletének a rekvizitumai is, de olyan koszlottak, hogy inkább rendtelenség, a javíthatatlan pusztulás bizonyítékai. A korlátlan szabadság miatt elszabadult, mindent átható mocsok ellen harcoló fiú előszedeti a padlásról a régi ru-

hákat, molyrágta, kihízott frakkokat, szmokingokat. Nyilvánvaló: az egykori ünneplőtől, az üres formaságtól a lényeg nem változik. Kár, hogy a ruhákon nem látszik az avítság, amiről beszélnek. *Szücs Edit* jelmeztervező figyelmetlensége miatt lehetnek bogárfeketének a porosnak, ócskának mondott ruhák. Egyébként a jelmezek nagyjából megfeleltek az adott szerepek.

Stomil, az apa – *Venczel Valentin* – a begombolatlan pizsamában képviseli a konvenciók elleni lázadás kétes eredményét: a szellem szabad szárnyalását – a négy fal között. A szexuális szabadság karikatúrája Eleonóra, az anya – *Nádasdy Erika* – neccharisnyás, miniszoknyás megjelenése.

A nagybácsi, Eugénusz – *Rácz János* – ugyan az előző generáció képviselője lenne egy hagyományos családi drámában, megjelenése is erre utal, de ebben a kortalan világban ő az örök túlélő. Ismerős ez a típus, aki mindig tudja, ki előtt kell hajbókolni, kinek a mániáit kell visszhangozni, kit kell szolgálni. Anagymama, Eugénia – *Bozó Andrea* – pénzre játszik, de az ő „nyereménye” is értéktelen. Bevallja, cinkelt lapokkal játszott,

és szétdobálja a pénzt. Viszont ez a hábókosnak tűnő öregasszony szemünk láttára átváltozik. Úgy vonul be darabbeli életének utolsó jelenetébe, hogy azzal valóban megadja a halál méltóságát. Felfekszik a ravatalra, felkötö az állat, lefogja a szemét... Ebben az esetben a külsőségek, a formák, még ha képtelenségnek is tűnnek, pontosan megfelelnek a kegyetlen ténynek: egyedül halunk meg.

A hagyományokhoz, a külsőségekhez való visszatérés lenne a két fiatal templomi esküvője. Ala – *Mészáros Sára* – bakancshoz felöltött fehér menyasszonyi ruhájában, a koszlott fotelben összekuporodva szavak nélkül is elmondta, milyen hamis lehet a tartalom nélküli forma, milyen megalázó a testgyakorlattá silányuló szexualitás.

Artúr – *Vajda Milán* – rendteremtési szándéka, a szülei, az egykori lázadók elleni lázadása is kudarcra ítéltetett. Embert próbáló feladat szembesülni a különböző tanok kudarcával,

szembesülni a megváltás reménytelenségével, és színész próbáló feladat megmutatni a hatalom személyiségtorzító hatását. „A hatalom az egyetlen, amit meg lehet teremteni a semmiből. Csak a hatalom van akkor is, amikor nincs semmi. Íme, én idefent vagyok fölöttetek, és lent látlak benneteket. Lent!” – kezdte nagymonológját az asztalon az ifjú, és döbbenet hallgatott mindenki, mert ebben az örültségben a szayakon túl is rendszer volt. Rendszerek...

És akkor jött Edek – *Blaskó Balázs* –, aki eddig fel sem tűnt igazán, csak tette a dolgát, kártyaasztalnál, ágyban, de most átvette a hatalmat. Ebben az előadásban nem a brutális, nyers erő győzi le a diktátort, és az összes elvet, hanem csak egy meglehetősen egyszerű lélek. Az egyetlen, akinek nem zavarta, nem zavarhatta meg a fejét semmiféle tanítás, bölcsélet.

FILIP GABRIELLA

Sławomir Mrożek: *Tangó*. Fordította: Kerényi Grácia. Gárdonyi Géza Színház. Rendező: Radoslav Milenković

Fotó: PAPPYIVI
www.szinhaz.hu

Tündéerkert Kindergarten

Závada Pál – a Móríc Zsigmond Erdély-trilógiából átdolgozott – *Bethlen* című színművét a Színművészeti Egyetem végzős osztálya vitte színre, osztályvezető tanárunk, Máthé Gábor rendezésében. Vizsgaelőadást megítélni egyfelől rendhagyó kritikai feladat, hiszen a néző önkéntelenül is számba veszi a színészhangulatok különleges, a képzés és „mélyvíz” állapota közt lévő helyzetét, azt, hogy az ilyen alkalmak közvetítik ki mintegy a nyilvánosságnak az eddigi „belső” munkát, hogy többek között ez egy vizsgahelyzet is. Másfelől az előadás, még ha vizsga, akkor is előadásként áll előtűnk, értelmezésre váró alkotásként.

Nem csak a megrendezett szöveg, de a Horgas Péter által kitalált tér is erőteljes: megpillantása első percétől kezdve kíváncsivá teszi a nézőt, hiszen egy óvodai játszósobát formáz, amelyet a köré épített emelvényen elhelyezett székekről lehet

szemlélni – a palánkfal tetejére ülő helyzetben rá lehet könyökölni. Az óvodai szoba berendezése nem gazdag, de nem is túlstilizált: annyi játék van benne, amennyiből mindenkinek juthat, emellett párnák, pokrócok, egy kisasztal, egy polc, pár játéktartó műanyagdoboz, a többféle tapétával bevont palánkfalon két gyereklámpa látható, a padló végig perzsaszőnyeggel van betérítve. Amikor az egymás kezét fogó színészek bekigyóznak az egyetlen szobába vezető ajtón, felvetődik az a kérdés is, hogy vajon hogyan értelmeződnek majd a dráma színészeknél korosabb alakjai az alakítások, a játék során. Mivel nincsenek szerepfelismerést segítő korhű jelmezek, az első jelenet körbetáncoló gyerekjátéka során tudjuk meg, ki kicsoda, a körben guggoló behunyt szemű színésznek kell kitalálnia, ki szólítja meg őt. Elég hosszúra nyúló játék ez, amely után sem fogjuk kapásból beazonosítani a színészeket, viszont a jelenet megadja a színészi alakítás szándékosan infantilizáló alaphangját, amely az egész két és fél órás előadást meghatározza.

Alapvetően két szálon, illetve szférában zajlanak az előadás eseményei, melyek közül az egyik a politikai történésekre fókuszál, Báthory Gábor (Zrínyi Gál Vince) meggyilkolására, Bethlen Gábor (O. Szabó Soma) fejedelemsé válására és ezt követő politikai eseményekre, a másik Bethlen magánéletére, meghasonlására felesége, Károlyi Zsuzsanna (Kovács Judit Katalin) és a szeretőjévé vált Báthory Anna (Pálmai Anna) között. A két szál természetesen nem válik el egymástól, már csak azért sem, mert mindkét nő sorsa óhatatlanul a hatalmi játszma részét képezi – a feleség okos, jó stratégia, bölcs döntésekkel támogatja Bethlent, a szerető pedig a meggyilkolt és sokáig temetetlen Báthory Gábor húga, akinek kincsésládáit, hozományát Bethlen később elkobozza, majd Zsuzsanna nyomására boszorkánypert indít ellene és száműzi –, viszont a színészi alakítás regiszterváltásai és a karakterformálás mérése, hitelessége révén mégiscsak két külön világot képezi meg az óvodai történelmi viharok. Az előadásban ugyanis a férfiszerepek megformáltsága kevésbé alapos a három női

szerepnél, és hogy ez a személyes emberi dráma könnyebb megragadhatóságának, vagy a színésznők gazdagabb, plasztikusabb, eszköztelibb játékának köszönhető, netán annak, hogy a történelmi események megmaradtak tényszerűségükben, eldönthetetlen – alighanem mindhárom következménye. Miközben a szöke, sápadt Kovács Judit Katalin Károlyi Zsuzsannája hangsúlyok és hangszínek, apró, árnyalt gesztusok révén építi fel a testi és lelki szenvedésektől, féltékenységtől gyötört asszony alakját, Pálmai Anna az érzéki, sőt állatias nőiesség plasztikussá tételét – amely ravasz, számító, taktikus gondolkodásmódot takar – láthatóan nehézség nélkül oldja meg, addig Bethlen alakja, akárcsak a rendezés alapfogolata, sok helyen talányos marad. A játékreplőkkel, kardokkal, vödörrel játszott, „fiús” játékok, a háborúsi óvodás viaskodásaiban részt vevő férfialakoknál (Báthory Gábor, Jósika Zsigmond, Homonnai György) O. Szabó Soma komolyabb, gondoktól terhesebb, súlyosabb karaktert alakít, de mégsem egy érett, majd megrokkant férfit. Inkább koravén kamaszt, aki maga sem tudja, mit akar, miközben a becsvágy, a „tündéerkert” ideájának megvalósításáért való véres fáradóság, a hatalmi konstellációk közti törékeny taktikázás, házasságainak boldogtalansága és gyermektelensége lassan felemészti.

Máthé Gábor rendezése nem csak a gyerekes játék révén, de a felülről szemléltető tér által is azt sugallja: távolságot kíván tartani a dráma megjelenített eseményeitől, a néző leselkedő pillantása a történelem játékerét szánalmas kis óvodának, amolyan kísérleti állatketrecnek tarthatja. A világos alapfogolat azonban épp az infantilis játék gyorsan kimerülő, felszínes jellege miatt válik erőtlenné, amit a *Bethlen* színésznői ha nem is varázsolnak helyre, de legalább középszintű, korrekt, nézhető teljesítményé avatnak.

VARGA ANIKÓ

Závada Pál: *Bethlen*. Színház és Filmművészeti Egyetem Színpada 2006/2007. évad. Bemutató 2007. február 15. Rendező: Máthé Gábor. Szereplők: Horváth Sebestyén Sándor, Kovács Judit Katalin, Lass Bea, O. Szabó Soma, Ötvös András, Pálmai Anna, Polgár Péter, Tóth Simon Ferenc, Zrínyi Gál Vince. Dramatúrg: *Lőkös Ildikó*. Ruha: Nagy Fruzsina. Tér: Horgas Péter. Asszisztens: Holdampf Linda.

„Itt fekszünk, vándor, vidd hírül a spártaiaknak, megcselekedtük, amit megkövetelt a haza.”

Ez a mondat (végszó, sírfelirat, szlogen, ahogy tetszik) végigkísérte kiskamaszkoromat, mint a hősiesség, hazafiasság, önfeláldozás non-plusultrája, amolyan indián-módra persze, regényesen, amint annak idején e többé-kevésbé homályos fogalmakat a magam számára értelmeztem. Mert azért nem akármilyen gondoltam én akkor (és mint kiderült, nem is valamiféle kivételként, hiszen egy igen jó barátom is kívülről fújta a mondatot, még hozzá ógörögül), hogy pár száz spártai harcos két teljes napon át állja a sarat több százezer perzsával szemben. És ma is így gondolom. A Leónidasz vezette csalihadsereg, ha tetszik, rekordot állított fel, ami a konkrétan vesztes, ám pszichostratégiai sorsdöntőnek is nevezhető győztes ütközetek „sportágát” illeti. Meggyőződésem, hogy a Kr. e. 490-ben Marathónnál elszenvetett vereség miatt Bosszút szomjazó perzsák sorsa (élükön az akkori vesztes Dareiosz fiával, Xerxésszel) a Thermopülai szorosban dőlt el, és nem Szalamisznál, illetve Plataiánál.

Volt még legalább egy kiskamasz, akit, a művészi eredmény tekintetében bár, gyümölcsözőbb módon ihletett meg a spártai rekord. Frank Millerről van szó, az amerikai képregény egyik élvonalbeli képviselőjéről, aki olyan figurákkal írta be magát a Nagy Képeskönyvbe, mint Daredevil, Batman, Robocop, a Ronin karakterei, újabban pedig a Sin Cityt benépesítő alakok. Nos, Miller megírta-megrajzolta a maga thermopülai csatáját is, és aki egy kicsit is ismeri a szerző világát, sejtethi, hogy itt nem valami ókori anizx-sorozatára számíthat. A fent említett jelmondatból kiindulva, újratemtette Spártát, a szembenálló feleket, egyáltalán, az egész világot. *A gyűrűk ura*, illetve, hogy Miller saját életművéhez közelebb járjunk, a *Sin City* sikerét követően csak idő kérdése volt, amíg a film ráharap egy újabb Miller-opuszra. És talán nem véletlen, hogy a ’csinálók’ választása éppen a 300-ra esett. A képregény-adaptációk nagy része játékfilm. Vagyis a készítők meg sem próbálják átvinni az éppen adaptált comic novel világát a gyöngyvászonra. A film mint médium de genere ellenáll a képregény kihagyásos, gyors ritmusú, sablonokkal operáló, igen célirányos történetvezetésének, a két-, vagy igen gyakran egydimenziós jellemekről nem is beszélve. Azon néhány, leónidaszi próbálkozásnak is nevezhető film (pl. csak úgy kapásból, *X-Men*, *Ultraviolet*), melynek készítői felveszik a kesztyűt és megpróbálnak mozgó-képregényt létrehozni, valójában nem több, mint „érdekes” kísérlet. A *Sin City* (az emlékezés kedvéért, Robert Rodriguez és Frank Miller rendezése) az első igazán jól sikerült mozgó-képregény, szerintem bár. A 300, az egyébként szinte névtelen Zack Snyder alkotása a második olyan film, amelyben az alkotóknak sikerült meg-

Frank Miller is, Zack Snyder is megcselekedte...

valósítani az említett ötvetet, anélkül persze, hogy az arányok és egyensúlyok sérülne. Sietek megjegyezni, hogy a *Sin City*vel ellentétben, ahol a Rodriguez–Miller páros legjobb tehetsége szerint igyekezett „bemozdítani” a comic stripet, a spártai történet újragyúrásakor ez a módszer szemmel láthatólag fel sem merült. Az ifjú rendező alapvetően más, azonban ugyanolyan hiteles megoldást választott.

Miként a képregény esetében lenni szokott, a történet ezúttal sem túl bonyolult. Maroknyi Jó megküzd a tengernyi Rosszal. És máris jön a hasonló filmekben szokatlan fordulat: a történelmi tényekhez hűen Leónidasz és társai odavesznek a csak úgy, angolosan Hotgates (Forró Kapuk) néven emlegetett szorosban. Ez a körülmény valójában azért kiemelendő, mert egyébként a sztorinak semmi köze nincs történelemhez, tényekhez, valósághoz. A neveken, címeken, szemben álló feleken kívül mindössze ennyi van, ami, ha tetszik, röghöz köthető a történetet. Ami ezen kívül esik, mind a fantázia terméke, mint például *A gyűrűk ura*. És eddig még nem mondtam semmi különösöt, hiszen a *Gladiátornak*, a *Trójának*, a *Nagy Sándornak* sincs sokkal több kapcsolata a valósággal. Ami viszont fényévekre eltávolítja a 300-at az említett monumentális sword-and-sandal filmektől, az a CGI-technika alkalmazásának módja. A számítógépes képalakítás mesterséges mennyországot általában arra használják, hogy a végtermék a lehető legvalóságosabb legyen, a képen ábrázolt élőlény vagy tárgy milyenségétől függetlenül. (Értsd, ha sárkány, akkor legyen „igazi”.) Snyderék éppen ellenkezőleg, arra használták fel a CGI-arsenált, hogy a valóságtól minél elrugaszkodottabb világot teremtsenek. Mint egy képregényben. És ez sikerül is nekik. A valótlán tájban mozgó figurák esetében a siker sajnos nem teljes. A Snyder-féle bábszínházban (sic!) ott a Jó bábuja (Leónidasz maga), a Gonoszé (Xerxész), és körülbelül ennyi az alaposan kidolgozott archetípus. A mellékszereplők nagy része, pl. Leónidasz fegyvertársai, túlságosan is emberi módon

(pl. humorérzékük van) ábrázoltak. És ez baj, mert zavaró. A comic strip letisztított világában a legapróbb eltérés is hatalmas hibának tűnik a megközelítés görbülő tükrében. Aki ember, az a képregényben már túl bonyolult, ha tetszik, barokk figura. Úgy látszik, a hollywoodi produkciók átlag humoradagját Snyderék sem merték kihagyni. Kár, ugyanis a casting annál tökéletesebb. Egyetlen húzónev sincs a szereposztásban, ami szintén az archetipikus láttatást szolgálja. Az említett hibák azonban vajmi keveset vonnak le a film értékéből. A 300 a *Sin City* méltó utóda, ami a képregény bemozdításának ugyancsak nehéz feladatát illeti. És, mint mozgó-képregény, nem mutat túl önmagán. Ezért is tartom fölöslegesnek Irán tiltakozását a perzsák, úgymond, negatív bemutatása kapcsán, illetve azon „vájtagyú méltatók” aktualizáló csúsztatásait, miszerint a film valamiféle, bármiféle felsőbbrendűség jegyében született. Kétségtelen, hogy nem kevésszer használták a képregényt a széles tömegek manipulálására. Az is tény, hogy az erőteljes és primér képi szimbolikával bíró műfajok esetében könnyebben megterem a fejben az ideológiai asszociáció. De ne feledjük, a képregény par excellence bipoláris világ, és lényegében a Jó és a Rossz ellentétpárján alapul. Nincs több, nincs más. Testté lett ideák vannak. Ez pedig teljes mértékben kizárja a faji, etnikai, vallási és egyéb kategóriák ütköztetésének lehetőségét. És aki ezek után még mindig tücsköt-bogarat belemagyarazna, az inkább menjen el moziba, és nézzen meg egy jó filmet. Mint ez a 300. Mert Miller és Snyder is megtette, amit a művész becsülete megkövetelt.

SZÁNTAI JÁNOS

Példázat az épperről

„Nevelőnő: Miben játszottok, pénzbe? Gyerekek: Nem, büntetésbe.”

Nem tudom, milyen kritikus az, aki csak dicsér. És ráadásul nem is tartja magát elfogultnak. De a Bollók Csaba által rendezett *Iszka utazása* az a film, amit nem lehet olyan szemmel nézni, hogy mi lehetne benne másképp – túl erősen van, ezért éppen úgy kell lennie, ahogyan van.

A film egy véletlen találkozásból született. A rendező a Zsil völgyében utazott, mikor meglátta Varga Máriát: „hulladék vasat gyűjtött egy kiskocsiba... Nem tudtam, hogy milyen nemzetiségű, és azt sem, hogy fiú-e vagy lány. Amikor megkértem, hogy vegye le a sapkáját, ott állt előttem kopaszon, azt mondta, hogy Máriának hívják, és kicsit ő is beszél magyarul”. A találkozásból lett a film első jelenete: a szürke, gépekkal elronditott tájban egy piros pulóveres gyerek gyűjtőgeti a vasakat. Percek múlva derül csak ki, hogy egy kislányt látunk. Pénz nélkül megy haza, és megverik, majd elszökik, és – ki tudja, hányadszor már – egy nevelőotthonba kerül. Anyja

hazaviszi, majd két maffiózó elrabolja, hogy prostituáltat csináljanak belőle.

Nehéz eldönteni, hogy dokumentumfilm vagy játékfilmet látunk. A filmben játszó gyerekszínészek a Zsil völgyében élő elszegényedett bányászcsaládok gyerekei. A rendező olyan filmet akart készíteni, mely a valóságról szól, ezért – az ő szavait idézve – nem tett különbséget szép és nem szép között. Az eredetileg tervezett romantikus-mesei vonulatot elhagyta, a filmet visszavitte a mába. „A művészetet kidobtam az ablakon” – mondja egy interjúban. A film rejtett módon művészi, alig érhető tetten benne a szándékosság. Iszka piros pulóvere, gomolygó füst, koporsós szekér: csak nagy ritkán emlékeztet minket egy-egy motívum arra, hogy játékfilmről van szó.

Teljesen egyszerű, zárt világ ez, melyben csak egy dolog megmagyarázhatatlan: a rossz. A rossz, amiről tulajdonképpen nem derül ki, hogy honnan ered. Csak a büntetés van, bűn nélkül. Iszka nyílt, őszinte szemekkel hazudik: hol állítja, hol tagadja, hogy rosszat tett. Nem érti, hogy miért verik, ha nem csinált semmit; másrésztől biztos benne, hogy valami rosszat csak kellett tennie, ha verik.

„Mi rosszat teszel?” – kérdi Iszkatól Iacob, a pap. Iszka nem tud válaszolni. „Valami oka csak van, hogy visszahoztak... nem tétlél se jót, se rosszat?” – kérdi tőle a nevelőnő. „Mitől ijedtél meg? (...) Azt hiszed, rosszat akarok neked? Mi bajom lenne veled?” – kérdezi a maffiózó.

Iszka adottnak veszi a rosszat: nem csodálkozik, nem háborodik fel, nem lázad. Ugyanolyan nyíltsággal néz az orvosnő szemébe, mint a maffiózókéba. „Számára csak az örökös most van, és abban meg jól kell éreznie magát. Nem viszonyít, és nem vágyakozik, csak megéli sorra a pillanatokat” – írja Varga Máriáról a rendező. Varga Mária hihetetlen szuggesztivitással játszik, minden pillanatban tökéletesen kitölti a képet: gyermekien androgün és nemtelenségében is érzi.

Az Iszka pájtását megformáló Marian Ursache átszínezi a levegőt: ha rajta múlna, a film több helyen is átcsapna love story-ba. Csere Ágnes és Marius Bodochi teljesen eszköztelen, letisztult játékkal is hordozza azt a misztikumot, ami a gyermeki szemszögből látható.

A szereplők többsége rontott nyelvet beszél, ez a nyelv csak a leglényegesebbre korlátozódik: csupa tömondat, erős

gesztikulálással megtámogatva. Iszka – mintha csak nem bízna a nyelv erejében – olykor meg is mutatja azt, amiről beszél: egy rövid mozdulattal utánozza, ahogy a szülei isznak; csap egyet a hátára, hogy lássuk, hol és hogyan ütök.

Az archaikus hangzású nyelv metanyelvként funkcionál, elemeli a filmet a valóságtól: freskószerűre fest. Mivel nem egy felismerhető dialektus, nem kelt szocio-jelleget, éppen ellenkezőleg: olyannyira az ember válik érdekessé, hogy eszünkbe sem jut a közösségre figyelni: a film akárhol játszódhatna, akárkikkel megtörténhetne, ettől is válik könnyen átélhetővé.

Az Iszka nem ott végződik, ahol egy film végződni szokott. Mivel a történet valós események alapján készült, mindaddig nincsen vége, amíg ezek a szereplők élnek. Éppen ezért nem meglepő, hogy a vetítés utáni beszélgetésen alig esett szó a filmről, mindenki a szereplők további sorsára volt kíváncsi. (A rendező blogot is vezet a szereplőkről.)

Egy pillanatra sem érezzük azt, hogy a film meg akarna hatni. Táragszerűen mesél el egy történetet a rosszról, és emellett derűs is tud maradni. Mi több, humoros is. Amolyan érzelmi humor ez: elmosolyodunk azon, ahogy Iszka anyja nagylelkűen lemond tudóbeteg gyerekeről, vagy amikor meglátjuk Iszka rövid, fekete, tetves haján a kanárisárga parókát.

A film a realiztikusnál is realiztikusabb: minden érzékünkkel kitapintható a valóság. De mivel ezáltal a rossz, az érthetetlen rossz is kitapintható, ez a valóság démonikussá válik.

Teljesen magára hagyott világ ez: annak rossz, aki rossz lapokat kap: de ennél tovább a megismerésében nem jutunk. Az egyéni sorsot a véletlen határozza meg: rossz márpedig van, és most éppen vele történik. Ez az éppen teljesen esetleges, így lehetetlen, hogy igazságos is legyen. A film ennek az éppennek a mesteri érzékeltetésével válik felszólítással: tegyél valamit, amíg tehetesz. Ma nekem, holnap neked. De ami sokkal fontosabb: néhány olyan alapigazságot érzünk a bőrünkön, amiről már-már megfeledkeztünk: jobb jól lakni, mint éhezni. Rossz a verés és jó a simogatás.

SZŐCS PETRA

Van a nagy filmfesztiválok egy érdekes tulajdonsága: a sok, egymástól függetlenül összeválogatott szekció és vetítés ellenére a filmek nagy része valahogyan mégis összefügg. Az egymással kapcsolatba hozható témák, narrációs stílusok, rendezői hozzáállások vagy éppen színészek úgy sétálnak át egyik vászonzóról a másikra, mintha a vetítések közti termékváltás csupán egy-egy vágás lenne a fesztivál tíznapos filmjében. És természetesen, mivel minden fesztiválózó más vetítésekre jut el, mindenki más filmet fog összerakni magának a végén. Az én idei berlini filmem középpontjában a nők állnak. Úgy tűnik ugyanis, hogy az idén Berlinbe jutott filmek közül sokan gondolják úgy, hogy elképzelhető egy, a nők felől leírható vagy értelmezett világ.

A családot megmentő nő figurája mozgatja a versenyprogram talán legjobb darabját: *Irina Palm* a művészeve annak az ötvenes évei vége fele járó nőnek, aki elhatározza, hogy mindenképpen lehetővé teszi unokája méregdrága műtétjét. A történet ideig szokványos családstoni lenne, ha a Marianne Faithfull által remekül alakított hölő, miután a tulaj felfigyel bársonyos kezére, nem egy kuplerájban kapna „kézimunkás” állást. A film tipikusan brit, szociálisan érzékeny környezet- és társadalomábrázolással mutatja be a külvárosi proletárvilág sívár, szomorú, de talán nem kilátástalan mindennapjait. Sam Garbarski filmje csak azért nem sötét, mert minden keserűség mögött felvillantja azt a szemernyi lehetséges humort, kedvességet és emberséget, amitől a legmegalázóbb helyzetek, a legkellemetlenebb beszélgetések és a legnagyobb áldozatok is értelmet kapnak. A film Gryllus Dorka szereplése révén magyar szempontból is érdekes, bár játékának mesterkeltsége, túlhangsúlyozottsága kilóg a brit, kifinomultabb színészi technikával dolgozó társai közül.

Amíg azonban az *Irina Palm* némiképp adós marad az érzelmi mélységek feltérképezésével, a Forum szekcióban vetített *Wolfsbergen* kifejezetten erre helyezi a hangsúlyt. A holland filmben három nővér nem tud mit kezdeni apjuk mindannyiuknak elküldött búcsúlevelével, amelyben kijelenti, hogy felesége halálának évfordulóján öngyilkos lesz. Mindhármójuknak különféleképpen csődös az élete, de hasonlítanak abban, hogy a mellettük lévő férfiak lagymatagok, fáradtak és félrevezettek, és hogy a levélre a figyelembe nem vétel, az elfojtás a reakciójuk. Nanouk Leopold rendező túlbeszélés, érzélgősség és pszichologizálás nélkül, a szituációk, jelenetek, interakciók revelatív erejében bizva, nyugodt beállításokkal, lassú kameramozgásokkal jeleníti meg az esendő életeteket. Az ábrázolás letisztultsága mintha azt mondaná, nincs itt semmi különleges, mintha mindannyiunk életét látnánk, legfeljebb néhány apró részlet tér el attól, amit a mozin kívül élünk.

Hasonló természetességgel jelenik meg a brazil Sao Paolóban játszódó *Alice's House* hölőinek a világa: ők egy zsúfolt város közepén, egy zsúfolt lakótelepi lakásban élnek, ahol a néhány szobában három generáció tagjai próbálják egymást elviselni. A család középpontját Alice, az anya jelenti, aki manikűrszalonban végzett munkája és a gyereknevelés mellett a testi szerelem iránti erős vágyával küszködik. A háztartás motorját azonban egy másik asszony, a kevésszavú nagymama képezi, aki csendben, szinte észrevehetetlenül elteszi az asztról a mocskos zoknikat, főz, mos, takarít, hallgatja mindenki baját, ha kérdik tanácsokat ad, egyébként pedig jól elvan a rádióműsorával, ahova évtizedek óta soha nem sikerül betelefonálnia. A férfiak itt is céltalan lúzerek: a gyereklányhoz vonzódo apa már rég képtelen kielégíteni felesége szexuális vágyait, a három fiú közül az egyik egyfolytában otthon ül, a másik csencselésből szerez magának zsebpénzt, a férfiaságára legbüszkébb nagyobik pedig katoná, akiről azonban a figyelmes nagymama megtudja, hogy pénzért férfikkal fekszik le. Aztán egyszer, mikor Alice néhány napos szabadságot vesz ki, hogy végre ő is átélhessen egy titkos randevút, az apa fiaival szövetkezve öregek otthonába viszi a nagymamát – nő nélkül azonban a lakás pillanatok alatt élehetetlen romhalmazzá változik.

A mindennapok sokkal megkonstruáltabb, filmszerűbb ábrázolásával találkozunk Richard Eyre filmjében, amely a két főszereplő parádés játékának köszönheti kifejezőerejének és hatásának nagy részét. A két fantasztikus színész nő tökéletesen tudja, hogy miként kell színházra kidolgozott színészi eszközöket filmre adaptálni: Judí Dench szájának egy-egy apró rándulása, szemének alig észrevehető villanása, Cate Blanchett széles, időnként zavartságában elbizonytalanodó mosolya oldalnyi leírásokat takarít meg a regényíró számára. A *Notes on a Scandal* egy nem túl jó hírű londoni iskolában játszódik, ahol az újonnan odakerülő fiatal tanárnőt (Blanchett) csak az idősebb kollégánő (Dench) tekintélye menti meg a diákok szemtelenkedésétől. Kettejük felhőtlennek és önzetlennek induló kapcsolatára árnyat vet az idős pedagógus magányából fakadó kizárólagos, beteges birtoklási vágya, és az a kegyetlen pszichológiai hadviselés, amelynek csatáit a két színész nő olyan hitelesen és árnyaltan jeleníti meg.

Kevesbé a színészi, mint inkább a rendezői kifinomultság jellemző a fesztivál egyik legkomplexebb és legartisztikusabb női filmjére. Zero Chou, a fiatal kínai rendező szerint a lélek és a külső valóság közti kommunikációt az emberek különbözőképpen, általában valamely külső eszköz segítségével valósítják meg. A *Spider Lilies* lelkileg sérült fiatal lányok történetét meséli el, akik testüket egyszerre használják belső sérüléseik elfedésére és fájdalmaik letörölhetetlen kifejezésére. A tizenkét év körüli Jade webcam girl-ként keresi meg zsebpénzt, az idősebb Takeko pedig apja halála után tetováló stúdiót nyit, ahol egyedi, az ügyfél lelki alkatának és vágyainak megfelelő tetoválásokat tervez. A két lány különleges kapcsolata egyszerre zajlik a zsúfolt chatszobák és a bőr felületén, az online kommunikáció pillanatnyiséggel és a pórusokba égetett festék állandósággal átítatott nyelvén. A film a szereplők gazdag lelkivilágát szimbolikus, költői beszédmóddal fejezi ki, mindennek pedig a rendkívül kidolgozott vizuális világ ad keretet – a meglevenedő tetoválás-motívumok animációi a fesztivál legemlékezetesebb látványai közé tartoztak.

Sok film a nőket kevésbé önállóan, inkább a férfiakhoz való viszonyukban próbálja meg elgondolni. A koreai Woody Allennek tekinthető rendező, Hong Sang Soo főszereplői általában

Fesztivál: a női szál Berlinale 2007

A Berlinálé:

A cannes-i és a velencei fesztivál mellett a harmadik legnagyobb európai filmfesztiválnak tartott Berlinálé egyszerre két szempontnak próbál megfelelni. A grandiózus fesztivál státusz fenntartása érdekében igyekeznek a programba olyan szuperprodukciókat válogatni, melyeknek köszönhetően évről évre nő az ide látogató sztárok listája, és vele együtt az eseményről beszámoló jelentős sajtóorgániumok száma is. Ezzel párhuzamosan a versenyprogram mellett futó szekciók olyan különleges, egyedi, gyakran szinte kísérleti filmek bemutatását teszik lehetővé, amelyek nehezen férnek össze a nagy produkciókkal.

A Berlinálénak még egy nagyon fontos jellemzője, hogy ez Európa legnagyobb közönségfesztiválja, az idén több mint 200 ezer néző látta a filmeket. A Potsdamer Platz környékén épült multiplex mozi-rengeteg ugyanis lehetővé teszi, hogy más fesztiváloktól eltérően a közönség is nagy számban váltsjon jegyet.

A versenyprogram:

A berlini versenyprogramot általában érdektelennek szokás tekinteni, az idén különösen sok kritika illette az előszűrést. Érthető a fanyalgás, hiszen a fentebb említett filmpolitikai szempontok mellett tényleges politikai elvek is érvényesülnek a válogatásnál, aminek következtében gyakran egy film tematikája, származási helye többet nyom a latban, mint a filmes fogalmazásra való képesség.

A Forum des jungen Filmes (a fiatal film fóruma) a legrégebbi, a hivatalos versenyprogrammal párhuzamosan futó szekció Berlinben, és célja a nevével ellentétben nem csupán a fiatal vagy elsőfilmek munkáinak bemutatása, hanem itt kapnak teret a szellemiségükben és ábrázolásmódjukban friss, határokat feszegető alkotások is. Eppen ezért ez a szekció gyakran egyszerre termeli ki a legnagyobb meglepetéseket és csalódásokat.

A két évtizede futó Panoráma szekció mára alternatív versenyprogrammá nőtte ki magát: megbízhatóan jó szerzői filmek, finom, még emészthető kísérletezgetés, szerényebb sztárok, igényes dokumentumfilmek. Ha valaki Berlinben kevés kockázattal jó filmet akar látni, érdemes ezt a szekciót választania.

A Berlinálé hagyományosan nagy teret szentel a különböző filmtörténeti kuriózumoknak és retrospektíveknek (idén például az egyik teremben az egész fesztivál alatt Fassbinder Berlin: Alexanderplatz c. alkotásának részeit vetítették). A fesztivál érthető módon odafigyel a német filmekre (Perspektive Deutsches Kino), ezenkívül évről évre nagyobb teret biztosít a világot gyermeki perspektívából szemlélő alkotásoknak (Generation Kplus).

olyan férfiak, akik fölényesnek akarnak látszani a nőkkel szemben, de valójában állandóan gyötrődnek amiatt, hogy fölényeskedésükkel újra és újra elriasztják maguktól azokat, akiket megtartani szeretnének. Hong Sang Soo Berlinben bemutatott legújabb filmjének középpontjában önmaga alteregója áll: egy olyan filmrendező, aki éppen következő munkájának kidolgozásán szenved, és aki nem átalja filmrendezői nimbuszát idegen nők elcsábítására használni. A nők első pillantásra a művészi státusztól elbűvölt libáknak tűnnek, ám előbb-utóbb kiderül, hogy naiv rácsodálkozásuk mögött tudatosság, feltétlen odaadásuk mögött pedig megfontolt döntés áll. A *Woman on the Beach*-ben szereplő rendező a sívár koreai tengerpartra utazik díszlettervezőjével és annak barátnőjével ihletet szerezni, ám a kirándulás hamarosan a lány becserkészésének a kísérletévé, majd ennek megvalósulásával a teherré vált kísérőktől való megszabadulás történetévé alakul át. Hong Sang Soo filmjeinek témája és a szereplők sziporkázóan intelligens párbeszédében keresztül történő jellemzése gyakran a New York-i mestert idézik emlékezetünkbe, ám a kínos helyzetek és az esetlenség ábrázolásában van valami speciálisan koreai íz, ami folyamatosan figyelmeztet a különbségre.

Az amerikai független film legendás alakja, Hal Hartley Fay Grimről, a férfiszerembe kényszerült nőről készített egy furcsa, parodisztikus mozit, a mára már klasszikussá vált *Henry Fool* folytatását. A gyereket egyedül nevelő Fay egyetlen célja, hogy 14 éves fia még véletlenül se váljon olyanná, mint a tehetségtelen íróból gyilkossá váló és elbujdosó apja. Fay azonban bármennyire is szeretne megszabadulni Henrynek az életére gyakorolt hatásától, a sors úgy hozza, hogy egy irtózatosan bonyolult, a világ szinte összes titkosszolgálatát érintő kém-történetbe keveredve száguldjon végig Európán, egészen Isztambulig. A film első felében még megpróbáljuk követni a CIA, a francia, az izraeli, a kínai és az orosz egységek közötti csavaros viszonyrendszert, amíg rá nem jövünk, hogy akárcsak Fay, mi is egy hatalmas átverés áldozatai vagyunk. Hal Hartley a történet groteszk voltát a film képi világában is megjeleníti: eleinte nem is vesszük észre, hogy szinte minden felvétel ferde kameraállásból készült, később azonban egyre inkább zavar a stabil, biztos perspektíva állandó hiánya – nemcsak a történetet, de a képeket is egyre kevésbé tudjuk átlátni.

A Fay Grim-szerű önállósodásra azonban csupán a vágy szintjén képes eljutni a német kisváros recesszióba hajló unalmát és annak durva, sikertelenségtől frusztrált férfijait meglegelő Yella. Christian Petzold filmjének hölője a válás után Hamburgba készül dolgozni, távol mindentől, ami eddigi életét nyomorúságossá tette. Állásának bizonytalanságával csak új kapcsolatainak labilitása és valóságészlelésének megbízhatatlansága vetekszik: a film elején látott baleset utóhatásaként a nőnek a környező valósággal való kapcsolata mintha rövid pillanatokra feloldódna, illuzórikussá válna. Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy képes újra megtalálni saját karrierjét és nőiségét, ám a film egy utolsó fordulattal megkérdőjelez minden addig látottat: ebben a pillanatban mi, nézők veszítjük el a film történetével való gondtalan, kevésbé reflektált kapcsolatunkat.

A női szerepek változataival, a nőket involváló helyzetek sokaságával és a női érzelmek skálájával nem csak világunk sokoldalúsága írható le – véljük hallani a rendezőket –, hanem segítségükkel a filmes ábrázolás számtalan regisztere kijátszható. Azonban a filmes világ és a fesztivál mintha a női filmekkel szemben a női filmeket kevésbé venné figyelembe: még idén is alig tapsolhattunk női rendezőnek a berlini mozi-teremben.

GYENGE ZSOLT

A cikkben megemlített filmek:

Sam Garbarski: *Irina Palm*. Belgium–Németország–Luxemburg. 2006.
Nanouk Leopold: *Wolfsbergen*. Hollandia. Belgium. 2007.
Chico Teixeira: *A casa de Alice*. Brazília. 2006.
Richard Eyre: *Notes on a Scandal*. USA. Egyesült Királyság. 2006.
Zero Chou: *Spider Lilies*. Thaiföld, Kína. 2006.
Hong Sang Soo: *Woman on the Beach*. Dél-Korea. 2006.
Hal Hartley: *Fay Grim*. Németország, USA. 2006.
Christian Petzold: *Yella*. Németország. 2007.

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is, ha nem is Petőfi, nem a nagy Petőfi, hanem csak Szoboszlai. De pennám, akárcsak a nagy költő, hazám és feleségem.”

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

GAYA LITERATURA

Zsidó Ferenc

XI. Szál szivar,
melyben a csata, vagyis annak nevezetesebb történései iratnak le – több-kevesebb sikerrel. Minden kettő összekap, ami teljesen természetesen, egyesek gyávan megszaladnak, erről is szóltak már krónikák. Hogy mi különös ebben a csatában, hogy miért rovom le mindezt, az csak majd a végén derül ki – de az is lehet, hogy ott se...

Csak azt látom, hogy meglódult Bátor Grand de Brekeke, És mindjárt ellene nyomult Cinc hercegnek serege. Csapnak, vágnak, egy se retten, Győzzön a jobb, végre ketten A tiszték is kiállnak.

Közben macskák megvadulnak, Rárontnak a rákokra, Eles kést tesznek nyakuknak, Bőszén kelnek birokra. Fújnak, karmolnak, harapnak, Rákot nézik jó falatnak, Bosszút állnak mindenért.

Cinc és Grand Brek vívnak nagyon, Erejüket feszítve, Grand Brek nyomot hagy a nyakon, A fej el van veszítve... Nem jó lenni kobak nélkül, A cinc bánatában kékül, Vizslatón néz utána.

Szalad érte, kapja kézbe, Gyorsan visszarágasztja, De kissé későn veszi észre, Nem jól tette: fordítva. Háttal áll az ellenségnek, Nem veszik ezt vitézségnek, Röhögnek rajta sokan.

Mialatt az előörsnek

Sándorírtás

No comment:

Tisztelettel köszöntöm önöket, Irodalmi folyóirat szerkesztőket.

K. R. a becsületes nevem.

A művészeteket nagyon szeretem.

Hobbim, kedvenc kedvteléseim:

A számomra oly kedves költészet,

Ami olyan nekem, mint a vér;

Mely az ereimben csörgedezik.

Igen, én egy művész valék.

Ha szépet látok, lelkem örvendezik.

Szépet alkotott a bölcs Athéné,

hogy a művészet a fiatalé és a véné.

Kik megművelik az elmét,

Embertársaikat gyönyörködtetnék.

Mert ez a művészet fő feladata,

És a művészek szépséges akarata.

Gyönyörködtetni az embereket.

Ezáltal felvillanyozni a kedveket.

Többek úgy gondolják, és én is úgy vélem,

Hogy költészetem gyümölcsösei szépek,

Ezért önöktől egy szívességet kérek.

Írjanak vissza nekem, kérem szépen.

Mert megmutatnám műveim maguknak.

Ha tetszenek, megjelentethetnék folyóiratukban.

..... a levélcímem.

Kész lett e verses levél íme.

Tisztelettel:

K. R.

Sz. J.

„Az igazság istene talán / A jó uraknak statisztál,

/ Behunyot szemekkel / Az egyház belenyugvást /

Bérmintve megajánl. / Bűn-megváltó levéllel / A

menyekben talán / Majd megnyugszik a proletár.”

(Csak jöjjön...)

Ez netán a kommunista eszmék megleteologizálása

kíván lenni? Hogy a világ proletárjai egyesülnek?

Még hozzá a mennyben? Ühüm...

Sz. B.

„Mint a kalitkába zárt madár / Kinek szíve a

tavasza nem ver gyorsabban már / Úgy jártam én

utam a tudatlanság ketrecébe zárva / Börtönöm

lakatjának leverőjére várva / De te kinyitottad az

ajtót s az éjszakába fény született / S megmutattad a madárnak hogy milyen a kikelet” (Köszönet)

Az a szegény Tanár Úr, ki megváltoztatta az Ön világnézetét, e vers olvastán bizonyára a haját tépné, és banná, hogy kitérte a száját. Úristen, milyen lehetett a Tanár Úrral való találkozás előtti mentalitása...?

Sz. M. M.

„maradt még szilvapálinka / azokról az estékről, amikor a kétségbeesés / légiókkal vonult fel gondolataimba / tivornyáztott bennem, / flegmán nevetett életemen, / s én könnyen túrtam alkoholmámoros érzéketlenségemben” (Egy barátinak)

No, hát reméljük alkoholmámoros érzéketlenségében az is eltűri, hogy mi redaktori érzéketlenségünkben sajnálatos módon még kacagni sem tudunk érdektelen verselményein.

S. P.

„Szíves elbírálás céljából csatoltan megküldöm A szerző kozmikus önéletrajza c. versemet. A vers különleges tartalmi vonatkozásai és terjedelme miatt arra kérem a Főszerkesztő Urat, hogy az elbírálást saját hatáskörében eszközölje.”

Hosszas szerkesztőségi tanácskozás után az a megállapodás született, hogy a főszerkesztő saját hatáskörébe tartozik az elbírálást a versrovat szerkesztőjére bízni. Ezt meg is tette, a versszerkesztő pedig hangosan fölkialtott: Ecce Sándor, azaz: Íme, a Sándor! Sajnos terjedelmi okokból kénytelenek voltunk lemondani a teljes poéma közléséről (bár sokáig fontolgattuk egy különszám publikálását), de a genezist mindenképpen megosztjuk olvasóinkkal:

Lomhán hömpölygő lávafolyam izzó gőzéből

Büszkén léptem a fortyogó lét cifra sodrába,

Virgonc zuzmóként mástam meg a tengeri sziklát,

Csüngve hajladoztam a növények ágas-bogán.

Történt, hogy egy éhesszájú halacska elfogyasztott,

S hiába állt odébb, nagyobb hal zsákmánya lett a kicsi,

Igy ment ez évmilliókon át, halgazdámmal

mindig együtt költöztem én,

Nem tudtam ellene tenni semmit, elviselni

kénytelen voltam.

Az idő kereké úgy forgott, hogy gazdám kifogta egy

halász,

A piacon járva-keve a halat pénzzé tette,

Eladta egy kacsalábú kofának, az pedig egy

terhes asszonynak,

velem együtt rögvést megsütötte, s szájába gyömöszölte.

Az asszony méhébe jutottam, növelve annak gyümölcsét,

Végül megszült engem, így lett belőlem emberfia.

Cs. M. Zs.

Az Olvasóink szeretetteljes leveleic. ciklusból – A felhígult irodalom

Tisztelt Szerkesztőség!

Megrökönyödve tapasztalom, mennyire felhígult az irodalom az úgynevezett kortársak tollán. Poéták nálunk rímhelyzetben, egyáltalán helyesen írni sem tudnak, ami a vesszőket illeti, sőt, a nagybetűk. Szerkesztő Urak, a nagybetűk! hát már minden nevet lehet kisbetűvel írni, mondatot is lehet kisbetűvel felütni!? És ezek kötetet adnak ki! Vértelmezés!

De mi van a zenével? Úgy látom, van baj elég a zenével is. Hiszen mit várjunk el a kortársaktól, ha olyan zenén nőnek fel, ami nem tisztel semmit, és badar dolgokat ültet a fiatalság fülébe.

A helyzet véleményem szerint immár tarthatatlanra fajult, ezért hogy ezt a küldeményt kézhez kapja Szerkesztőségük. Valami zenészfélék szövegén (ejsze Kiss Pál s a Borz – Hang és fény) mutatom meg, hogy kellene az irodalmat művelni. Mert ahogyan ezek a fűzfapoéták szégyenfelhőt hoznak a Helikón napsütte hegyére, az már blaszfémia.

Tessék kérem ugyanott közölni, ahol am azok förtelmeit, a következő szövegem. Mert nem lehet, hogy hang ellenhang nélkül.

Üdvözlettel, Zdenko Csaba Mózsa

UI: megjegyzem, több helyre küldtem már, de válasza sem méltattak. Miféle dolog ez?

Sajnos a **Média, te gyilkos** című remekművét, mely igazán hitelessé teszi a kortárs magyar irodalom felülbírálatát, helyhiány mián lapunk digitális mellékletében, a reprezentatív *Recycle Bin* rovatban helyeztük el.

JOHANN VON KRONSTADT

Békaegérharc

vígeposz (travesztia)

részletek

Igy folynak a csatái,
Nagy erővel összevernek
A főserég hadai.
Van itt sírás, ijedelem,
Aki fosik, nincs kegyelem,
Ez a hadi régula.

Békakirály noszogatja
Kuruttyait keményen,
Hátukat meglapogatja,
De ő hadba nem mégyen.
Nem ritka vezér az ilyen
(Nálunk van-e? Persze, igen!)
Csak a hasát hizlalja.

Tisztjei mind élen járnak,
Pislognak a csihányban,
Nagy kelete van a sárnak,
Bombája nagyot robban.
Hajigálják az egeret,
De ők is kapnak eleget
Macskák éles karmából.

Pisil a béka: „előre!”
A macskák meg kényesek,
Csorog a húgy a szép bőrre,
S a bajuszok fényesek.
„Ezt így nem lehet már bírni!” –
Nekifog hangosan sírni
Egy sértődött kiscica.

Meghallja ezt sok jó egér,
Ott terem a segítség,
Mely most mindennél többet ér,
Szól a fohász: „segíts, ég!”
„Itt vagyok én, ne félj, pajtás,
Szájamban friss bodza-hajtás
Felfújjuk a békákat!”

A sok cinci szűrni kezdi
Békák seggét szaporán,
Bodza végét jól mehegyzi,

Nagyot döf a tomporán.
Akkor aztán nagy tüdővel
Elszántan fúj és idővel
Felrobbannak a békák.

Bűz lesz, de nagy, alig bírni,
Az egerek vihognak,
(Igy meg hogy lehessen írni?)
Egy trónszéket kihoznak.
Ráültetik, s futnak vele,
Azt, ki tudta, hogy a bele
Üres a jó bodzának.

Egérsikert megállítni
Csak egyvalaki képes,
Egérhadban utcát nyitni,
Úgy harcolni, hogy rémes.
Nem diszkóban nevelkedett,
Hasra amcsiktól sem esett,
Rákbéka ez vagy egyéb.

Hatalmas hős, álarcot hord,
Nem tudni, hogy kicsoda,
A science-fiction helyzetet old:
Általa került oda.
Őt nem a hot-dogok zsírja
Hizlalta, mint reklám írja,
S még csak nem is zabpely.

Gróf Varangyi kapitánynak
Nézzük most meg csatáját:
Elveszi Nagy Hombárynak
Csizmáját és dalmányát.
Hogy majd Leveli Madámnak,
– Ha vidámabb idők nyílnak –,
Megnyerhesse alfelét.

Látja ezt Gróf Deszkarági,
Egy nagy vitéz Generál,
Hombáry-vér, első ági,
Lyuk elől nem retirál,
Rokonhalálra víg nagyon,
Neje lábköze egy vagyon,
Annak lesz örököse.

Közben kitör az egérvész,
Pusztít, gyaláz sebesen
Nagyot nyekken a békaész:

Hagyjuk őket vizesen!
Lökődök egért tópartra,
„Gyerünk, önts fel a garatra!”
Vihognak hozzá rusnyán.

Nem lepődik meg az erre,
Fogja úszógumiját,
Vízbe ugrani, hogy mer-e?
„Persze, azt a nemjóját!”
Csellel halált rájuk uszít,
Kiszúr minden úszógumit,
A sok nyavalyás brekkencs.

Báró Morzsalopó áll
Bosszút a megholtakért,
Ötven nyakat lekaszál,
Mert ő ahhoz nagyon ért,
Elvégzett már, istennek hál'
A szomszéd kaszaspóknál
Egy kezdő tanfolyamot.

Herr óbester de Leveli,
Késve száll be a harcba,
Egér fejét mind leveri,
Nem nyugszik kudarcba.
Pedig nevét a kezével
Nem tudja leírni mivel,
Kondás volt az apja is.

Csörtet, vág, szórja a tüzet,
Sosem próbál olvasni,
Egér írja: „Szivarszünet”,
Illő azt betartani.
Hiába tartja a táblát,
Brekki írást nem ismer, nem lát,
Éljen az emberi jog!

XII. Szál szivar,
melyben a csata bonyolódni kezd, különös eredményeket produkálva. Lassan nehéz lesz eldönteni, ki kivel, ki ellen s miért, mert a felek egészen össze vannak gubancolódva, a szövetségesek tévedésből olykor egymásnak esnek. A rest poéta közben azon mészlik, miként téveszthető össze a macska a békával vagy a rák az egérrel. Hiába, egy ilyen csatában minden lehetséges...

(Folytatása a 29. oldalon)

Fokozódik a küzdelem,
Gomolyognak rendesen,
Ki nem maradna senki sem
Marakodnak a lesen.
Macska, béka, egér, rák,
Összevegyül, egymásra hág,
Most immár ki kivel van?

Egyszerre csak meglátom ám
En, a szemes poéta,
Karmol a cicc: nem vagy komám!
Nesze neked, staféta!
Hozzávág a jó egérhez,
Mondd, miféle szövetség ez?
A fene se tudja már.

Arra gondolt a jó cirmos,
Ebben a felhajtásban
Ügyeskedik, kéz kezet mos,
Egeret vág titokban.
Mert könnyű lesz védekezni,
Zavargásban felcserélni
Barátot ellenséggel.

Így titkos-észrevétlenül
Bosszút áll az egéren,
Aztán pedig úgy elterül,
Mint a szar a harctéren.
Dolgát aki jól végezte,
Ellenséget mind kikezdte,
Ez aztán a ravasz csel!

Persze, rákot, békát is üt,
Hatalmas lendületben,
Közben egérré is elsüt...
Talán bizony véletlen.
Végül ő lesz a nagy győztes,
Fején babér, házi szőttes,
A többi mind pórul jár.

Szól a macska, majd cselekszik,
Mevágja az egeret,
Bűnét tompítani igyekszik,
Száján ilyen felelet:
„Sajnos meg nem ismertelek,
Békának, ráknak hittelek,
Kissé rossz a látásom...”

Méláz a cinc, sebet nyalja,
A dolgot meg nem érti,
Lehet, ő a világ alja,
De ez egyet kikéri:
Hogy őt ráknak, brekknek nézzék,
Szürös szemmel megigézzék,
Bizony meg nem engedi!

„Bajszom olyan, mint békáé?
Kérem én ezt töletek
Farkam pedig: mint a ráké?
Akkor isten veletek!
Akkor én már nem is vagyok,
Csapot, papot mind itt hagyok,
Ez identitászavar.”

Míg az egér így kesergett,
Sírva a helyzetét,
A rák is mind ravaszabb lett,
Fölborzolta szőrzetét.
„Miért küzdenék – gondolta –
A békáért, ki ellopta
Felét életszeremnek?”

Mert hogyha ők nem lennének,
Nem kéne osztozkodjak,
Tó vizéből nem ennének,
Másnak pedig mért adjak?
En lennék az egyedi úr,
Vizemből ki senki se tūr,
Az lenne ám az élet!”

Amit gondolt, cselekedte,
Békákat megollózta,
Mint aki már elfeledte,
Hogy a vizet ki sózta.
Ugy tett hát, mint a sok macska,
„Tévedés volt, te kis csacska”,
Így szkuzáta ki magát.

A brekk nem érti a dürgést,
Ráktól ollót minek kap,
Kábán nézi a nagy sürgést,
„Délibáb ez, mi becsap?”
Kurvából lesz jó feleség,
Barátból örök ellenség,
Ez hát a szentencia.

Bárdos József paródiái

NÉMETH LÁSZLÓ

Szabó Dezső unokahúga, kisebbségi mélymagyar, orvos, pedagógus, író, bölcsele (és utó), vátesz és diabétesz (ez utóbbi nem bizonyított). Tanúja volt a harmadik út, amely a magyar értelmiséget úgy elbódította és kettészelte, hogy azóta is fél-szeg. Reménye a minőség forradalmának győzelme volt, minőségen ilyenkor a nemzet múltbéli nagyjait és önmagát értette. Fellépett a fajmagyar gyökereken élősködő Petőfi-féle hígmagyarok ellen, akik elsekélyesítették az ősi magyar (ejtsd sumir, etruszk, szittyá, gattyá stb.) Kárpát-medencei kultúrfölényt. Csak ez az oka annak is, hogy a világ ma is például Bartókot ismeri és ünnepli, és nem a nála sokkal de sokkal... (mondjuk Németh Lászlót).

Legkiválóbb művei a lányai, akik mindent megtettek apjuk irodalmi kultuszának ápolásáért. Emellett a harmincas években egy sor tanulmánya is megjelent, melyekben több, egymással összeegyeztethetetlen véleményét fejtette ki, de ezekkel nem értett egyet. Nagy feltűnést keltett regényeivel, amelyek erősen drámaiak. Drámái sajnos nem annyira. Törhetetlen optimizmusát szépen jelzi már néhány ismert művének címe, például Gyász, Horváthné meghal, Iszony, Kakuk Marci (bár ez utóbbit nem ő, hanem a hasonló nevű kortárs, Tersánszky Józsi Jenő írta).

Mint olyan, örökre beírta (mert kiírta) magát. Így – bár nem szeretett énekelni – bekerült a kánonba. Elsősorban esszéista volt, regényei és drámái csak eszméi halvány visszfényét adják. Esszéiben viszont erősen vitatható nézeteket fogalmazott meg, melyeket azonban regényeivel és drámáival sikerült irodalmi téren is terjeszteni. Igazi több lábbon álló alkotó volt, ha valahol megszorogatták, netán a lábára léptek, „nem ér a nevem” kiáltással átállt a többi lábára. Így sikerült máig talpon maradnia.

Munkásságát szépen jellemzi az általa fordított Lev Nyikolajevics Tolsztoj nevezetes mondata: „A jó regények mind egyformák, a rossz regények mind a maguk módján borzalmasak.” Szintén Lev Nyikolajevicsről származik az a másik, idevágó, találó lapszéles feljegyzés is, miszerint „Németh László olvasása egyszerű, hétköznapi és iszonyú volt.”

En, Semmelweis (avagy Némi Semmi)

Szereplők:

Némi = Németh László

Semmi = Semmelweis Ignác

Rendi = Rendező

valamint az

Olvi = Olvasó, aki a színházban ül, és míg a darab megy, kiolvassa az újságot.

Amikor a függöny felmegy, a színpad üres. A háttérben csak a magyar történelem nagy alakjai ülnek egy asztal körül István királytól Hunyadi Jánosig, Horthy Miklóstól Kádár Jánosig, valamennyien kísértetiesen hasonlítanak Németh Lászlóra. Talán beszélgetnek, de mindebből egy pissenés sem hallatszik.

Semmi: (Bejön a színre, ahol a fal mellett két szék áll. Leül az egyik székre. Aztán feláll, megnézi a székeket. Észreveszi a háttérben ülő alakokat, biccent, leül a másik székre. Csend.)

Némi: (Bejön, int a háttérben ülőknek, azok hevesen visszaintegetnek neki. Odamegy a székekhez, leül Semmi mellé. Megszólal, mintha egy korábban elkezdett beszélgetést folytatna): Tudod, Semmi – szólíthatlak így, egyszerűen, falusiasan, ahogy nálunk otthon a Váci utcában szokás? – szóval tudod, csak azt akarom mondani, hogy nehéz ezekkel az ostobákkal. Én aztán tudom. Ha te tudnád! De hát honnan is tudhatnád te azt, amit én tudok! Minden a minőségen múlik! Szerkesztettem egy lapot. És megválogattam, ki jelenhet meg benne. Aki nem elég jó, nem kell. Gondolhatod. Kénytelen voltam egyedül teleírni. Még szerencse, hogy zseni vagyok. De aztán már én se voltam elég jó. Meg is szűnt a lap. De hogy nekem mennyi bajom volt ezek miatt! (A háttér felé bólint.) Persze neked se könnyű, mi?

Semmi: Hát, nem.

Némi: Mert az emberben megvan az a bizonyos jobboldali szociális érzékenység. Hogy egy nemzeti munkaprogrammal mi jót lehetne tenni! Mondtam is a Gyuszinak, nem az Illyésnek, bár az is ott volt, hanem a Gömbösnek... Ez valamikor 32–33 táján lehetett. Persze te nem voltál ott, mi?

Semmi: Nem.

Némi: Nem hívtak, vagy miért? Igaz magyar embernek ott volt a helye. Talán csak nem?

Semmi: Mire gondolsz?

Némi: Á, semmi.

Semmi: Szóltál?

Némi: Nem. Csak ha nem voltál ott, akkor minek is beszélnek most itt arról a vitathatatlan mélymagyar felelősségtudatról, arról a baloldali elkötelezett-ségről... De hallom, neked is a jobbal van a bajod.

Semmi: Már a jobb kézzel. Meg a ballal. Amit nem mosnak meg.

Némi: Igen! A tiszta kezek! Én mindig hangoztattam, hogy el kell jönnie a tiszta kezek korszakának! Szabad kezet a tiszta kezeknek! Ez a jelszó fogja megrengetni a mi füledt, múltba ernyedt Hunniánkat Már szinte látom! Budapest helyén négyszázharminckilenc és fél falu alakul! A tisztakezű magyar vidék eltörli a bűnös várost!

Semmi: Ez tisztán orvosi kérdés...

Némi: Igen! Orvosolni kell, nem tudom elég világosan fejezem-e ki magamat, orvosra van szüksége ennek a nemzetnek. Mondhatnám fogorvosra, mert az volnék, nem tudom, említettem-e már neked. Igen, ki kell húzni a bajok rossz fogait. Gyökerestül. Az, gyökérkezelés kell. Talajgyökér! Csak hát nem könnyű. Te mihez is értesz?

Semmi: Szülész vagyok.

Némi: Az is szép. Bár köztünk legyen mondva, kicsit el van túlozva ez a dolog. Azelőtt a nők szépen megvoltak orvos nélkül. Megszültek, és kész. Minek ebből olyan nagy felhajtást csinálni. Mondtam már? Nekem lányaim vannak, igen, három. De engem senki nem hallott a születésükkor sikoltozni vagy efféle. Az ember örízze meg a hidegvérét. Vigyázzon a vérnyomására. Meg a méltóságára. Nem igaz? De hát minden pusztul itten. Nem születik elég gyerek, aki születik, abból meg időskorú lesz. Innen ősszel még a vándormadarak is elszállnak! Hát meddig mehet ez így, kérem én. Ilyen sorsproblémák vesznek minket körül. Hát lehet így jó drámát írni? Pedig tudnád, erre is mennyit készültem! Olvastam! Képzeld, én olvasni is tudok! És a történelem... Ki gondolta volna. Csupa halott ember...

Semmi: És a boncolás során...

Némi: Hogy milyen igazad van! Boncolni kell! Kegyetlenül és kíméletlenül ki kell vágni az elpusztult részeket. Mondtam is ötvenkilencben Aczélnek, hogy nem kell itt sokat gondolkodni. Visszavágni a gyökerekig. Mit keresne ebben a gyönyörű magyar irodalomban egy Déry, egy Örkény, no de ne személyeskedjünk. Én mondtam, nem kell itt sokat gondolkodni.

Semmi: Én is ezt mondom. Csak el kell rendelni, hogy kötelező a fertőtlenítő kézmosás.

Némi: Ez az! Kéz kezet mos, ahogy mondják, ugye? Erről jut eszembe. Tényleg orvos vagy?

Semmi: Igen.

Némi: Megvizsgálhatnál. Tudod, a vérnyomásom. Már egy ideje figyelem. Állandó életveszélyben élek. Képzeld, magas.

Semmi: Vérnyomás?

Némi: Igen. Vagy százhusz! És ilyen már negyven éve! Mindenesetre feljegyzéseket készíték az utókornak.

Semmi: Én is irtam egy feljegyzést a dolgról.

Némi: Szintén vérnyomás? (Feláll, körülnéz.) Nem ülnél át a helyemre?

Semmi: Én? Minek?

Némi: Hogy színszerűbb legyen a dolog. A kritikusatim azt mondják, unalmasak a darabjaim. Hogy nem történik bennük semmi. A szereplők csak beszélnek, beszélnek. Hadd legyen nekik egy kis akció.

Semmi: Felőlem? (Feláll ő is, leül Némi helyére.)

Némi: Na, akkor most megadtuk nekik. (Nyújtózik egyet, aztán Semmi helyére ő is leül.) Miről is beszélünk?

Semmi: A szülések. A halálesetek.

Némi: Mit foglalkozol te a halállal? Még egész fiatalnak látszol!

Semmi: De a nők, az anyák!

Némi: Hát igen. A nők. Szeretek róluik írni. A buja, frigid, férfiembert leigázó nőrl. Ó, nő, ha te meg tudnál érteni...

Semmi: Ezt nem valami Madách nevű drámaíró mondta?

Némi: Madách? Hát az meg kicsoda? (Körülnéz.) Nincs itt drámaíró más, mint én.

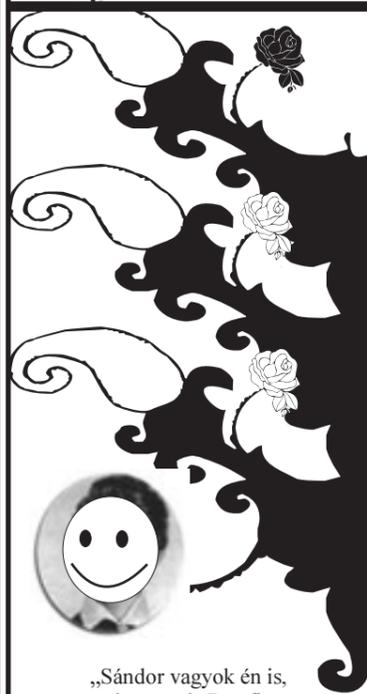
Rendi: (Berohan a színpadra, a haját tépi, a szeme ugrál, a füle rángatózik.) Cselekményt! Ha szabad kérem! Némi – kis cselekményt. Már az utolsó néző is a ruhatárban öltözködik!

Némi: Tessék, most megzavarta a gondolatmenetemet. Pedig épp az ifjúságról, a közép-európai kert-Magyarország letéteményeséről akartam volna beszélni!

Rendi: (Sír, zokog, meghal a színpadon.)

Némi: Na tessék: megint egy halott. És még azt mondják, hogy nincs igazi tragédia az én darabjaimban! Erről jut eszembe. Akert, a cseresznyés kert... (Semmihez fordul.) Csehovról beszéltem

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költő,
hazámé és feleségemé.”

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

már neked? Azt mondják, hasonlít rám. Az is orvos volt. Mint te is. Mit is mondtál, hogy hívnak?

Olvi: (Azóta hazaért, bebújít a felesége mellé az ágyba, és épp a magyarság sorsproblémájának megoldásán fáradozik.) (ágy)FÜGGÖNY

*

SŁAVOMIR MROĒK (helyett)

Az olcsó állam

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Mélyen érintett bennünket legutóbbi nemzet-hez intézett szözata, amelyben az olcsó állam eszméjét vázolta.

Mi itten a faluban a községi önkormányzat vonatkozásában már meg is tettük az első lépést a kérdés lerendezése irányában. Mindenekelőtt intézkedést hoztunk a községi óvoda meg az iskola bezárása tárgyában, mert csak nyelték a pénzt, és a mostani piaci viszonyokat tekintetbe véve ezt nem engedhetjük meg magunknak. (Büszkén bezártuk volna a községi kórházat is, de sajnos olyan nincsen nálunk: súlyos mulasztás, amely most a takarékosság mezején fizet!)

Volt ugyan némi felzúdulás a pedagógusok, szülők satöbbi részéről, de aztán polgárilag meggyőztük őket, hogy semmi értelme ennek a nagy iskolázásnak, a gyerekekből megint csak pedagógusok, orvosok, szülők satöbbi lesznek, főleg ez utóbbi, ami aztán, akár az iskola, csak nyeli a pénzt.

Együttal javaslattal élnénk a kormány felé, hogy a további bonyodalmak elkerülése végett ne csak az iskolákat, óvodákat, kórházakat, satöbbit zárjuk be, hanem egyszer s mindenkorra szülessen törvény a felelőtlen, meggondolatlan, össze-vissza megszületések elkerülése érdekében, tekintve, hogy a tervszerűtlenül és államháztartásilag problematikusn világra jött gyerekekből ismét csak pedagógusok, orvosok, szülők satöbbi lesznek, főleg ez utóbbi, ami, mint tudjuk, csak nyeli a pénzt. Ezzel együttal a nemzet fennmaradásának állandóan visszatérő problémáját is sikerülne véglegesen megfelelő pályára állítani.

Maradunk kiváló tisztelettel Miniszterelnök úr és az olcsó állam

rendíthetetlen hívei

Anyák napja a hónap első hétvégéje. Az egyik legszentebb nap. Anyja mindenkinek van. Anya csak egy van, ha viszünk neki virágot, ha már nem tudunk virágot vinni, csak összeszoruló szívvel végiglistázzuk, hol, mikor lehattunk volna jobb gyereke. Az anyák napja miatt májusban az anyaföld határain belül maradunk. Úgy értem, a magyar anyaföld határain belül.

100 éve – hogy tegyünk egy klasszikus magyar kanyart – jelenik meg Ady *Vér és arany* című kötete, benne a *Léda asszony zsoldári ciklus*, a *Párisban járt az ősz*, *Az ősz Kaján*, *A fekete zongora*. Babits írja a *Levelek Iris koszorújából*-t, pedig Babitsnak se Irisz, se koszorú. Mikszáth megjelenteti a nagy szoborgyártó regénymonográfiát: a *Jókai és korát*, és nem utolsósorban megjelenik a legtöbb nyelvre lefordított magyar regény a századforduló Magyarorszájáról, a századforduló grundokra vészterhes fénykoráról: Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*.

50 éve, 1957-ben, nem megnyugtató évszám, mégis jut fontos könyv a boltokba, például Nagy László *Deres majális* című verseskötete, benne olyan vers, mint a *Ki viszi át a szerelmet*. Nagy László az aktív írószövetségi emberekre veszélyes ötvenhatot Bulgáriában tölti, bolgárból fordít, így kimarad a megtorlásból. De megjelenik Veres Péter Három nemzedék trilógiájának harmadik regénye is, a *János és Julcsa*, pedig Veres Péter ott totyogott a felvonulók közt, talán mégis, minden ellenkező híreszteléssel együtt büntudata lehetett a Rákosi-féle hadügyminiszeri stallum miatt. Tehát annak ellenére, hogy kivette a részét a forradalomból, a legvadabb megtorlások idején megjelenik kötete. Lehet, Kádár és a Csapat más mércével mérik a volt hadügyért, mint a mezei író, újságíró. Már szerkesztik a Tűztánc antológiát, „szerzői közül Váci Mihály és Garai Gábor költészetére nőtt a szocializmus mellett szenvedélyesen elkötelezett, érzelmileg, gondolatilag gazdag, szocialista humanista lírává.” Mindemelllett a Tűztánc lobogóvá válik, az érkező fiatal költőnemzedék attól függően fogadható el, hogy mennyire *tűztáncol*. A teljes kortárs irodalomra ráhasal a „tűztáncosok” néven irodalomtörténeti elemmé vált marxista izé. De ebben az évben jelenik meg Ottlik Géza *Hajnali háztetők* című kötete, Mándyától a legendás *Idegen szobák*, a lassan új zenitre érkező Füst Milán bácsi *Ez mind én voltam egykor* című önéletrajza. Aczél elvtárs, a kultmindenes és guru év elején még csak előkészíti a három T évtizedekre érvényessé váló alapvetését, az 1958 augusztusában közzétett művelődéspolitikai irányelveket, hogy „hát elvtársak, potyautasokat ne cipeljünk magunkkal”. Így történt, szó se róla. A „támogat, tűr, tilt” szentháromsága aranyba-acélba vésetett. „Mert törvény volt, ami történt! // Mit az ember egyre várt, // Végre trónraült a Párt” – közölte az országgal költeményben az a Gellért Oszkár, aki nem sokkal korábban a *Kortársaim* című visszatekintő sorozatvetővel kiiktatta a létező irodalomból Babits Mihályt, beiktatta József Attilát.

Az elsők között Nagy Gáspár üt rést ezen az acéllemezen, Nagy Imre-verseivel. Nem rejtegette nagyon, a sorvégek NI-vel végződtek, és hát nagyon hülye olvasónak kellett ahhoz lennie, aki nem értette az utalást első szemre. A botrány óriási, Kádár sok szót nem viselt el, többek közt a bonyolult idegen szavakat nem kedvelte, kedvence a „krumplileves”, de a Nagy Imre összetéltől megrogyott a térde, homlokát kiverte a víz. Tudta, tudhatta, hogy előbb vagy utóbb el kell számolnia az ötvenhatos-ötvenhetes hullákkal, ez a történelem rendje, de az ember rendje olyan, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy ne emlékeztessék

gyakran. Az *Új Forrás* folyóiratot az Aczél-különítmény szétkergeti, Payer főszerkesztőt nyugdíjba zavarják, Sárándi József költő-versszerkesztőt kihajítják a mezőre. Azóta sem igen talált magára. Fogalmam nincs, Sárándi ugyan miféle kárpótlással számolhat a sokféle sérüléssel túlélő kárpótlandó tömegben.

A nyolcvanas évekre egyébként is a sorok közti olvasat, a dekódolás mesterei vagyunk mi, magyar nyelvű olvasók. Ott is ellenálló üzeneteket láttunk, ahol nem volt semmi. Nagy Gáspár viszont keményen, egyértelműen. Öngyilkos futamnak látszott, nem értettük pontosan. De ő jobban tudta – ezek szerint. Pedig nem így indult, mint a faltörő kos. A kezdet '75-ben az Elsőkötetesek Díja; '77-ben Radnóti-díj, aztán Alföld- és Magvető Nívódíja. '84-től aztán semmi. Ekkor jelenik meg az öngyilkos vers, az „Örök nyár, elmúltam kilenc éves”. Kilencventől újra díjeső, de hát ki gondolhatta nyolcvannégyben, hogy mi Gorbacsov következő lépése, hogy szétkergeti a cenzorokat. Hívatásokat is, önkénteseket is. Lehetett volna akár még harminc év a nagy és erős SZU-ban, és akkor Nagy Gazsinak annyi. Fantasztikus fickó volt. Senki nem hitte volna róla, hogy az íróasztal magánya elviszi róla a mosolygó, kedves arcot, csupa izom Stallone-vá átalakul, és mindenféle mérgezett törököt dobál a veres ördögökbe, hogy izzadtan forogjanak veres éjszakáikon, folyamatosan rettegjenek a büntudattól, ne legyenek képesek egyenesen nézni, csak kancsalítva. Május 4-én volna ötvennyolc éves. Idén január harmadikán elvitte a rák. Volna itt egy búcsúzó négyesorosa: sírvers: „Mert egyszer mindenkire sor kerül, / Lám, így végződik életünk balul... / És színről színre minden kiderül, / Ha majd a föld felül... és én alul.”

Ugyancsak május negyedikén ünnepli születésnapját Gécz János, a legkülönlegesebb, legszabálytalanabb kortárs író, költő. Az elsők közt ismertem meg a korabeli FIJAK-ból, és nagyon pontosan emlékszem az arcára, ahogy szeliden tűnődve nézi a Bajza utcai bázis-kocsma (Deák vendéglő) irodalmilag és önbizalmilag (+ alkohol) részeg politikai, irodalompolitikai gajdolását a nyolcvanas évek legelején. Csak a honlapján szereplő, általa fontosnak ítélt kötetek száma elfoglalná a neki szánt helyet.

28 iskolai, pedagógiai tárgyú kötet létrehozása szerkesztőként, alkotóként. Nyolc különféle folyóirat szerkesztője, alapító szerkesztője. Tanterveket, tankönyveket, iskolai munkafüzeteket ír. Három kiadóban fő-, illetve sorozatszerkesztő. Az első közt mozdult rá az audiovizuális ismerethordozók készítésére. Oktatási tárgyú tanulmányai, önálló kötetei, publicisztikai megismerhetetlenek. És akkor még nem beszélünk azon műveiről, amelyekben a tárgy Veszprém múltja és jelene. (A magam részéről kivégzésszámba vettem hatalmas Veszprém-könyvét, kilencvenben már évek óta gyűjtöttem az esztergomi érdekességeket, de Gécz alaposágát, mindenre kiterjedő figyelmét látva reménytelenül úgynek látszott.) De az irodalomról sem beszélünk eddig. Hogy a '82-es *Vadnarancsok* című élettörténet-rekonstrukciókkal – magyarul: meleg-interjúkkal – azonnal országosan ismert nevű „szociográfussá” vált. A kötet annyira híres volt és megvásárolhatatlan, hogy ha az ember egy pillanatra nem tartotta rajta a szemét, a legmegbízhatóbb barátja is gatlás nélkül ellopta. A kötet később „csonkítatlan”, azaz cenzúrázatlan formában megjelent, de ha jól emlékszem, nem kavart akkora botrányt. *A Léghajó és nehezkéről* című verseskötetéről minden folyóirat közölt recenziót. Ha jól számolom, az utolsó, a Tiltott Ábrázolások Könyve a 49-ik kötete; vers, próza, esszé jelent meg. 49 kötet. Kész életmű. Egy életmű. A pedagógia ügyében megjelent írásai egy másik ember, másik életmű. A hatalmas Veszprém-anyag egy harmadik életmű. És akkor nyugodtan számoljuk bele a teljes kultúratörténetet lefedő diadalmas Rózsa-gyűjtését (ami nekem azóta sincs meg).

Két dologgal lepelt meg utóbb. A Kortárs kiadta *Részkar* versválogatással, mert azt hittem, eltávolodott a verstől. A másik szomorúbb. A kortárs irodalom, a kritika úgy tesz, mintha nem létezne, közben meg sem kerülhet, át sem ugorható, akkora ez az anyag. Azt hiszem, képtelenek mit kezdeni vele. Úgy jár majd, mint Tandori. Nem írnak róla, ami baj. Akiről nem írnak, arról nem tud az olvasó. Ha mégis írnak, nem „érvényes”, ami megint baj, abból sértődés születik. Ilyen az irodalom. Persze kíváncsi volnék arra a bátor irodalomtörténészre, aki belevetődik egy szélteben-hosszában ekkora kiterjedésű életműbe.

Május ötödikén 71 éves volna Lázár Ervin. A tavalyi évben mintha pestis zúdult volna a magyar irodalomra. Elment Bella István, Beney Zsuzsa, Bratka László, Domokos Mátyás, Faludy György, Hatvani Dániel, Mátis Livia, Sütő András, Szász János. „Nehéz úgy gondolni Lázár Ervinre, Nagy Gáspárra, hogy már nincsenek, művük csak olvasóban újul meg, a szerző kezevonása majd hiányzik mellőlük, és nem lesz új elbeszélés, új vers a folyóiratokban tőlük.” – írja Ilia Mihály a Bárka-online tárcarovatában. Bizony nem könnyű úgy gondolni rájuk.

Május hetedikén ötvenhat éves Horváth Péter. Különös pálya, különös vonal. '77-ben megkapja a Művészeti alap díját, aztán KISZ-díjat, nívódíjakat, majd hangjátékpályázatot nyer Japánban, Év Könyve jutalom. Minden, ami kell az induláshoz. Horváth Péter ma mégis olyan író, akit hátrólhatnak a dolgai, eltűnik mögöttük. Színésznek készült. De elhagyta a pályát,

hogy rendezőként, színművészként térjen vissza közel két évtized után. Azt mondja: „a színművészetet azért hagyta abba, mert meg volt győződve arról, hogy öt éven belül Kossuth-díjas lesz, és akkor semmi sem inspirálja tovább. Inspiráció nélkül pedig nehéz az élet.” Tehát másfél éves működés után – bár a Kossuth-díjnak semmi jele sem mutatkozott – írással és pénzkereséssel foglalta el magát; éjszakai mosodai segédmunkástól a Folyamszabályzó és Kavicsmosó Vállalat matrózaiig mindenféle munkát elvállalt, mindenféle állást betöltött. Később azok közt a szerencsés írók közt találta magát, akik a 70-es évek második felétől irodalmi tevékenységükből az első húsz legjobban kereső magyar írók voltak. Amihez persze rendkívüli szorgalom és szerencse szükségeltetik. Horváth Péter egyiknek sincs híjával. Húsz évbe került, hogy felismerje, írni, sokat írni valóságos visszajelzések nélkül (ez a magyar irodalom, vagy talán minden irodalom természetéhez tartozik) azzal jár, hogy az ember szétírja magát, mint a görögöldinnyen a napon felejtve. Minden nappal kásásabb lesz. Közönséget akart, azonnali reakciót. Ettől kezdve színműveket ír. Meg sikeres, szórakoztató filmeket. És, ki ne hagyjam valahogy, a Szabó család szövegkönyvét. Mondjuk, ettől szék mellé ültem.

Amikor először találkoztunk, 1980-ban, a lakásban, ahol én is, fehér kötött gyapjúpulóverét mosta a csapban, pedig ott volt a nője. Már ekkor láttam, hogy nagy jövő áll előtte. Ma írja és rendezi a darabjait. Valamikor hajdanán épp olyan öröm volt kézbe venni a könyveit olvasóként, nagy, laza szöveg, humor, ötletek, csavarintások, valahol a szélén fájó emberi igazságok, egy-egy vértócsa, mint az ugyancsak ebben a hónapban (18-án) születésnapot ünneplő Grecco Krisztiánét, akit ugyancsak beszippantott a filmcsinálás varázsa. De lehet, ez így van rendjén. A pénz beszél, az olvasó nem veszi a könyvet, a filmparba, a színházba meg csak csurran, cseppen. Hiszen a politikusok, akik a pénz adják, ünnepben sem olvasnak szépirodalmat, de ünnepileg masíroznak egyik premierről a másikra. Mit lehessen tenni?

Május nyolcadikán ötvennyolc éves Györe Balázs. Író. Vagy inkább ÍRÓ. Mindenféle kalandozás nélkül. Győret nagy késéssel visszafelé olvastam, a Boldogkönyvétől vissza.

De szinte mindegy, melyik irányból. A végeredmény mindig ugyanaz, végül az olvasó laposan félrenéz, ne keressen kampót a kötéhez, mert az élet nem lehet ennyire szörnyű és boldogtalan. Az ember nem fulladhat bele saját folytonos büntudatába. (Mindenkinek keresse a saját halálát, 1993; *A megszólítás ábrándja*, 1994; *Ha már ő sem él, kérem olvasatlanul élegetni*, 1996; *A valóságban is létezik*, 1997. Talán a *Krisis* (Liget Könyvek), ha külön állna. De ő sem, hiszen őt követi a *Boldogkönyv* 2001-ből, amiből újra kiderül, hogy a boldogságnak vége, mint a botnak, hogy az élet a halál előszobája akkor is, ha néha legyűrjük, ráadásul vénül a test, minden nappal szikárabb a lélek. A Györök egy helyre koncentrálna a lakásban, hogy bármikor levehessen, ha elszaladna velem a ló, ha túl sok volna a jóból, kevés történet emlékeztet a megállíthatatlan elmúlásra, ne kelljen keresnem, hogy eszembe jusson, minden utca végén keresztforgalom dübörgő kamionokkal. A boldog pillanatot illik megbecsülni.

Május nyolcadikán ötvennyolc éves Kornis Mihály: ellenzéki író, ellenzéki dramaturg, ellenzéki kádárológus. Elég későn, '81-ben jelent meg első

kötete, a *Végre élsz*, ami érdekes, mert úgy tűnt, hogy a '79-ben megjelent *Isten tenyerén ülünk* antológiaszereléssel lekerült az indexről, amelyet '73 és '78 közt küzdött ki magának a Nagy Hálózatos Naplófolyam működtetésével. Ez így ment akkoriban. A Színház és Filmművészeti Főiskola színházrendezői szakán végzett. Ő az az író, aki folyamatosan figyelmeztet bennünket, hogy nem vagyunk erkölcsstelenek, hanem magunkkal cipeljünk, nincs örök levetkőzni a Kádár-éra alatt kényesüléséből magunkra húzott mechanizmust, gyanakvást. Amikor az ember úgy érzi, hazugság veszi körül, ő maga sem tartja hazugságnak a hazugságot, hanem úgy tekint rá, mint az élet szerves, lényegi részére. Kornistól a politikusok is kapnak mindkét parton. A Hetteknek nyilatkozza egy tavalyi interjúban: „*Orbán tudatosan alkalmazta a kádárista hangütést az utolsó parlamenti választások előtt. Az öltözködésével, izetes szánt közmondásaival »kádárkodott«. De ő maga is a kádárizmus gyermeke. Ebben az országban hazudni, elárulni elveinket, a hitünket a túlélés vagy a siker reményében, amíg a kádárizmus etikai örökségével le nem számolunk, többé-kevésbé sikeres politikai stratégia.*” Így, amúgy, nem gondolhatom szerencsésnek, ha egy jó író neve összenő egy politikuséval, márpedig annyit kádározik, hogy előbb-utóbb a vége nem lehet más.

Legszébb, legkeservesebb, számomra legfontosabb írói tapasztalásokkal bíró kötete (a régi Napkönyv) éveken át a közelemben feküdt, elérhettem az íróasztal mellett ülve. Meg kellene vennem az újat, amit ráadásul a Tericum jelentetett meg, amely köztudottan nem vállal nagy kockázatot, összevetni, miből is áll az átdolgozás. Mit dolgozott át rajta.

Önkéntes Robinsonád – Befelé

(Folytatás az 1. oldalról)

– Valóban, egy keményebb világban zajlik a történet.
– *Nádas Péter ezt írja írásművészetéről: „a költészetből jön, rebbenékony nyelven ír; prózája nyers, titokzatos, vad és csaknem ismeretlen érzelmi tájakra viszi magával az olvasót.” Beszéljünk a melegség vállalásáról: nem kerül szembe a családdal, a társadalommal, ismerősei nem tartják „természetellenesnek” leszbikusságát?*

– En részt veszek egy meleg-rádióműsor vezetésében a Petőfi Rádióban (Családrádió), ott nagyon sokszor megkapjuk a műsorvezető kollégámmal egy-egy betelefonáló hallgatótól, hogy ezt Isten nem így rendelte, hogy ez természetellenes. Viszont mi úgy gondoljuk, hogy azt a szemléletet tesszük magunkévá, ami szerint az élet a rendezettségéből és a rendezetlenségéből áll, mindig vannak határjelenségek.

– *Hisz Ön Istenben?*
– Nekem egy speciális hitem van. Bába Jágoda a kelet-európai Erdők Istene, aki négyszázezer éves.

– *Apropó „erdők”: ugyancsak a borítólappal belsején olvasható, hogy az Ön identitása folyamatosan változik, jelenleg növény.*

– Többször el akartam mondani, örülök, hogy most módomban van rá. Vannak növények – mint például az orchidea –, melyek határozottan nőstény darázs alakúak. Azért ilyenek, hogy vonzzák a hím darazsakat, hogy megtermékenyítsék. Persze ez nem befolyásolja a darazsak szaporodását.

– *Leszbikusként milyen volt a viszonya apjával, illetve más férfiakkal?*

– Nekem eléggé határozott világgépem van, és az a meggyőződésem, hogy ezt nem a saját élettörténetem okozta nekem, hanem valószínűleg a felmenőim, olyan emberek, akik sok traumát megélték. Ezért nekem gyakran elég határozott veszélyérzetem van, ha férfiakkal találkozom. Zömében inkább meleg férfiakkal találkozom, hihetetlenül értékes emberek, akik hasznos tagjai a társadalomnak, nagyon jó gyerekek, esetleg nagyon jó családapák.

– *A Kecskerűz 1997-es megjelenése után azt vallotta, hogy „irodalmunk népi leszbikus bívópatakja újraéledt”. Hogyan érti ezt?*

– Hát például leszbikus népi író volt Galgóczy Erzsébet is. Ha megpróbálom magam besorolni az irodalmi életbe, ilyenformán nagyon jó, hogy nem érzem magam egyedül.

– *Mi az Irodalmi Centrifuga, amit Bódis Kriszta írónővel már több mint egy éve működtetnek?*

– Elő irodalmi folyóirat. Mai napig is működik, a Centrál Kávéházban.

– *Miért „Centrifuga”?*

– Sokat gondolkodtunk, mi legyen a neve, a centrifuga mosógépre, női foglalatosságra utal, és arra gondoltam, hogy alliterál a Centrál-lal. Az után végiggondoltuk, hogy kipermetezzünk az irodalmi állóvízbe.

– *Ha én el akarnék menni valamelyik rendezvényükre, „befogadnának”?*

– Teljesen nyilvános, minden második csütörtökön délután hét órától, bárki eljőhet, akinek kedve van, elég széles körben hirdetjük, elsősorban internetes meghívókat küldünk, de néhány rádió is közli az események időpontját, az újságokban is meg lehet találni.

– *Beszélné bővebben az Irodalmi Centrifugáról?*

– Két fontos társadalmi jelenség találkozásából született. Az egyik a Centrál Kávéház törekvése volt arra, hogy a hagyományos budapesti „kávéházi szellemet” újraélessze és a patinás Centrálban irodalmi rendezvényeknek adjon helyet. Nem kisebb hagyományokat ápolva ezzel ismét, mint hogy például a Centrál karzatán írta Molnár Ferenc A Pál utcai fiúkat. Vagy ugyancsak a Centrálban tartotta összejöveteleit a Kaffka Margit Társaság. A másik jelenség a nőirodalom tudatosodása és nőírók törekvése, hogy új megjelenési formákat és lehetőségeket találjanak. Ránki Júliának köszönhetően egymásra talált a két nemes szándék, és 2005 márciusában pörögni kezdett a Centrál Kávéházban az Irodalmi Centrifuga!

– *Az IC eddigi másfél éves, mintegy 25 alkalmat tartalmazó működését teljes egészében a Centrál Kávéház támogatása tette lehetővé, a méltó helyszín biztosításán túl, a meghívott vendégek és a házigazdák természetbeni honorálását is jelentette.*

– Az IC másfél éves működése megérlelte a továbblépés igényét és lehetőségét. A sorozatból a szerkesztő-műsorvezetők is rengeteget tanultak, a közönség aktív részvételéből és reagálásából az is kiderült, hogy az olvasók és kultúrafogyasztók igénylik ezt az eddig hiányzó irodalomszemléletet, ezt a fajta interkulturális irodalmi rendezvényt. Ez a határozott tapasztalat ösztönzi továbblépésre és új keretek kialakítására az IC gazdáit, ehhez keressük támogatásokat és lehetőségeket. A jövőben szeretnénk létrehozni az Irodalmi Centrifuga Alapítványt, amely a következő tevékenységeket kívánja folytatni: irodalmi műsor havonta a Centrál Kávéházban; televíziós IC; könyvkiadás; az IC jelenlévővé tevése interneten és a nyomtatott sajtóban. Ez egy független alternatív szervezet lenne, amely az új irodalmi jelenségeket szeretné hatékonyan támogatni a hazai patriarchális irodalmi infrastruktúrában.

– *Mi az IC Alapítvány célja?*

– Megkezdni a középosztálybeli férfikánon újraírását, valamint az egyenrangúság és esélyegyenlőség kérdéseit a kultúra és az interkulturalitás eszménye felől; kritikusan és közös ügyeinkért felelősen föllép a patriarchális, hatalmi, hierarchikus, versengő, agresszív elemeket tartalmazó társadalmi rutinokkal szemben. Célja visszahódítani az irodalom, a kultúra gazdagságát, sokszínűségét. Szemlélete egyszerre pluralista, decentralista, posztmodern és feminista, a közvetített tudás pedig széles, újraértelmező, hiszen társadalmunk valósága a különbözőség, amit előnyként, pozitívként érdemes megélni és értelmezni.

– *Nem hangzik ez „feministának”?*

– Férfiak és nők egy társadalomban élünk, és mindannyiunknak jobb lesz, ha tisztában vagyunk azzal, hogy miként és hogyan osztjuk meg egymás közt a feladatokat, a javakat – s ha úgy tekintünk egymásra, mint az élet egyenrangú szereplőire. Föltétlenül érdemes a női tapasztalat eddigi többnyire elfelejtett, vagy félresöpört gyümölcsseit elismerni, csakúgy, mint a női – gender-gyökerű – problémák egyéni betegítő jelenségeinek foltárásával lehetőséget adni a nőknek, hogy kérdéseiket megfogalmazzák. Hogy érdekeiket figyelembe vegyék, valóságos igényeiket, problémáikat egyéni, társadalmi és államigazgatási szinten egyaránt megfogalmazhassák. Hogyan élhetünk harmóniában nőként és férfiként önmagunkkal, egymással? Csakis egyenlő, autonóm, felnőtt, szabad emberekként, egymásért és a ránk bízottakért felelősen.

– *Mit jelent ez a társadalomra nézve?*

– A kultúra fogalmát tágan értelmezve olyan érték- és viselkedési rendszerekről beszélünk, melyek lehetővé teszik egy-egy meghatározott csoport – nők, férfiak, bevándorlók, romák, különböző nemzetiségűek és vallásúak csoportja stb. – számára a világ/saját világ értelmezését, megértését. A kultúrák egyrészt nem statikusak, másrészt sokféle kultúra él együtt, egy területen, egymáshoz közel. Az interkulturalitás célja a nyílt kapcsolat kialakítása az ilyen értelemben vett kultúrák között, kölcsönösen megismerve és elismerve egymás értékeit és életmódját.

A költő adóssága

(Folytatás a 2. oldalról)

„Kipp-kopp. Kipp-kopp. / Ne verd szét a régi házat.” – s vége is az estnek. Lydia odacsúsztatja a zöld tollat, amikor dedikálnom kell a szerkesztő köteteket, melyek úgy tűnik mégis csak eltaláltak néhány fiatalot, s idősebbet is. Mikor visszatérek a Bakonyból, már a naplóját is olvashatom titkos rajongómnak, aki hátulról-mellbe így elemzi az esetet: „*Ebédészünetben összefutok Laci bácsival (egy helybéli, idős tanár), meséli, hogy irodalmi esten járt a múlt héten. És olyan volt, el se hinném. A költő azzal kezdte a színpadon, hogy ő nem az, aki. Beléscsúszott egy ufó vagy mi a kurvaanyja. Az írja a verseket. Hajjigálta a könyvet szanaszét a nézők feje fölé. Ejnye, fiam, hát való ez? Nézem az öreget, mit akarhat ezzel, pontosan tudja, hogy én is ott voltam a felolvasáson, hallottam a poétát, láttam a röplő köteteket. Megvonom a vállam. Biztosan így artikulálja az esztétikai törekvéseit. De Laci bácsi legyint, Lófaszt!, aztán megy a dolgára. Én meg elszégyellem magam. Egy évvel ezelőtt még valami pusztítót mondtam volna az ilyen ufós ripacszkodásra. Elkurvul, maszatossá lesz az ember a napi munkában, meggondolja, mi mennyit ér, kell-e megmondani a szarról, hogy szar. Majd jó lesz ezen gondolkodni kicsit.*” – Jó ez a látásmód. Kell ez, hogy több oldalról lássuk magunk. Üdvözlöm Laci bácsit, sajnálom, hogy ő is csak a dobálásra emlékszik, de igen, igaz van, én nem az vagyok, akire ő gondol. Sajnos bajszom sincs, mint a költőknek, meg börtarisznyám sincs, meg barna zakóm se. Tollam az van. Szép zöld tollam, a remény színe, mondta az eladó lányka, s reménykedek benne, hogy egyszer talán majd máshogy alakul. De most így kellett lennie. Esztétikai törekvéseim azonban nem így artikulálom. Arra ott a két kötet, arra ott a megújult lap, arra itt ez az írás. Esztétikai törekvéseim mindig válaszok, válaszok azokra a kihívásokra, amiket elém gördítenek. Merthogy nincsenek törekvéseim. Erdő van bennem, amely nem mozdul, nem törtet, nem vágyik másra, mint ami. Fogom a zöld tollat, letérdelek, s írok, pár sort, néhány szót, mindenkinek a neki valót. Ami eszembe jut, hagyom, hadd folyjék át rajtam a csönd. Az a belső béke, ami az erdőből áramlik a benne sétáló felé. S aki láncfűrészsel közelít a fák felé, ne csodálkozzék, ha nem hallja a madaréneket, ha nem élvezheti a csöndet. Mert a csönd nem a kuss. A kuss az elfuserált életké, a perverzéké, a diktátoroké, a zsarnokoké. A csönd az élet zenéje. A csönd a békéé és szabadságé. Mindezt már pár nappal később a Bakonyban, a sziklán ücsörögve gondolom magamban. Talán nem hoztam szégyent a Hercegre, vagy újdonsült székely barátaimra. Ebben bízok. Megkövetem magam, s elnézést kérek. Ha mégis túlzás volt a gyulai esten megnyilvánulásom, azt úgy kéretik nem a lap számlájára íratni, hanem a kakukktójására. Ugyis régóta gyűjti adósságait, s néha nem árt, ha megad belőle ezt-azt. Mily rég óta? Egy hete vagy kétszáz éve.

Szerkesztőség:
1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768,
413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magynap@hu.inter.net
Honlap: www.magynaplo.hu

A Magyar Napló legújabb könyvei

Az év novellái 2007 (antológia, szerk.: *Bíró Gergely*)
A/5-ös, keménytáblás, védőborítás, 300 oldal, ára: 2 730 Ft

Az év versei 2007 (antológia, szerk.: *Szentmártoni János*)
A/5-ös, keménytáblás, védőborítás, 300 oldal, ára: 2 730 Ft

Mily közel. Határon túli magyar költők antológiája
(lengyel–magyar kétnyelvű, szerk.: *Sutarski, Konrad*)
A/5-ös, kartonált, 250 oldal, ára: 1 900 Ft

Könyveink megvásárolhatók a könyvesboltokban és kedvezményes áron a Magyar Napló szerkesztőségében (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5.), illetve megrendelhetők internetes könyvruházunkban a www.magynaplo.hu weboldalon.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

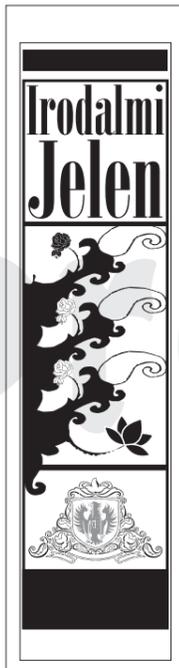
Igazgató: Szőke L. Mária
PR-menedzser: Buzás Szilvia
Tel.: 06-30-437-5538

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Minszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Pongrácz P. Mária, Nagy Koppány Zsolt (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Szőcs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula; Lapszerkesztő: Bege Magdolna.

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el. Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

■ **UMBERTO ECO ÉS KANADA VOLT A KÖNYV-FESZTIVÁL DÍSZVENDEGE.** A kortárs világirodalom egyik legjelentősebb alakja, Umberto Eco volt a XIV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége, míg az országok közül Kanada mutatkozott be.

A négynapos rendezvényen az olasz író, esztéta, irodalomtörténész dedikálta legújabb könyvét, az Európa Könyvkiadó gondozásában megjelent, Loana királynő titokzatos tüze című regényt. Umberto Eco a fesztivál első napján átvette a Budapest Nagydíjat Demszky Gábor főpolgármestertől.

A díszvendég ország tiszteletére kerekasztal-beszélgetést tartottak a kanadai-magyar könyvkiadásról, Anna Porter, magyar származású kanadai író részvételével. A tengeren túli országból hét író, közöttük három magyar származású alkotó vett részt a fesztiválon. Az ország nagykövetségének standjánál nyolcszáz kanadai kötet tekinthető meg, a magyar kiadók pedig csaknem száz kanadai író tollából származó, vagy az országot bemutató könyvvel jelentkeznek.

Az esemény keretében rendezték meg a VII. Európai Elsőkötetesek Fesztiválját, amelyen 11 uniós tagország 19 elsőkönyves prózáirója mutatkozott be a fesztivál két hétfői napján.

A seregszemplére 25 ország több száz alkotója köré csaknem 250 programot szerveztek, a négynapos rendezvényt közel 55 000 érdeklődő kereste fel.

■ **„DUNÁNTÚL” – KÖLTÉSZET, TEA, BESZÉLGETÉS.** Győrben, a Déja vu kávéházban (Újkapu u. 31.) május negyedikén, pénteken, délután háromkor, a Mediawave fesztivál ideje alatt, az Irodalmi Jelen szervezésében „Dunántúl” tematikus címmel költészeti eszmecsere kerül sor. Meghívott vendégek Angyalistván Ferenc (Győr-Szeged) és Jász Attila (Tata). Házigazda: Weiner Sennyey Tibor (Szeged-Zsennye).

■ **ELHUNYT KURT VONNEGUT.** 84 éves korában elhunyt Kurt Vonnegut, a modern amerikai regény fekete humoráról és társadalmi szatírjáról ismert nagymestere. *Az ötös számú vágóhid, az Éj anyánk, a Bajnokok reggelije, a Hókusz-pókusz* szerzőjének haláláról felesége, Jill Krementz értesítette a sajtót. Elmondta, hogy férje néhány hete New York-i, Manhattanben lévő otthonában elesett és súlyos agysérülést szenvedett.

■ **TANDORI DEZSŐ ÁTVETTE A GOETHE-ÉRMET.** A kitüntetést 1954-ben alapította a Goethe Intézet elnöksége, a díj 1975 óta Németország hivatalos érdemjele. Az idén 53. alkalommal odaítélt elismerést minden évben három olyan külföldi személyiség kapja meg, aki teljesítményével jelentősen hozzájárult a nemzetközi kulturális dialógushoz. Idén Tandori Dezső mellett Daniel Barenboim izraeli zongoraművész és karmester, valamint Min Gi Kim koreai színházigazgató részesült a kitüntetésben. A Goethe-éremet minden évben március 22-én, Johann Wolfgang Goethe halálának évfordulóján adják át Weimarban, abban a városban, ahol a német költő több évtizeden keresztül élt és alkotott, s ahol 175 éve, 1832. március 22-én elhunyt. A márciusi díjátadón Tandori Dezső nem tudott részt venni, a kitüntetést április 18-án Budapesten Gabriele Gauler, a budapesti Goethe Intézet igazgatója nyújtotta át a költőnek.

Az indoklás szerint a 68 éves Tandori Dezső „a magyar irodalom egyik legsokoldalúbb, kísérletező kedvéről ismert alakja jelentősen hozzájárult a német-magyar irodalmi eszmecserehez”.

■ **A LEGJOBB SPANYOL REGÉNYEK.** A kolumbiai *Semana* című lap a múlt héten tette közzé az elmúlt 25 év

legjobb 100 spanyol regényének listáját. Az első a *Szerellem a kolera idején* Gabriel Garcia Márquez-től, a második helyen egy Mario Vargas Llosa-regény, *A kecske ünnepe* végzett (mindkettő olvasható magyarul), a harmadik és negyedik helyen pedig Bolano két regénye szerepel, a *Kegyetlen nyomozók* és a *2666*.

■ **KONRÁD GYÖRGY WERFEL-DÍJAS.** Konrád György író kapja idén a Franz Werfelről elnevezett emberi jogi díjat. A díjat a kitelepítések, deportálások emlékét őrző, Erica Steinbach és Peter Glotz által létrehozott németországi alapítvány elnöksége ítélte oda. A 2003-ban létrehozott elismerést az alapítvány azoknak szánja, akik egész életpályájuk során védelmezték az emberek jogait és méltóságát, és elévülhetetlen érdemeket szereztek az üldözések és a deportálások elleni erőfeszítéseikben.

■ **KÖNYVBARÁT SZÁLLODA.** Újdonság a magyar szállodáiparban, hogy az egyik hévízi ötcillagos hotel vendégei távozásukkor egy nekik tetsző könyvet vihetnek haza magukkal, ugyanakkor megkérik a vendéget, hogy ők is ajándékozzanak könyvet a szállodának saját gyűjteményükből.

■ **BALASSI ÖSSZES OROSZ NYELVEN.** Orosz nyelvű Balassi-verseskötet jelent meg az Orosz Tudományos Akadémia Nauka kiadójának rendkívül rangos *Irodalmi emlékek* c. sorozatában. Ez a legelső olyan idegen nyelven (sőt, világnyelven) kiadott modern fordításkötet, amelyben a teljes Balassi költői életmű napvilágot látott.

■ **ÁTADTÁK AMAGYAR KÖNYVVSZAKMA DÍJAIT.** A XIV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál zárónapján átadták az Év kiadója és az Év kereskedője díjakat, amelyeket a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete tagjai titkos szavazás alapján ítélnek oda. Idén az Év kiadója az Európa Könyvkiadó lett, az Év Kereskedője címet a Libri Kft. érdemelte ki.

■ **ELSŐ DÍJ ARANYÉRT.** Lövetei Lázár László kapta a Tehetséges Magyarországért Alapítvány szépirodalmi pályázatának első díját – közölte az alapítvány kuratóriumának elnöke. Kállai Gábor elmondta: az erdélyi író Arany János munkásságáról szóló esszéjéért részesült az elismerésben. A második helyezett Csizsár Mónika, a harmadik Benedek Szabolcs lett.

■ **MAGYAR KITÜNTETÉS BERLINBEN.** Paul Raabét, a németországi Wolfenbüttel világhírű Herzog August könyvtárának korábbi főigazgatóját a magyar kultúra németországi terjesztésében kifejtett munkássága elismeréseként, 80. születésnapja alkalmából Hiller István oktatási és kulturális miniszter a Pro Cultura Hungarica kitüntetésben részesítette.

A miniszter megbízásából a kitüntetést Peisch Sándor, a Magyar Köztársaság berlini nagykövete nyújtotta át a neves tudósnak, történésznek, kultúrászervezőnek. Paul Raabe ma is számos magyar szakemberrel tart kapcsolatot, a német kiadói világgal való együttműködése pedig több magyar író – többek között Kertész Imre – németországi megjelenését segítette.

■ **MESEÍRÓ PÁLYÁZAT.** A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ismét – immár negyedik alkalommal – meghirdeti „Az úgy volt...” címmel a Janikovszky Éva meseíró pályázatát. A pályázat két kategóriában kerül meghirdetésre 6–10 éves gyerekek és 11–16 éves fiatalok részére. A pályaművek bármilyen témájuk lehetnek, legfeljebb 5 gépelt oldal terjedelemben, műfaji megkötés vagy korlátozás nélkül. Egy pályázó több írásával is indulhat a versenyen. A postai úton beérkező pályázatokat a Központi Könyvtár címére kell beküldeni „Meseíró pályázat” jelöléssel. A pályaművek idén első alkalommal e-mailen is beküldhetők a titkar@fszek.hu címre. A beadási határidő 2007. május 15.

■ **HÁROMMILLIÓÉRT KELT EL EGY TÍZ FILLÉRES BÉLYEG.** Valamivel több mint hárommillió forintért cserélt gazdát egy 1906-ban kibocsátott magyar filatéliai ritkaságnak számító turulus 10 filléres bélyeg, amelynek kikiáltási ára a Profila Aukciók RFR Kft. nemzetközi bélyegárverésén „mindössze” 600 ezer forint volt. Csaknem 600 ezer forintért cserélt gazdát az árverésen a kommunista politikai korszak rendkívüli filatéliai dokumentuma, a kiadatlan 1954-es „Győzelmi bélyeg”, amely egyben egy balszerencsés sporteseménynek és az Aranycsapatnak állít emléket. Az 54. VII.3.S. „keltezésű” bélyeg az 1954-ben Svájcban rendezett labdarúgó VB-n várt győzelemre, a döntő előtti napon készült. A 3 forint névértékű bélyeg, amelyen a magyar zászló és egy futball-labda, valamint a kontinensek láthatók, a 60-as évek óta a filatéliai piac nagy ritkaságai közé tartozik. Az egyik példány most 380 ezer forintos kikiáltási áron került kalapács alá, de végül 600 ezer forintra verték fel az árát.

■ **KULTURÁLIS HÁBORÚT INDÍT GÖRÖGORSZÁG.** Görögország „döntő csatára indul” az athéni Parthenon Nagy-Britanniába került frízeinek visszaszerzéséért – jelentették Kosztasz Karamanlisz miniszterelnököt idézve a görög lapok. Az a tény, hogy 2008-ban befejezik az új Akropolisz-múzeum építését, amely „garantálni fog minden feltételt a szobrok állagának megőrzéséhez, megnyitja az utat a döntő csatához a Parthenon frízeinek visszaszerzéséért” – fogalmazott a görög miniszterelnök. A Parthenon legtöbb frízét a 19. század elején távolították el a brit nagykövet, Lord Elgin, majd a British Museumba kerültek, amely azóta sem hajlandó visszaadni azokat Athénnek. Görög lapok szerint Georgiosz Vulgarakisz kulturális miniszter a frízek mellett mintegy száz antik és bizánci alkotás visszaszolgáltatását követeli majd brit, amerikai, svájci és más múzeumoktól, alapítványoktól.

(Forrás: Új Könyvpiac, Litera.hu, hírügynökségek)

Balaskó Ákos – 1984-ben született Dombóváron, programtervező matematikus.

Bárdos József – 1949-ben született Nagykőrösön, író, irodalomtörténész, műfordító, főiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz – Tanulmányok Tandori Dezső költészetéről* (2006).

Bertha Zoltán – 1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, kritikus, a Károlyi Gáspár Református Egyetem tanára. Tamási Áron- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Fekete-piros versek költője – Kányádi Sándor* (2006).

Bodor Pál – 1930-ban született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Búcsúlevelél nincs* (2006).

Bianki Annamária – 1977-ben született, Budapesten él, művelődésszervező.

Bombitz Attila – 1971-ben született Dorogon, germanista a Szegedi Egyetemen, kritikus. Legutóbbi kötete: *Magyar prózaszeminárium* (2005).

Burján Gál Enikő – 1983. március 21-én született Gyergyószentmiklóson, festőművész, költő.

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán, Budapesten él, foglalkozása könyvtáros.

Ekler Andrea – 1971-ben született Budapesten. Kritikus, etnográfus, a Magyar Napló szerkesztője. Kötete: *Létra az örökléthez* (2004).

Faludi Ádám – 1951-ben született Tatabányán, költő, író. Legutóbbi kötete: *Országúti firkáló* (2004).

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született, magyar-angol szakot végzett, költő. Legutóbbi kötete: *Itten ma donna választ* (2005).

Gál Éva Emese – 1955. március 25-én született Szatmárnémetiben, költő, grafikus. Legutóbbi kötete: *A tizenegyedik parancsolat* (Pallas, 2005).

Gyenge Zsolt – 1977-ben született Kolozsváron, Budapesten él, tanársegéd.

Jász Attila – 1966-ban született Szönyben, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Fékezés* (2006).

Király Levente – 1976-ban született Szegeden, író, költő. Legutóbbi kötete: *Nincs arany középb* (2007).

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának munkatársa.

Kolozsi Orsolya – 1980-ban született Budapesten. A Szegedi Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének PhD-hallgatója.

Körösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Milyen egy női mell?* (2006).

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus.

Lovás Ildikó – 1967-ben született Szabadkán, az Üzenet főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kijárat az Adriára – James Bond Bácskában* (2006).

Lőrinczi László – 1919-ben született a dél-erdélyi Pusztacelinában. Jog- és államtudományi doktor, ügyvédi képzéssel, költő, író. Legutóbbi kötete: *Négylevelű vándorbot* (2007).

Magyary Ágnes – 1975-ben született Kolozsváron. Magyar és spanyol szakot végzett, jelenleg Budapesten él. Kötete: *Periton* (2004).

Oberten János – 1944-ben született Aranyágon (Temes megye), író, újságíró, színikritikus. Legutóbbi kötete: *Bádogszeműveg* (1994).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született. Jelenleg Szegeden él, szabadúszó újságíró, a Szegedi Egyetem irodalmi rovatának szerkesztője.

Sáfrány Attila – 1969-ben született a vajdasági Kishegyesen, költő, író.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten. Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa. 1956 óta él Angliában, de novelláit, regényeit, esszéit, tanulmányait magyarul írja. Legutóbbi kötete: *A Király utcán véggestelen végig* (2006).

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, a Bárka szerkesztője. Kötete: *A ciprusi király* (2004).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, író, költő, fordító. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

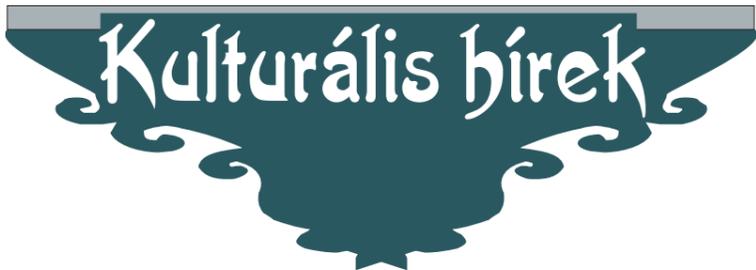
Szentmártoni János – 1975-ben született Budapesten, az ELTE BTK magyar szakán szerzett diplomát. A Stádium Fialat Írók Körének alapító tagjaként indult, 2000 óta a Magyar Napló versrovatának és a könyvkiadónak szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A másik apa* (2005).

Szöcs Petra – 1979-ben született, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója.

Valuska László – 1981-ben született Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetem összehasonlító irodalomtudományi doktori programjának hallgatója, újságíróként dolgozik.

Zemlényi Attila – 1967-ben született Szerencsen, költő. Legutóbbi kötete: *Rodeó* (2003).

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író, újságíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Autóstopppal Európába(n)* (2007).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvdíjakról – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyveskedésekben,
a hírlaprusoknál, valamint a Kaiser's,
az Interpar és az Auchan üzleteiben

Előzetes a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Etele u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu